

Archiefsamenwerking tussen Nederland en Indonesië



In dierbare herinnering opgedragen aan:

Mevrouw Raden Adjeng Soemartini

A.E.M. Ribberink

Machfudi Mangkudilaga

Pa Sundoyo

Ibu Maramis

Frits en Frieda Jaquet

André Tempelaars

en aan mijn onvergetelijke echtgenote

Margreet Korsman

De eerste jaren van de samenwerking tussen de Nederlandse en Indonesische archiefdiensten

Verslagen 1974-1988 (2001)

M.G.H.A. de Graaff
2013

Inhoudsopgave

Inleiding	pag.	7
Verslag 1974.		11
I <u>Inleiding</u>		11
II <u>Overzicht aanwezige archieven en archivalia.</u>		
A Archief van de Algemene of Gouvernementssecretarie.		12
B Het archief van de Raad van Indië.		13
C De plaatselijke archieven		14
D De zogenaamde verspreide archivalia.		14
E De zogenaamde Burgerlijke Stand archieven.		14
F Archief van het Departement van Binnenlands Bestuur		15
G Het archief van de Volksraad (Bogor).		15
H Archivalia afkomstig van het NICA (Netherlands Indies Civil Administration)		15
I Verslagen van de Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh		16
J Het archief van de Directie der Cultures (Pasar Ikan)		16
K Het archief van het Departement van Financiën (Pasar Ikan)		16
L Het archief van de residentie Batavia (Pasar Ikan)		16
III <u>Huisvesting en materiële verzorging</u>		16
IV <u>Het Microfilm project</u>		19
V <u>Conclusies</u>		21
BIJLAGEN		
1 Selectie uit het kabinetsarchief van de Gouverneurs-generaal.		24
2 Hoofdenlijsten		
Hoofdenlijst van de index van 1820		32
Hoofdenlijst van de index van 1851		34
Hoofdenlijst van de index van 1870		36
Hoofdenlijst van de index van 1892		39
3 Steekproeven uit de ficheverzameling Godée Molsbergen na 1816		42
4 Speculatieve stukken, een greep uit de ca 200 fiches onder dit hoofd		45
5 Selectie geheime besluiten Commissaris- Generaal en Gouverneur-generaal		46

Verslag 1977/1978	pag.	48
I Officieel verslag		48
Bijlage 1. Lijst gereedgekomen inventarissen		54
Bijlage 2. Werkschema		55
II Woon- en leefomstandigheden		57
Huisvesting		57
Vervoer		63
Ontspanning		66
Kosten van levensonderhoud		67
Gezondheidszorg		69
III Werkomstandigheden		70
IV Begeleiding		
Door Nederlandse instanties		74
Door het Arsip Nasional		78
Toegift		80
Foto's		84
 Verslag 1984		
A Inleiding		93
B Verslag der werkzaamheden		93
I Algemene Secretarie		93
II Departement van Sociale Zaken		96
III Residentiearchieven van Semarang en Surabaya		97
IV Inventarisatieadviezen algemeen		98
V Werkbezoeken		
Soerakarta		99
Semarang, Soerabaya en Gresik		103
Ujung Pandang		106
C Bevindingen		108
D Aanbevelingen		110
I Steun bij de opleiding van personeel		110
II Personele steun ter plaatse		111
III Steun bij conservering		112
Foto's		113

Verslag 1987/1988	pag.	117
Inleiding		117
Verslag der werkzaamheden		118
A Inventarisatie residentiearchief Semarang		118
B Inventarisatie archief Wees- en Boedelkamer Batavia		122
C Overige activiteiten		123
1 Werkbezoeken		123
2 Colleges studenten Universtias Indonesia		126
D Bevindingen en aanbevelingen		126
Bijlage I Syllabus beschrijven en ordenen van residentiearchieven		131
Bijlage II Nota inzake het archief van de Wees- en Boedelkamer Batavia		147
Foto's		155
Naschrift		161

Inleiding

Bij de soevereiniteitsoverdracht in 1949 werd ten aanzien van de door Nederlandse autoriteiten in voormalig Nederlands-Indië gevormde archieven bepaald dat deze in Indonesië zouden blijven berusten en dat van Nederlandse zijde hulp zou kunnen worden geboden bij het in goede staat bewaren daarvan. De archieven werden beschouwd als een gemeenschappelijk cultureel erfgoed.

Dit was een duidelijke afwijking van de gangbare procedure gevoerd door de meeste ex-koloniale mogendheden. Zowel Frankrijk als Engeland brachten alle archieven over naar het moederland en beroofden daarmee hun voormalige koloniën van een belangrijke informatiebron voor het nieuwe bestuur. Dit speelde als snel een cruciale rol bij het beheren van infrastructurele projecten, havens, spoor- en autowegen, kanalen, irrigatie etc.

Tussen Nederland en Indonesië waren op dit gebied echter vergaande afspraken gemaakt. In Nederland berustende archivalia die betrekking hadden op de voormalige koloniën en nodig waren voor de uitvoering van bestuur, of voor culturele doeleinden, konden, op aanvraag door de Indonesische archiefdienst, zonder kosten opgezocht en gekopieerd worden.

Op deze basis vond sindsdien al regelmatige uitwisseling plaats maar de nieuw benoemde directeur van de Indonesische archiefdienst, het Arsip Nasional, mevrouw Raden Adjeng Soemartini wilde verder gaan. In 1966 had zij aan de Rijksarchiefschool de archiefopleiding en stage gevolgd. In 1967 legde zij met goed gevolg het examen af. Haar rechterhand, Machfudi Mangkudilaga was haar al voorafgegaan. Hun stageplaats, de Eerste Afdeling die de archieven van vóór 1795 beheerde, was, achteraf gezien, minder gelukkig gekozen omdat in de eerste jaren van de samenwerking de aandacht noodgedwongen werd gericht op materiaal uit de 19^e en 20^e eeuw. De materiële toestand van de VOC archieven was van dien aard dat het beter leek met de aanpak van deze archieven te wachten tot moderne technieken zouden zijn ontwikkeld om daar iets aan te doen. De maatregelen aan deze archieven moesten zich voorlopig beperken tot een betere bewaring en klimaatbeheersing.

Door deze keuze voor de VOC periode konden de cursisten helaas niet getraind worden in de omgang met grote, voornamelijk chronologisch en volgens registratuursystemen geordende bestanden, zoals die in de 19^e en 20^{ste} eeuw gevormd werden. Vanuit hun leidinggevende functie in Jakarta konden zij dus op dit gebied aan het personeel weinig sturing geven.

Op initiatief van Professor Harsja Bachtjar werd de samenwerking geïntensiveerd onder meer resulterend in de overeenkomst, in 1972 gesloten, tot uitwisseling van microfilms en de verdere hulp bij het opleiden van personeel en het geven van in-service training.

Deze overeenkomst was een belangrijk moment in de archiefsamenwerking. Mijn uitzending naar Indonesië in 1974 was een direct gevolg ervan hoewel de opdracht veel ruimer werd opgevat door de toenmalig Algemeen Rijksarchivaris: “kijk maar eens hoe de zaken er daar voor staan en in hoeverre we kunnen samenwerken”. Mijn verzoek om een duidelijker opdracht werd met een glimlach beantwoord! Ik moest maar zien en naar bevind van zaken handelen. Een duidelijk oosters getinte opdracht waarmee feitelijk de archiefsamenwerking begon.

In 1975 werden door Mevrouw Soemartini drie cursisten uitgezonden die de volledige opleiding aan de archiefschool zouden gaan volgen naast de aan hen in Indonesië en Nederland gegeven cursussen Nederlands. Deze jonge mensen, Tiur Lumbang Tobing, Djoko Utomo en Judi Hidayat, hoewel vol ambitie, bezaten helaas nog te weinig kennis van de Nederlandse taal om de lessen op de Archiefschool met vrucht te kunnen volgen, zodat hun opleiding voornamelijk op de stageplaats moest plaatsvinden en niet gehonoreerd kon worden met een diploma. Deze stage vond voornamelijk plaats bij de Tweede Afdeling, belast met het beheer van archieven van na 1795.

Djoko Utomo, die mij in 1974 al was opgevallen als bijzonder leergierig en intelligent, sloot in 2010 zijn loopbaan bij het Arsip Nasional af als Directeur. Aan hem was de opleiding dus zeer goed besteed. Bij de anderen was die vaak minder succesvol omdat het bij geleerde kennis bleef zonder de capaciteit die kennis in de praktijk om te zetten in handelen. Na hen kwam Julianti Parani die profijt wist te trekken uit het feit dat zij het Engels al goed beheerste en ook in het Nederlands vaardig was, vervolgens Kala Yahya die hoewel opgevoed in een Nederlands sprekend gezin die taal niet vaardig was omdat haar ouders met haar

slechts in het Indonesisch wensten te communiceren! Zij heeft zich echter snel alle nodige vaardigheden eigen gemaakt en werd een bekwaam medewerkster bij het Arsip Nasional, en de spil van de dienstverlening aldaar.

In 1988 kwamen Sjarif, Ismarini en Yunita Sitompul de cursus volgen. Ook bij hen was het rendement echter betrekkelijk gering vooral om dat ook nu de kennis van het Nederlands ernstig tekort schoot, ondanks de cursussen die door hen ook in Indonesië gevolgd waren. Zij leerden echter wel een aantal basisvaardigheden en konden die toepassen.

De samenwerking werd in de loop de jaren steeds beter gestructureerd. De inzet in beide landen leverde een resultaat op waarbij belangrijke archiefbestanden, een gemeenschappelijk cultureel erfgoed, toegankelijk werden gemaakt en voor beide partners beschikbaar werden gesteld, in een voorbeeldige samenwerking die tot op de dag van vandaag voortduurt en die zich niet meer beperkt tot Indonesië maar ook tot de andere voormalige vestigingen zoals die op Ceijlon, in de Kaap en elders.

De hier weergegeven verslagen geven de resultaten weer over de periode 1974 tot 1988. In een naschrift wordt in het kort verslag gedaan over de situatie daarna.

Belangrijke stuwende krachten in de eerste periode waren de Algemeen Rijksarchivaris A.E.M. Ribberink en zijn counterpart Mevrouw Raden Adjeng Soemartini. Beiden stuurden het proces door de vele, ook politiek moeilijke bochten en het is aan hun inzet en zorgvuldige begeleiding te danken dat het project geslaagd is, nog steeds voortduurt en als voorbeeld dient in de rest van de wereld waar soortgelijke situaties zich voordoen.

24 September 2013
M.G.H.A. de Graaff

Verslag 1974

Verslag van een bezoek aan het Staats Archief, Arsip Nasional, van Indonesië te Jakarta en Bogor.

I Inleiding

In het kader van het Cultureel Akkoord gesloten tussen Nederland en Indonesië werd in maanden maart en april 1974 een onderzoek verricht bij Indonesisch Staatsarchief. Primair doel van dit onderzoek was het selecteren van archivalia die in het kader van het microfilmproject voor Nederland gefilmd zouden kunnen worden en het programmeren van dit project. Het onderzoek heeft zich moeten beperken tot die archivalia die zijn opgeslagen in het hoofdgebouw aan de Jalan Gajah Mada te Jakarta, in een oud pakhuis van de VOC aan de Pasar Ikan eveneens te Jakarta en in het voormalige archiefgebouw van de Algemene Secretarie te Bogor, terwijl in hoofdzaak archivalia daterend van na 1816 werden bekeken. Voor de archivalia uit de voorgaande periode zij verwezen naar de inventaris Van der Chijs. Dit archiefgedeelte is, afgezien van de verspreide plaatsing en de vaak slechte materiële toestand, met behulp van deze inventaris nog redelijk toegankelijk.

De boze geruchten over de lotgevallen van de regeringsarchieven tijdens de bezetting door de Japanners zijn gelukkig zonder enige grond van waarheid. De Japanners hebben de archivalia ontzien, zelfs gedeeltelijk meegholpen bij de veiliger plaatsing ervan. Helaas kan dit alleen gezegd worden van de archieven bewaard te Jakarta en te Bogor, de vernietiging en verwaarlozing van de vele plaatselijke archieven is zeer ernstig maar valt buiten het bestek van dit onderzoek.

De eveneens zeer ernstige verwaarlozing van de archieven bewaard aan de Pasar Ikan was reeds begonnen in de jaren dertig en eerst kort geleden is een bescheiden begin gemaakt met de betere verzorging van deze kostbare verzameling. Om praktische redenen werden de archivalia daterend van na 1942 niet in onderzoek betrokken.

De omstandigheden lieten niet toe aan de additionele opdracht, verlenen van in-service training, veel tijd te besteden.

Tenslotte moet met veel dank melding gemaakt worden van de buitengewone en zeer gewaardeerde steun die ontvangen werd van de Indonesische ambtgenoten. De zeer grote bereidwilligheid en hulpvaardigheid van mejuffrouw Soemartini en haar staf heeft er alles toe bijgedragen om met zeer prettige gevoelens te kunnen terugzien op het verblijf te Jakarta.

II. Overzicht aanwezige archieven en archivalia.

A. archief van de Algemene of Gouvernementssecretarie. 1816-1942. Omvang c. 2700 meter

Dit archief is over de periode 1816-1891 geplaatst in de gebouwen aan de Jalan Gajah Mada. De archivalia 1892-1942 berusten in het archiefgebouw van de voormalige Algemene Secretarie te Bogor.

Het in deze archieven gehanteerde registratuurstelsel is dat van 1823, met dien verstande dat de bijlagen van een besluit geborgen werden bij de minuut van dit besluit, terwijl de afdoeningen op lager niveau geborgen werden in een aantal rubrieken. Dientengevolge valt dit archief uiteen in de volgende eenheden:

Besluiten en Resoluties van de Commissarissen-generaal, met bijlagen. 1816-1819.

24 meter

Besluiten en Resoluties van de Gouverneurs-generaal (buiten rade en in rade), met bijlagen. 1819-1942.

1900 meter

Geheime Besluiten en Resoluties van commissarissen-generaal en Gouverneurs-generaal, met bijlagen. 1816-1942.

40 meter

Missieven Generale Secretarie later missieven Algemene Secretaris (MGS of MAS), met bijlagen.

1817-1942.

300 meter

Geheime missieven Generale Secretarie, later Algemeene Secretarie, met bijlagen. 1817-1942.

50 meter

Kabinetsarchief van de Gouverneur-generaal, met bijlagen.

1825-1888.

40 meter

Gedeponeerde of Agenda stukken

1826-1943

300 meter

Apostille stukken

90 meter

De laatste twee groepen betreffen stukken die ter informatie zijn aangenomen dan wel in afschrift naar derden ter informatie zijn doorgezonden.

Met uitzondering van het kabinetsarchief is het geheel toegankelijk door middel van indices voorzien van klappers. Meestal verwijst een aparte kolom in de index naar een rubriek waar de stukken geborgen zitten, in veel gevallen moet echter de omschrijving in de index uitsluitend geven en het gehele systeem is niet waterdicht. Bovendien bevinden veel stukken zich niet op de in de index aangegeven plaats waarbij soms verwijsbriefjes weer uitkomst bieden. Naar veel stukken, vooral op het gebied van de statistiek, is echter vergeefs gezocht.

Het Kabinetsarchief heeft tot 1851 eigen ingangen gehad die echter op een enkele na niet meer aangetroffen werden. Na 1852 werden de stukken in de gewone index opgenomen.

Ter oriëntatie is in bijlage 1 een lijst opgenomen van de belangrijkste stukken in dit archief aangetroffen.

De indices zijn tot ca. 1850 vrij goed evenals de klappers. Daarna gaat de kwaliteit sterk achteruit terwijl ook de klappers na verloop van tijd niets meer vermelden dan persoonsnamen. Voor een overzicht van de hoofden van de indices over verschillende jaren moge verwezen worden naar bijlage 2.

De in Nederland aanwezige indices zijn in wezen slechts extracten van de generale index en geven slechts die zaken weer die tot een besluit of resolutie geleid hebben. Als toegang op het Indisch archief zijn zij dan ook slechts zeer beperkt bruikbaar.

B. Het archief van de Raad van Indië.

60 meter

Dit archief, dat loopt van 1843 tot 1892, bevat weinig of geen materiaal dat al niet aanwezig is in het archief van de Gouverneur-generaal. Het zal slechts nut kunnen hebben bij lacunes in het G.G. archief. Klappers en indices op dit archief werden niet aangetroffen.

C. De plaatselijke archieven.

1300 meter

In de jaren dertig werden van de residenties naar Jakarta overgebracht die archieven en archivalia die daar nog voorhanden waren en dan nog slechts voor zover zij voor overbrenging geschikt geacht werden. Het resultaat was een vrij heterogene verzameling stukken, brievenboeken, verslagen, etc. per residentie geordend met een globale, meest willekeurige indeling. De toegang tot deze archieven wordt gevormd door een ficheklapper omstreeks 1932 vervaardigd door E.C. Godée Molsbergen. Voor een oriëntatie op het voorhanden materiaal zij verwezen naar bijlage 3. De stukken lopen van c.a. 1648-1892 (1923)

D. De zogenaamde verspreide archivalia. 500 meter

Deze verzameling bestaat uit archivalia van verschillende herkomst. Zij bevat gedeeltelijk stukken afgedwaald uit het archief van de Gouverneur-generaal, verder ongeagendeerde rapporten aan de G.G., archivalia van commissies en diensten, archieven van onderwijs, inspecteurs, etc. Ook deze verzameling is opgenomen in de ficheklapper vermeld onder C, met dien verstande dat enkele grote series (onderwijs) buiten deze klapper zijn gebleven en dus nog ontoegankelijk zijn. Voor een oriëntatie op het voorhanden materiaal zij ook hier verwezen naar bijlage 3. De stukken lopen van 1816-1892.

E. De zogenaamde Burgerlijke Stand archieven. 30 meter

Deze verzameling bestaat voor een groot deel uit doop-, trouw- en begraafboeken, voor een niet onbelangrijk deel ook uit een nogal willekeurige verzameling boeken, familiepapieren, stamboeken, conduitestaten en registers met als enig bindend kenmerk dat zij persoonsnamen bevatten. Een onderdeel van deze verzameling bestaat bijvoorbeeld uit de uit het VOC-archief gelichte "personalia", registers op de besluiten van de hoge regering betreffende personeelszaken met aanduiding van de datum van het betrokken besluit. Deze registers zijn een tegenhanger van de nog wel in het VOC-archief gelaten serie "realia" de zakenindex op de besluiten der hoge Regering.

De verzameling is toegankelijk via het 500.000 fiches tellende kaartsysteem vervaardigd door Bloijs van Treslong Prins. Hierin zijn echter niet alleen de zgn. Burgerlijke Stand registers opgenomen, maar ook testamenten en de zogenaamde familiearchieven. Deze laatste zijn uit residentie-, weeskamer-, rechterlijke archieven geplukte archivalia en bestaan uit boedelakten, erkenningen, wapenvergunningen, opsporingsverzoeken, vonnissen, overlijdens aangiften, koop- en pachtcontracten, advertenties en knipsels uit geïllustreerde bladen. De gegevens lopen van 1610-1922.

F. Archief van het Departement van Binnenlands Bestuur. 1500 meter

Dit archief loopt van 1910-1942. Het voorgaande gedeelte is spoorloos. Het archief is compleet, ongeschoond en verkeert in goede materiële toestand. De toegang wordt gevormd door een volledige serie klappers en indices.

G. Archief van de Volksraad (Bogor). 40 meter

Bestaat uit minuut notulen en bijlagen van de zittingen van 1918-1942. De notulen en de meeste bijlagen zijn ook in druk uitgegeven.

H. Archivalia afkomstig van het NICA (Netherlands Indies Civil Administration) ca.1946-1948 30 meter

Aangezien dit archief zich juist in de ontsmettingsruimten bevond kon het niet bekeken worden. Het zou in aanmerking kunnen komen om naar Nederland overgebracht te worden.¹

¹ Later zou blijken dat het hier ging om het archief van de Algemene Secretarie Batavia over de periode na 1945. Dit bestand is uiteindelijk in 1988 geïnventariseerd

- I. Verslagen van de Civiel en Militair Gouverneur van Atjeh
1,5 meter

Deze verzameling loopt van 1873 tot 1909 en bevat een gedetailleerde rapportage aan de Gouverneur-generaal.

- J. Het archief van de Directie der Cultures (Pasar Ikan)

Dit archief, bewaard in een 17^e eeuws pakhuis aan de Pasar Ikan in Jakarta's oude stad, verkeert in een zeer slechte materiële toestand. Deze toestand is momenteel zo dat nadere gegevens omtrent volledigheid, toegangen, jaren etc. niet verkregen kunnen worden. Het vrij omvangrijke archief wordt thans in een zeer traag tempo enigszins schoongemaakt en van een verpakking voorzien. De ruimten zijn recentelijk ontsmet en de toegangen voor vogels en andere diersoorten zijn dichtgemaakt.

- K. Het archief van het Departement van Financiën (Pasar Ikan)

Hiervoor geldt hetzelfde als voor J.

- L. Het archief van de residentie Batavia (Pasar Ikan)

Ook hier geldt het gestelde onder J. Bovendien zijn deze drie archieven onderling door elkaar geraakt en biedt de onvolledige aanduiding op de verpakking, voor zover aanwezig, geen steun bij het verkrijgen van een beter inzicht in deze belangrijke bestanden.

III. Huisvesting en materiële verzorging

Hoe verheugend het ook is dat zoveel bewaard is gebleven, de materiële toestand baart grote zorgen. Naar schatting 60% van het 19e eeuwse archief verkeert in slechte tot zeer slechte toestand het papier is bruin en bros, de inkt heeft doorgevreten en de randen brokkelen af. Hierdoor is ook de onderlinge orde der stukken verstoord of dreigt verstoord te worden. De verpakking is degelijk voor zover het de archieven ontoegankelijk maakt voor stof en de zaak stevig bijeen houdt. De omslachtige wijze van verpakken bevordert echter van de andere kant de toegankelijkheid niet. Elk pak is tweemaal in pakpapier verpakt en beide keren met raffiatouw stevig dichtgeknoopt, het geheel is vervolgens geborgen in een groot model, archiefdozen.

De klimaatbeheersing en vooral de luchtvochtigheidsbeheersing zijn nog zeer onvolmaakt. In het hoofddepot te Jakarta werkt een drietal airconditioners met mogelijkheid tot luchtcirculatie en vochtonttrekking. Mede gezien de beperkte capaciteit van de apparaten en de gebrekkige isolatie van de ruimten is dit absoluut onvoldoende. In de benedenverdieping van dit depot, oorspronkelijk bestemd als slavenkwartier en voorraadschuur, blazen grote ventilatoren lucht naar buiten en brengen zo een vrij sterke luchtcirculatie op gang gevoed door de vochtige lucht van buiten. Gebrek aan krachtstroomleidingen verhindert het in werking stellen van meer A.C. apparatuur. Bovendien valt in de droge tijd gedurende grote delen van de dag de stroom uit. In gedeelten van dit depot, die voorzien zijn van een zinken dak, stijgt dan de temperatuur in korte tijd tot ver boven de 30° C.

In het hulpdepot aan de Pasar Ikan is de situatie helemaal bedroevend. De archieven liggen hier opgeslagen in een uit 1680 daterend pakhuis van de VOC. Vogelvuil, insecten, vocht zullen de restauratie van de hier opgeslagen archieven tot een welhaast onmogelijke taak maken, terwijl toch met name het hier berustende archief van de directie der cultures zeer waardevol is. Er zijn wel allerlei maatregelen genomen om aan de verwaarlozing die in de jaren dertig begonnen is, een halt toe te roepen maar de hiertoe beschikbare mogelijkheden zijn zeer gering.

Beter is het gesteld met de archieven die bewaard worden in het archiefgebouw van de voormalige Algemene Secretarie te Bogor. De archieven staan hier goed op orde en zien er zeer verzorgd uit. Doch ook hier zal nog zeer veel gerestaureerd moeten worden voor deze archieven weer optimaal bruikbaar zullen zijn.

Zowel voor de archieven opgeslagen in het Hoofddepot aan de Jalan Gajah Mada als voor die aan de Pasar Ikan dreigt echter een veel groter gevaar. Beide depots bevinden zich in een uiterst brandbare omgeving. Bij beide depots in de inrichting bovendien zodanig dat bij eventuele brand aan blussing niet valt te denken. Ingesloten als deze depots zijn in een zeer volkrijke buurt met veel kleine bedrijfjes dichtbij, soms zelfs tegen de muren van de depots aangebouwd, is de vrees voor brand zeker niet denkbeeldig.

De in een buitenwijk van Jakarta aan de gang zijnde nieuwbouw is bestemd voor de recentere archieven en kan aan de grote hoeveelheid historisch archief voorlopig absoluut geen plaats bieden.

Aan de materiële verzorging van de archieven wordt zeer veel tijd besteed. Dit neemt niet weg dat het rendement nog vrij gering is. Buiten het reeds genoemde verpakken van de bestanddelen wordt ook aan de restauratie van archiefstukken aandacht besteed zij het vooralsnog op zeer beperkte schaal. De restauratie van archiefstukken houdt in een lamineer proces volgens de methode Katpalia, een restauratiedeskundige uit India, die gedurende een aantal maanden te Jakarta instructie heeft gegeven in moderne restauratie technieken. Zijn methode bestaat uit het tweezijdig beleggen met acetaat folie waarna er weer tweezijdig Japans papier overheen wordt gelegd. Het geheel wordt vervolgens bestreken met aceton. Hierdoor versmelt het tot een zeer sterk, lijmbaar, naaibaar en leesbaar geheel. Na droging en persing is een zeer degelijke evenwel niet herroepbare restauratie tot stand gebracht.

De slechte toestand van de archieven lijkt voornamelijk het gevolg te zijn van de gebruikte slechte papiersoort. Zelfs in bundels, die duidelijk zeer vochtig zijn geweest en waarvan het papier diepbruin geworden is en bros, vindt men stukken die er volkomen fris en ongerept uitzien. Ook voor de indices en de uitgaande C. G. brieven is kennelijk beter papier gebruikt. Van een uitgebreid rapport bleek een middenkatern volkomen gaaf bewaard te zijn gebleven, terwijl de rest bijna onleesbaar was geworden door de doorgebeten inkt, terwijl het papier bros en gebroken was. Onderzoek wees uit dat het bewuste middenkatern, gezien het watermerk, van een andere papierfabriek kwam. Een algemeen onderzoek naar de herkomst van de grondstoffen, gebruikt voor de papierfabricage in Indonesië zou voor de restauratieproblemen misschien verhelderend kunnen werken. Op het restauratieatelier werken momenteel twee vakmensen die hun opleiding in het buitenland hebben gehad. De begroting staat het aanstellen van nog twee krachten toe, maar de slechte honorering van dit soort werk doen kandidaten de wijk nemen naar 5 tot 10 maal beter betaalde betrekkingen bij het bedrijfsleven en bij banken. Het restauratieatelier is goed geoutilleerd evenals het fotoatelier dat over vijf microcamera's beschikt, maar slechts over één fotograaf. Storingen in de stroomvoorziening en het vaak geheel uitvallen van de stroom maakt het effectief werken hier tot een zeer moeilijke zaak.

IV Het microfilm project.

Het microfilmen van geselecteerde archivalia als onderdeel van Indonesische zijde van het uitwisselingsproject van stuit op een aantal bezwaren.

Ten eerste lijkt het weinig zinvol om de voorgenomen verfilming van de zogenaamde registers van de burgerlijke stand daadwerkelijk uit te voeren. De verzameling loopt tot 1922 en is van zeer heterogene aard. Zij bevat niet alleen registers van de burgerlijke stand, maar ook de zgn. "Personalialia", indices op de persoonsnamen voorkomend in de "Generale Resoluties des Kasteels Batavia", 1630-1895. Deze delen zijn afkomstig uit het VOC-archief en met meer ander gelijksoortig materiaal aan dit archief onttrokken voor een oneigenlijke bestemming. Toegang tot de verzameling wordt gevormd door een klapper bestaande uit ca. 500.000 fiches vervaardigd door Blois van Treslong Prins. Deze fiches verwijzen niet alleen naar de verzameling Burgerlijke Stand, maar ook naar de verzameling testamenten. Bovendien naar een verzameling zogenaamde familiepapieren. Deze bestaan uit een uit residentiearchieven, rechterlijke- en weeskamerarchieven, etc. bijeengegaaide hoeveelheid stukken, waarvan het enig bindend kenmerk is dat er namen in genoemd worden. Er zitten trouwens ook archiefvreemde zaken in als knipsels uit kranten en tijdschriften, foto's etc.

Ook de ficheverzameling is, waar mogelijk, verlucht met foto's, uitgeknipte advertenties etc. Kortom een rijke bron voor genealogische diepgravers, maar weinig puur Burgerlijke Stand materiaal. Hiervoor kan men terecht de onder overheidstoezicht vervaardigde gedrukte Burgerlijke Stand uitgegeven door Kleian ook lopend tot 1922.

Overigens zit materieel gezien deze verzameling goed in elkaar en is als geheel door de fiches goed toegankelijk, zodat het voor beide partijen een betere oplossing zou zijn niet tot microverfilming over te gaan, maar de genealogische vragen schriftelijk door te spelen naar het Arsip Nasional, dat over een uitstekende staf beschikt en er voor wie dit soort vragen routine kwesties zijn. Daarbij komt nog dat de Genealogical Society uit Salt Lake City van plan is het geheel, inclusief de testamenten, te verfilmen en van de film een kopie aan het Arsip af te staan. Wellicht is de Society er toe te bewegen een extra kopie van de films aan ons af te staan.

Evenmin lijkt het verantwoord reeds in dit stadium over te gaan tot het verfilmen van andere series. Hiervoor zouden gezien de enigszins beperkte omvang, in aanmerking kunnen komen: de geheime resoluties van G.G. en C.G. en het kabinetsarchief van de G.G. Tegen verfilming hiervan bestaan echter bezwaren. Ten eerste zijn de series nog niet compleet en het is niet uit te maken of het ontbrekende definitief weg is of dat het zich bevindt in de bewaarplaats aan de Pasar Ikan. Aangezien de archivalia aan de P.A. voorlopig nog niet uitgezocht zijn zou dit een zinvolle verfilming in de weg staan.

Ten tweede zijn veel bundels in zo'n slechte materiële toestand, dat zij een fotografische behandeling niet zonder schade kunnen ondergaan en eerst gerestaureerd zouden dienen te worden. Ten derde is het kabinetsarchief tot 1852 niet toegankelijk en is het geheim archief alleen via de generale indices toegankelijk, die dan dus meegefotografeerd zouden moeten worden.

Van beide bestanddelen zijn - lopend tot ca. 1835 - lijsten gemaakt van de belangrijkste stukken. Op grond van deze lijsten kan van een stuk archief uit een belangrijke periode een film gemaakt worden, doch ook hier maant de materiële toestand tot de grootste terughoudendheid. Zie bijlage 4.

Wel nut zou hebben het filmen van de ficheverzameling op de plaatselijke en verspreide archieven, 1610-1892. Deze verzameling is weliswaar ook niet volledig (een grote serie stukken over onderwijs was nog niet opgenomen), maar het geheel biedt toch een redelijk overzicht, als het ware een analytische inventaris van het varia bestand. In deze ficheverzameling zijn ook opgenomen series niet geagendeerde stukken en archieven van diensten en commissies. Zo zijn de rubrieken waarnaar verwezen wordt allereerst de residentie- en gouvernements archieven van Ambon, Atjeh, Bagelen, Bali, Banjoewangi, Banjoemas Banka, Borneo, Bezoeki, Buitenzorg, Cheribon, Djokjakarta, Garontalo, Japara, Java's N.O.kust, Joana, Kadoe, Kediri, Krawang, Madioen, Makassar, Menado, Passoeroean, Pekalongan, Preanger, Probolinggo, Rembang, Riouw, Semarang, Soerabaja, Solo, Sumatra's Oostkust, Tegal, Ternate en Timor en daarnaast groepen als boswezen, mijnwezen, medica, justitie, reizen, regering, verslagen etc.

Voor een oriëntatie op deze ficheverzameling voor deze periode zij verwezen naar bijlage 3.

Tenslotte, hoewel vallend buiten het bestek van dit onderzoek, zou te overwegen zijn de verfilming van de serie handelingen en besluiten met bijlagen over de periode 1795-1810. Juist over deze periode ontbreekt erg veel in de Haagse archieven. Een begin zou gemaakt kunnen worden, gezien de grote omvang van dit bestand, met de Geheime besluiten en bijlagen over deze toch wel belangrijke periode.

V Conclusies

Indonesië beschikt over een zeer belangrijk archief dat veel materiaal bevat dat elders niet aangetroffen wordt. Vooral op het gebied van de beleidsvoorbereiding, statistiek, contacten met lagere bestuursambtenaren en inlandse vorsten bevat het een enorme schat aan onbekende gegevens.

Dit geldt in de eerste plaats voor de geheime en kabinetsarchieven, maar stellig ook voor bijvoorbeeld de bijlagen tot de besluiten en resoluties van de Gouverneurs-generaal. Zelfs in de omvangrijke serie gedeponeerde stukken treft men een menigte belangrijke gegevens aan. Helaas heeft een in de vorige eeuw opererend Bureau Statistiek veel belangrijke statistieken in handen gekregen en doen verdwijnen.

De zogenaamde plaatselijke en lokale archieven en verspreide archivalia zijn een belangrijke bron van informatie zowel op lokaal gebied als in breder verband. Zij bevatten ook veel informatie over de bevestiging en de uitbreiding van het Nederlands gezag na 1816, de relaties met andere landen, de invoering van het cultuurstelsel en het aanleggen van havens en spoorlijnen. Sporadisch kunnen in de verballen ook kaarten worden aangetroffen. De indices op het secretarieearchief en de ficheklappers op de overige bestanddelen voldoen over het algemeen goed.

Bij onderzoek in de archieven vormt de verkeerde plaatsing van een vrij groot aantal bundels nog een groot bezwaar, evenals het diverse malen geconstateerde feit dat bundels archiefstukken bevatten die er totaal niet in thuishoren. Deze fouten zijn in de loop der jaren ontstaan, vooral toen tijdens oorlogsomstandigheden archiefbestanddelen geplaatst werden tussen andere in. Deze fouten ontstaan nog steeds tijdens het aan de gang zijnde verpakken der bundels, omdat het hiermee belaste personeel meestal geen Nederlands leest en verstaat. Tijdens verhuizingen zijn bovendien bundels afgedwaald naar de bewaarplaats aan de Pasar Ikan en de kans is groot dat zij zullen verdwijnen indien bij de herverpakking die thans aan de gang is niet zeer nauwlettend wordt toegezien.

Hoewel staf en personeel met een niet genoeg te loven voortvarendheid in de weer zijn om de materiële toestand van de archivalia te verbeteren moet helaas geconstateerd worden dat al deze werkzaamheden op zijn hoogst zullen leiden tot een stabilisatie van het proces van verval. Zolang aan de feitelijke verbetering van het bestand niets of weinig gedaan kan worden bij gebrek aan personeel en fondsen, zal het niet raadzaam zijn de archivalia aan bezoekers ter inzage te geven. Dat het bezoek aan de leeszaal van het Arsip Nasional nu nog vrij gering is, is een blessing in disguise. Het ziet er niet naar uit dat dit zo zal blijven. Voor het zover is zal een beslissing genomen moeten worden: restaureren of fotograferen. Aan restauratie van een zo omvangrijk archiefbestand valt voorlopig niet te denken. Misschien zal in de toekomst door mechanisatie van bepaalde restauratieprocessen en verbetering, der technieken een veilige en weinig tijd vergende restauratie mogelijk zijn de trage ontwikkeling op dit terrein en de over het algemeen geringe bereidheid van regeringen om veel geld in research op dit gebied te investeren doen vrezzen, dat het voor veel archieven dan al te laat zal zijn.

Blijft over het integraal fotograferen op microfilm of -fiche. Dit is voor een grotendeels chronologisch ingericht archief beslist geen onmogelijke zaak, maar het vergt wel veel voorbereiding. Die voorbereiding zal moeten bestaan uit het volledig doorlichten van het archief op verkeerd geplaatste bestanddelen en liefst ook het uit het uitschiften van voor vernietiging in aanmerking komende archivalia. Zware veel tijd en kennis eisende werkzaamheden. Intussen zal met de meeste spoed onderzocht moeten worden of inderdaad het proces van achteruitgang der archieven gestopt kan worden door de toegepaste degelijke, afsluitende verpakking, gecombineerd met een optimale klimaatbeheersing van de depotruimten.

Samenvattend kan gesteld worden, dat de belangrijkste steun die aan het Indonesisch archiefwezen geleverd kan worden zou moeten bestaan uit het leveren van technische en financiële steun bij het opzetten van een fabrieksmatig fotoatelier voor het vervaardigen van een schaduwarchief en het verlenen van advies en daadwerkelijke personele hulp bij het selecteren en programmeren.

Mocht men tot restauratie willen overgaan dan zou ook hierbij technische en financiële hulp geleverd kunnen worden. Het is in beide gevallen van het grootste belang dat de staf ter plaatse uitgebreid wordt met activistisch geschoolde krachten teneinde het filmen en restaureren goed te kunnen begeleiden. Het opleiden in Nederland van jonge Indonesische stafleden zal dan ook de grootste prioriteit dienen te hebben.

Den Haag, 1974

BIJLAGE 1

A. Selectie uit het kabinetsarchief van de Gouverneurs-generaal.

N.B. De inhoud van de dozen kabinet is zeer wisselend, tot 1830 treft men daarin slechts aan minuutbrieven aan het departement, daarna een mengeling van belangrijke (onderhandelingen met Diepo Negoro, regeling vorstenlanden etc. en onbelangrijke taken (rekesten, gelukwensen,etc.).

	nr.	
1830	56	regelingen met het rijk der vorstenlanden
	58	gevangenneming Diepo Negoro
	59	Javaans landverhuurcontract betreffende land onder Soerakarta
	62	Gevangenneming Diepo Negoro
	65	idem
	75	Gesprekken met Diepo Negoro
	81	Regeling vorstenlanden
	82	idem
	87	Vertrek Diepo Negoro naar Menado
	88	Idem en over de oorzaken der opstand
	91	idem
	111	Vertrek Diepo Negoro naar Menado
	114	Regeling vorstenlanden
	116	Verblijf Diepo Negoro to Menado
	117	Over de oorzaken van de opstand
	118-120	Regeling vorstenlanden
1830 mei B 4		Verbaal van het verrichte door de commissarissen voor Djokjakarta inzake de nieuwe regeling der vorstenlanden
	124	Regeling vorstenlanden
	125	idem
	132	Cultures van indigo en koffie
	137	idem
	147	Regeling bestuur Soerakarta
1830	153	Regeling bestuur Soerakarta
	158	Regeling vorstenlanden
	187	Cultures onder Paserangan
	189	Verbaal Commissarissen voor de Vorstenlanden
	202	idem
	205	Koffie en Indigocultures

	206	Regeling Vorstenlanden	
	208	Idem	
	210	Inzake beleid De Kock	
	227, 229a	Contracten Vorstenlanden	
	230	Indigo cultures	
	233a	Indische baten	
	238	Vestiging Nederlands gezag Bagelen	239;240; 245; 250;251;253;254;255a; 258:
		Regeling Vorstenlanden	
	263	Proefaanplant Carolina padie	
	267	Bouw gemeenschappelijke Lutherse en Gereformeerde kerk te Batavia	
	441	Rapport Indigocultures	
	465, 466	Suikercultures	
	489	Cultures op Java	
	494	Thee cultures	
	496	Herstel Nederlands gezag op West-Borneo	
	582a-d	Journal inspectiereis indigoteelt	
	592	Grensscheiding Djokjakarta en Soerakarta	
	628	Memorie over de cultures op Java	
	877;878;889;909;913;1926;950;976:	Rapporten Indigoteelt	
1831	18a 50;67a;99; 102	Rapport indigoteelt	
	50	Indigo cultures op Java	
	84	Thee cultures	
	182	Opstandige beweging in Anjer	
	184a	Opstand in het Bantamse	
1831	191a	Verslag commissie over de Vorstenlanden	
	217	Herstel rust in het Bantamse	
	226-227	Aanschaf theeplanten en -zaden	
	233	Nota inzake grond- en sawah bezit in de Preanger	
	251	Rapport inzake onrust in het Bantamse	
	253	Nota omtrent de plannen om de regenten voortaan deels in sawah's deels in geld te betalen en inzake de indigocultures	
	306	Thee- en kaneelcultures	

310;311;313a;324	Opstand onder Bagelen
371a	Nota indigocultuur; batig slot en cultuurstelsel
503;523;526;629;866	Indigocultuur
578	Indigocultuur onder Cheribon op de fabriek Kadhipaten
583	Maandstaten uitgaven suikercultures onder Bezoeki en Banjoewangi
648	Experimentele theecultures
690;755a;780;781	Rapporten indigocultures
746	Rapport cultures op Java's Oostkust
756	Rapport over de Padrieoorlog
771	Thee-experimenten op Java
779	Bezwaren van de Resident van Pekalongan tegen de suikercultuur en het koelie-etablisement
780-781	Rapport indigofabrieken in de residentie Cheribon en in de Preanger Regentschappen
788; 792;823;931;	
1033-1035;1144	Rapporten inzake de Indigoteelt
812	Onlusten in het Padangse
833	Rapport inzake theecultuur
836	Havenwerken te Batavia
880	Invoer van Theezaden
1831 891	Verslag over de handel in Manilla en China
897	Rapport Theecultures onder Krawang
912a-919	Rapporten theecultures
930	Nopens verdere uitwerking van het cultuurstelsel
942	Rapport Padrieoorlog
947	Havenwerken Batavia, sloop waterkasteel
1101	Rapport suikercultuur op Java
1107; 1138	Rapport inzake zeeroverijen
1152	Kaneel experiment op Java
1175a	Questionnaire inzake zeeroverijen
1198	Conflict van de G.G. met het lid van de Raad van Indië Markus
1199	Nota over decalculatie van de koffieprijzen
1214	Rapport over de indigocultures
1232	Indigocontract met H. Thomson
1258	Verhouding tot Belgische Militairen
1273	Rapport inzake de zeeroverijen
1281	Indigofabrieken onder Semarang
1298	Contracten met de Nederlandsche

		Handelmaatschappij
1310		Rapport van de Lt. Gouverneur-generaal aan de Raad van Indië over de resultaten van het Cultuurstelsel
1352		Rapport inzake de suikercontracten
1364		Staat houdende opbrengst der koffiecultuur in diverse residenties op Java, met gegevens over aantallen koffieboomen sedert 1798
1372		Rapport inzake uitbreiding cultures op Java door de Resident van Madioen
1431, 1432		Rapporten en brieven inzake de huidige stand van het onderwijs en de mogelijkheden tot verbetering daarvan
1832	1700	Rapport over de aanplant van “pagger” en “Bosch” koffie
	1742	Opstandige bewegingen in de Vorstenlanden
	1775	Proefneming met de tabaksplant op Java
	1777a	Invoering van een gouden munt
	41,42	Onrust onder Bagelen
	56	Expeditie tegen de Padries
	65	Verdediging van Java tegen een buitenlandse aanval
	76	Memorie van de Directeur der Cultures van Sevenhoven tot grondslag liggend aan het Cultuurstelsel, met begeleidende nota van de Lt G.G.
	77	Nota's over de tabakscultuur
	121	Onrust op Bagelen
	134,142	Onrust in Kediri
	155	Theecultuur te Poerwakarta
	157,158,161	Onrust in Kediri
	169	Idem
	173	Herstel rust in Bagelen
	190	Onrust in Kediri
	211	Herstel rust in Bagelen
	213	Suikercontracten
	214-215	Herstel rust in Kediri
	273	Rapport over indigocultures
	275- 276	Verhoging Indische “baten” in verband met de nieuwe situatie in Nederland
	294	Muntstelsel
	320	Uitbreiding der cultures
	329	Suikercontracten
	392	Verslag over de cultures in Pekalongan

	460	Verslag cultures in de Vorstenlanden
	461	Cultures onder Cheribon
	483	Rapport koffiecultuur
	520	Rapport cultures onder Soerabaija
1832	597	Suikercontracten Bezoeki en Banjoewangi
	665b, 667	Expeditie naar Sumatra's westkust en Karimon Jawa eiland
	689	Cultures in de Vorstenlanden
	727	Indigocultuur in de Preanger
	747	Cultures Japara en Joeana
	752	Indigocultuur in de Preanger
	794	Bestrijding zeeroverij
	798	Cultures in Soerabaija
	814	Verslag en Protest Java Bank
	858-859	Verslag koffieoogst Tegal en Djokjakarta
	884	Opstand Chinezen in het Krawangse
	899-900;902	Vestiging Nederlands gezag Sumatra's westkust en de Padricoorlog
	921	Staat der Amphioenpacht
	931-932;934	Opstand Chinezen onder Krawang
	951	Expeditie tegen de Padries
	979-980	Prijsbepaling der koffie
	991	Suikercontract residentie Pakalongan
	1016	Vlucht Javanen van Tegal naar
	1017	Pekalonga wegens cultuurdwang (indigo)
	1017	Prijsbepaling koffie
	1029, 1032	Instructie voor de Inspecteur der Cultures in verband met diens inspectiereis
	1137	Uitvoer koffie uit Magelang
	1141,1154	Wijziging octrooi Java Bank
	1156	In- en uitvoerstaten koffie Semarang Madioen, Kediri en Bagelen
	1240, 1242	Koffiestaten Pekalongan en Semarang
	1252	rapporten Djambi
	1265	Rapporten indigocultures onder Cheribon

	1277	Rapporten situatie Sumatra's westkust
	1342;1346-1349	
	1372; 1383	Rapporten onlusten Djokjakarta
1832	1356	Rapporten Djambi en Lingga
	1361-1365;1373-1374	
		In- en uitvoerstaten koffie
	1426	Onrust residentie Bantam
	1429	Koffiestaten
	1450	Suikercontracten
	1484	Onrust onder Bantam
	1510	Demping Padrieopstand
	1556	Staat der bevolking op Java
	1568;1569;1570;1571;1591;1597;1598:	
		Koffiestaten
	1599	Rapport Residentie Banjoemas en de Kolonisatie van het eiland Noesa Kembangan
	1613	Rapport situatie Bagalen en Banjoemas
	1619;1654	Koffiestaten
	1655	Klachten koffieverkoop
	1659	Uitbreiding cultures in de Vorstenlanden
	1697; 1725;1726-1727;	
		Koffiestaten
	1773-1774	Voortgang cultuurstelsel
	1874	Rapporten Padricoorlog
	1875	Koffiestaten Java en Madoera
	1901	Suikercultuur onder Sumanap
	1904b	Rapport Cultures op Java
	1906	Theezaden uit China
	1940	Verslag cultures onder Kediri
1833	9	Koffiecultuur en Landrente in Oost- Java
	17	Bezoldiging Regenten in land
	22	Geschiktheid inlanders voor de tabakscultuur
	153a	Invoering Landrentestelsel in Banjoemas
	156	Amphioen verpachting over 1833
	203-204	Rapporten suikercultuur

	222	Recapitulatie staat koffie Java en Madura
	233	Staten indigo en suiker over 1833
1833	305	Politieke situatie in Europa en de te nemen maatregelen in Indië ten aanzien van embargo en verdediging
	403	Staat der zeevaart in de Indische wateren
	470a	Diepo Negoro te Menado
	507	Rapport indigo en koffie cultuur onder Banjoemas
	534	Opstandige bewegingen onder Sumatra's Westkust
	717	Padrioorlog
	861	Onrust Oost-Java
	869	Rapport H. Burger over theecultures in de residentie Krawang
	961	Onrustige bewegingen op onder Kediri
	869	Rapport H. Burger over de theecultures in de residentie Krawang
	961	Onrustige bewegingen onder Kediri
	1020	Ongeregeldheden Sumatra's westkust
	1042	Nota van de G.G. over het cultuurstelsel en over landrenten
	1057	Onlusten Kediri
	1070	Inspectierapport inzake maritieme aangelegenheden op de kust van Java
	1082	Onrustige bewegingen onder Soerakarta
	1108	Verslag inspectiereis van de inspecteur der overgenomen Vorstenlanden
1834	12	Onrustige bewegingen onder Soerakarta
	38	Verslag suiker en indigocultuur Kediri
	64	Opstand Soerakarta
	198	Opbrengst koffiecultuur
	109	Volksbeweging onder Passoeroean
	202	Opstandige bewegingen op Sumatra's westkust

BIJLAGE 2

Hoofdenlijst van de index van 1820

Gouvernement-Generaal
Algemene Secretarie
Landsdrukkerij
Ministerie van Koloniën
Correspondentie met buitenlandse gouvernementen
Publieke feesten
Militair departement, in 60 onderverdelingen, inclusief marine,
Hospitalen, etc.
Civiele Justitie
Kettinggangers
Financiën en begroting
Schuld voormalige Hollandse departementen
Boeten
Rekenkamer
Landelijke Inkomsten
Verpachting van belasting
In - en uitgaande rechten
Kleinzegeel
Boedels en collateraal
Vendu departement
Munt en –specie
Kantoren van verwisseling
Zout departement
Tin en tinmijnen
Houtbossen en Houtwerken .
Koffie, cultures en contracten
Vogelnestjes
Civiele pakhuizen
Verstrekking van goederen.
Te koop aangeboden goederen
Inkoop van goederen
Constructiewinkel
weeskamer
Boedelkamers

Desolate boedelkamers
Directie van landbouw
Kunsten en wetenschappen
Schoolwezen, onderwijs etc.
Civiele geneeskundige dienst
Eredienst
Bijbelgenootschap
Armenzorg
Civiele gebouwen en –werken
Departement van Waterstaat
Posterijen
Koophandel en Zeevaart
Zeevrachten en zeetransporten
Landtransporten
Chertepartijen
Zeebrieven, -passen en uitklaringen
Crediet en –brieven
Amphioen
Java en Madura in het algemeen
Residenties afzonderlijk
Molukse eilanden
Makassar en onderhorigheden
Malakka c. a.
Palembang en Banka
Borneo
Vaste kust van Indië (Suratte etc.)
Padang (residentie)
Timor (residentie)
Lampongse provincie
Bali
Japan
China
Colleges en ambtenaren
Bevordering, ontslag, verlof etc.
Inlandse vorsten en hoofden in het algemeen
Traktaten met Inlandse vorsten
Inlandse gezanten

Geschenken
Inlandse feesten
Inlandse staatsgevangenen
Chinezen in het algemeen
Chineze graven
Chinees Po en Topkospel
Chineze hospitalen
Overname van het Britsbestuur
Contracten en aanbestedingen
Rekesten
Plans en kaarten
Binnenlandse onlusten
Zeeroverijen
Slaven
Menslievende genootschappen
Instituut voor doofstommen en blinden
Maatschappij van Weldadigheid

Hoofdenlijst van de index van 1851

Opperbestuur in Nederland
Grondgebied en bevolking
Hoofd des bestuurs
Raad van Indië
Algemene Secretarie
Algemene Staatkundige aangelegenheden
Betrekkingen tot andere Europese regeringen en Oosterse volken
Landmacht
Marine in 7 onderdelen
verdediging rechtswezen en politie militair rechtswezen burgerlijk en handelsrecht strafrecht
rechterlijke macht en rechtsvordering
advocaten en procureurs deurwaarders politie te land politie ter zee verblijfsvergunning en paspoorten
zeebrieven en -passen burgerlijke stand notariaat
translateurs
wees- en boedelkamers hypotheek en eigendomsbewijzen
gevangnissen en gevangenen lijfeigenschap, pandelingschap
eredienst

instellingen van liefdadigheid
civiele geneeskundige dienst
onderwijs
kunsten en wetenschappen
financiën in het algemeen en in 12 onderdelen
militaire gebouwen en waterstaat
vervoer van personen en goederen te land en ter zee
posterijen constructiewinkels
lands- en andere drukkerijen
stoomwezen
civiele pakhuizen verpachte middelen
Herendiensten en landrente
Belasting op de scheepvaart
Belasting op de in- en uitvoer
Ijk van maten en gewichten
Overschrijvingsrecht
Paarden en rijtuigenbelasting
Successie en overgangsrecht
Verponding en kadaster
Belasting grondhuur
Zegel etc.
Vogelnestjes
Verhuur en verkoop van gouvernementsgoederen
Cultures
Koffie
Suiker
Thee
Tabak
Indigo
Cochenille
Specerijen
Zijde
Hout
Etc.
Eigen cultures der inlanders
Particuliere landerijen
Landverhuring in de Vorstenlanden

Veeteelt
Mijnbouw
Visvangst
Scheepsbouw
Handwerken en fabrieken
In- en buitenlandse handel en scheepvaart
Rekenkamer
Plaatsing in civiele dienst
Recht van benoeming in civiele betrekking,
militaria
Inlandse ambtenaren
Residenties
China Japan

Hoofdenlijst van de index van 1870

Opperbestuur in Nederland
 mailrapporten
 bijzonder overzicht van Nederlands-Indië
 varia
Grondgebied en bevolking
Ziekten statistiek en ongelukken ,
Varia
Hoofd des bestuurs
Raad van Nederlands-Indië
Algemene Secretarie
 Algemeen jaarlijks verslag
 Gewestelijke algemene verslagen
 Gewestelijke politieke verslagen
 Korte maandelijks verslagen der residenties
 Handelsberichten Conduitestaten stamboeken Beëdigingen Traktementsstaten Couranten
 Opgaven naamregister personeel
 Varia

algemene staatkundige aangelegenheden
betrekkingen tot andere Europese regeringen en oosterse vorsten landmacht en zeemacht
kustverlichting en loodswezen

burgerlijk en handelsrecht
strafrecht, doodvonnis
rechterlijke macht
rechtsvordering
advocaten procureurs etc.
politie te land
rechten van verblijf, verblijfspassen
burgerlijke stand
notariaat
translateurs
Wees- en boedelkamers
gevangenissen
geografische dienst, eredienst
liefdadigheid
civiele geneeskundige dienst
Kunsten en wetenschappen
Financiën
Muntstelsel
Javabank
Begroting
Militaire gebouwen en Waterstaat, per residentie
Civiele gebouwen en waterstaat, algemeen en per residentie
Spoorwegen
Vervoer te land
Vervoer over zee
Postwezen
Telegrafie
Inkoop van goederen in Indië
Uitbestedingen
Drukkerijen
Stoomwezen
Civiele pakhuizen
verpachte middelen
Herendiensten en landrenten
Belastingen
Ijkwezen
Bedrijf en patentbelasting kadaster

Zout
Vogelnestjes
Vendudepartement
Verhuur en verkoop van gouvernementsgoederen
Cultures in het algemeen
Gouvernementscultures
Koffie etc.
Kina
Eigen cultures
Particuliere landerijen
Landverhuur
Mijnbouw
Handwerken en fabrieken
Neringen
Loterijen
Herbergen
Sociëteiten
Binnen.- en buitenlandse handel en Scheepvaart
Verzoeken om plaatsing in civiele dienst
Civiele bezoldigingen etc. etc.
Militaire huwelijken
Militair personeel
Inlands personeel
Java -Madoera en buitenbezittingen
Residenties
China Japan

Hoofdenlijst van de index van 1892.

Opperbestuur in Nederland
Grondgebied en bevolking
Hoofd des Bestuurs
Algemene Secretarie
Algemene Staatkundige aangelegenheden
Betrekking tot andere Europese regeringen en oosterse volken
Departement van Oorlog en Marine in ca. 20 onderdelen Rechtswezen en justitie
Burgerlijk en handelsrecht

Strafrecht
Rechterlijke macht en rechtsvorderingen
advocaten procureurs en deurwaarders
politie te land
reis- en verblijfpassen
burgerlijke stand
notariaat
translateurs
wees- en boedelkamers
Gevangenen, gevangnissen, bannelingen, kettinggangers,
staatsgevangenen
Lijfeigenen en pandelingen
Geografische dienst
Eredienst
Liefdadigheid
Civiele geneeskundige dienst
Onderwijs
Kunsten en wetenschappen
Financiën
Muntstelsel
Javaan
Kasbeheer in Nederland
Begroting
Kasbeheer in Indië
Militaire gebouwen en Waterstaat, algemeen
Idem, per residentie
Civiele gebouwen en Waterstaat algemeen
Idem per residentie
Spoorwegen
Vervoer van personen
Vervoer van goederen te land
Vervoer van goederen over zee
Postwezen
Telegrafie
Uitzending van goederen uit Nederland
Inkoop van goederen in Indië
Uitbestedingen

's Lands- en andere drukkerijen
Boekwerken
Stoomwezen
Civiele pakhuizen
Opium, verpachte middelen
Herendiensten en landrente
In- en uitvoerrechten en accijnzen
In- en overschrijving van onroerende goederen
Bedrijfs – en patentbelasting
Successie en overgangsrecht
Verponding en kadaster
Andere of nieuwe belastingen
Boeten en verbeurdverklaringen
Zout
Vogelnestjes
Agrarische aangelegenheden
Verhuur en verkoop van gouvernementsgoederen
Koffie en alle andere cultures
Eigen cultures der inlandse bevolking
Landverhuur in de Vorstenlanden
Veeteelt
Mijnbouw
Visvangst
Handwerken, fabrieken, neringen
Loterijen, herbergen en sociëteiten
In- en buitenlandse handel en scheepvaart
Schipbreukelingen
Rekenplichtigheid en borgtochten
Verzoek om plaatsing in civiele dienst
Benoeming, examens
Bezoldigingen
Andere ambtenarenzaken
Ordetekens en medailles
Militair personeel in 10 onderdelen
Inlandse ambtenaren
Java en Madoera en buitenbezittingen
Residenties

China.
Japan.

BIJLAGE 3

Steekproeven uit de ficheverzameling Godée Molsbergen na 1816

(Eerste letter van het alfabet)

Trefwoord	Groep	nummer	jaren
Aardbeving	Ambon	1008	1817
	„	1125a	1836
		191	1841
Aanstellingen, Engelse, van Inlandse hoofden	Inlandse zaken	56	1817
Aantekeningen over Sumatra's westkust	S.W.K.	151/22	1830
Abdoelgalishah	Borneo west	41/15	1850
Abolitie van misdaden Justitie		41	1838
Achmad en Alikalieb	Djokja	9	1828
Achterhouden van regeringsstukken bij ontslag	Archief	42a	1844
Achterstand	Financiën	92	1822
Achterstand (Indische)	Speculatieve stukken	80	1818
Akte van beschuldiging	Solo	122a	1836
Akten	Menado	44	1865/81
Akte van verband	Solo	129	1830-1835
Akte van overeenkomst	Djokja	9	1831
Adipatti antwoord	Preanger Regentschappen	9/8	1812
Adiwinoto	Solo	170	1830
Administratie (Indische)	Speculatieve stukken	105	1838-1839
Administratie Engels tussenbestuur	Speculatieve stukken	105	1838-1839
Advies	Lampongs	1/14, 1/16	1841-1842
Advocaat, admissie	Solo	122a	1837

Afkomst Pangerang	Djokja	18, 19	1846				
Aflossing Banknoten	Muntwezen	26	1817				
Afstandswijzer	Varia nieuw	45/46	1842				
Agenda	Kedoe	118-124	1821-1892				
Achmat Sjarief	Borneo West	27/1	1852				
Albedyl, baron-	Buitenland	111	1825				
Aleadri geschiedenis	Borneo W.	27/1	1852				
Alexander Schip	Japan	16	1826				
Aleijd Schip	marine	55	1829				
Alfoeren,	Ambon	588 f	1847				
Algemene audiëntie	Regering 13		1835/36				
Algemene beschikking	reg.	120	1860				
Algemene Rekenkamer	Financiën	105,101	1816-1829				
Algemene Kas	Preanger regentsch	36/12	1868				
Algemene Rekenkamer	Kedoe	141	1816-1830				
Algemene Secretarie.	Regering	41	1868				
Varia nieuw		47	z.j.				
Speculatieve stukken		105 etc.	1833-1834				
Instructies		38,39	1837,1839				
Regering		124	1841				
Speculatieve stukken.		75 etc	1850				
Algemeen Verslag zie statistieke opgaven							
Alph. Reg.	speculatieve stukken	105	1835				
Ambon Proclamatie herstel Nederlands gezag Ambon besluiten	Ambon	1002a	1817	1002c	1817	Inv. Artillerie etc	1002c 1817
	briefven resident van Ternate						
Ambon		998	1817				
	Brieven	Ambon 998q	1817				
	briefven Kolonel Kraijenhof						
	Ambon	998q, 284	1817				
	marine	Ambon 284	1817				
Ambon Brieven aan onderhorigheden		998m	1817				
„	bijlagen tot besluiten	Ambon 997d	1817				
„	briefven cdt tot overname Molukken						
„	Ambon 997b,		1817				

„	Relaas van Mr. H.A. Idem over de oorzaken van de opstand van Saparoea Ambon 1009b		1817	
„	Vorig traktaat Tidore Ambon 1007c	1817		
„	Handel en besluiten commissie tot overname Molukken		Ambon 167	1817
„	Saparoea expeditie 1817 Ambon 566	1817		
„	Besluiten Ambon 1039	1817		
	brieven van Engelse autoriteiten aan commissie tot de overname Ambon 428			1817
	ingekomen stukken Ambon 1038	1817		
„	besluiten commissie tot overname Ambon 1039	1817		
„	Huwelijken en kleine gerechtszaken Ambon 1038a			1817-1818
„	Kerksfonds Ambon 1041	1818/19		
„	Diaconiefonds Ambon 1841	1817		
„	Banda papieren Ambon 1841e	1817		
„	Besluiten gouvernement Ambon 1042	1817		
„	Raad van Justitie Ambon 1042b	1817		
„	Noten en nagelbeschrijvingen			
„	Ambon 1043d	1817		
„	Koffie rapport Ambon 10430	1817		
„	conferentie van commissarissen			
	Ambon 1085	1817		
„	Reis Schout bij Nacht en Commissaris Generaal Buijskes naar de Molukken Ambon 168	1817		
„	financiële stukken Ambon 2/1	1817-1819		
„	Besluiten Commissaris Generaal			
	Ambon 563	1817-1819		
„	Index 1817, 1818, 1819 Ambon 492			

Speculatieve stukken, een greep uit de ca 200 fiches onder dit hoofd

52b	Nota over het toelaten van vreemde consuls in Indië	1818
53c	Rapporten van de commissaris-generaal over het jaar	1818
80	Rapporten van de Commissie van onderzoek inzake de Indische achterstand	1818
107	F.J. Rothenbuhler: "Enige javaanse overzettingen en opgaven beantwoordende de vraagpunten op verzoek van resident De Salis"	1820
54	Adviezen Muntinghe	1820-1822

105	Dr. Milne, nota geheime Chinese genootschappen	1821
84	Rapport over de buitenbezittingen	1822
52	Bezuiniging	1811,1822-1826
56	Idem	1822
57	Nota omtrent financiën	zj
58	Van Hoek: “Vluchtig overzicht van Java op het einde van het jaar	1825
83	Beschouwingen over de situatie op Java	1825
104	Nota over de handel in de Archipel	1825-1830
60	Nota over de tegenwoordige toestand van de Nederlandse Oost-Indische bezittingen	1826
62	Memorie van Van IJsseldijk over enige aangelegenheden van Java	1826
82	Verslag Engelhardt over zijn commissie naar Java	1826
65	Beschouwing over de tegenwoordige toestand op Java in verband met de Javaoorlog	1829

et cetera.....

Selectie uit de serie geheime besluiten van de commissarissen-generaal en de gouverneur-generaal

1816 december 12	La A	Verhouding tot de hoven van Soerakarta en Djokjakarta, rapportage IJsseldijk
1817 januari 2	Nr 1	Militaire toestand Molukken
1817 „ 24	La A	Expeditie naar de Molukken
1817 „ 21	nr 1	Dweepzuchtigen in Soerakarta
1817 „ 10	La A	Rapportage factorij Canton inzake het Engels gezantschap aan het Pekings hof, met lijst van in China aangekomen schepen
1817 „ 10	La B	Inzake de oude sultan van Djokja
1817 februari 2	La A	idem
1817 „ 14	La A	idem
1817 „ 25	La A	Over het hof te Djokja
1817 maart 27	nr 1	Verdediging van Java
1817 april 15	La A	Inzake de sultan van Sambas
1817 mei 1	La A	inzake de vorstenlanden
1817 „ 23	La A	Inzake de sultan van Sambas
1817 „ 1	La C	Situatie Bandjarmassin
1817 juni 24	La B	Onlusten op de Molukse eilanden
1817 „ 13	LaA2	Situatie Banka en e tinmijnen
1817 „ 28	La A	Overneming Molukken
1817 juli 14	La A	Opstand onder Passoeroean
1817 „ 1	La B	Overname Oost-Indische bezittingen
1817 „ 21	La B,C	Opstand Molukken
1817 aug. 1	La A	Opstand onder Passoeroean
1817 okt. 1	LaA	Situatie Banka en Palembang
1817 dec. 2	LaA	Rapport commissie Bangka en Palembang
1818 jan. 13	nr 6	Betrekkingen tot de vorsten van Bali

1818	jan. 16,20.21, 31; febr. 6	LaA	Rapporten inzake Bali
1818	febr.26	nr 1	Expeditie naar Nieuw-Guinea
1818	febr. 26	LaA	idem
1818	maart 3	LaA	Situatie op Bali
1818	maart 11	La B,C	Idem
1818	maart 12	La A	Idem
1818	maart 15	nr. 3	betrekkingen tot de sultan van Tidore
1818	maart 27	LaA	Rapporten inzake Bali
1818	april 8	nr. 1	Expeditie naar Nieuw- Guinea
1818	april 16	LaA	Politieke situatie op Bali
1818	mei 9	nr.4	Verdediging van Java
1818	mei 15	La B,C,E	Situatie op Bali
1818	mei 16	nr.1	Engelse troepen nabij Lampong en
1818	mei 17	nr 1,LaA	Idem
1818	mei 21	nr. 1,2	Idem
1818	mei 22	LaA	Brief Sultan Banjermassin
1818	mei 22	La B	Rapport situatie Banka en Palembang
1818	mei 24	nr.1	Rapport situatie Borneo
1818	juni 2	LaA	Situatie Bali
1818	juni 6	LaA	Idem
1818	juni 8	nr.1	Idem
1818	juni 9	La B	Politieke situatie Lampong en Semangka
1818	juni 19	nr. 1a	Politieke situatie Hindoestan, brieven resident Chinsurah
1818	juni 24	nr. 2	Brieven van Molukse vorsten
1818	juni 27	nr.1,2	Militaire situatie Palembang, brieven van Raffles

et cetera.....

Semangka

RAPPORT PASAR IKAN

1977-1978

**M.G.H.A. de Graaff
Den Haag 1978**

Deel I

OFFICIEEL VERSLAG

Op 13 juli 1978 werden met enige plechtigheid aan de Directeur van het Arsip Nasional een achttal inventarissen overhandigd. Hiermee kwam een officieel einde aan het bestaan van de zogenaamde Pasar Ikan-archieven, sinds tientallen jaren doornen in de ogen van de Indonesische en Nederlandse archivariissen.

Sinds de jaren dertig had een oud pakhuis van de VOC, gelegen in de broeiend hete en volkrijke wijk in de benedenstad van Jakarta, de Pasar Ikan, dienst gedaan als hulpdepot van de Landsarchiefdienst en van zijn opvolger het Arsip Nasional van de Republiek Indonesië. Er werden honderden meters archief geplaatst, werkruimten ingericht en ambtenaren aangesteld om deze archieven te beheren en te verzorgen.

Wat deze mensen daar ook in de loop der tijden verricht mogen hebben, de resultaten van hun werkzaamheden zijn ten onder gegaan in de volkomen chaos waarin de daar geplaatste archieven sindsdien zijn komen te verkeren. Tijdens talloze verhuizingen, waarschijnlijk ten gevolge van oorlogs- en naoorlogs toestanden zijn de daar geplaatste archieven volledig door elkaar geraakt, vermengd met andere bestanden, met stukken die, waarschijnlijk voor studiedoeleinden, waren gelicht uit archieven die elders bewaard werden en tenslotte met alle soorten dierlijk en stedelijk vuil dat via de grote open luiken het gebouw kon binnendringen. Pas in de jaren zeventig kon een begin gemaakt worden met het herstel, echter, door omstandigheden, moesten deze verbeteringen zich beperken tot het in bundels verpakken van het materiaal en tot het voorkomen van verdere aantasting door vuil en ongedierte. Een niet onaanzienlijk gedeelte moest tijdens deze werkzaamheden wegens totale verkommering worden weggegooid.

Zo werd het depot Pasar Ikan in 1974 door mij aangetroffen: keurig en degelijk verpakte papieren, netjes in de rekken opgetast en zelfs genummerd. Intern echter was haast elk pak een ware cocktail waarbij minstens twee, soms tot zeven verschillende archieven door elkaar gemengd waren. Het geheel besloeg naar schatting 12 a 1300 meter planklengte.

Als uitvloeisel van bovengenoemd oriënterend bezoek van 1974 werd aan het ministerie van CRM het voorstel gedaan om in het kader van de culturele samenwerking tussen Nederland en Indonesië mee te werken aan een project tot herordening en inventarisatie van deze archieven. Deze medewerking werd verleend en resulteerde allereerst in de uitzending naar Nederland van drie jonge veelbelovende Indonesische stafleden, die hier van 1977 tot 1978 verbleven en een allround opleiding ontvingen. Vervolgens werden twee Nederlandse archivariissen uitgezonden om samen met de bovengenoemde Indonesiërs de Pasar Ikan-archieven onderhanden te nemen.

Deze uitzending had nogal wat voeten in de aarde. Om budgettaire redenen kon het departement van CRM slechts de uitzending van één archivaris voor zijn rekening nemen en wel voor één jaar in plaats van de gevraagde twee jaar. Aangezien het project op deze basis niet van de grond zou kunnen komen werd in allerijl de hulp ingeroepen van het Cultureel Akkoord teneinde de uitzendkosten van de tweede archivaris voor zijn rekening te nemen. Het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde verklaarde zich vervolgens bereid het hoofd van het Bureau Documentatie Geschiedenis Indonesië, drs. F.G.P. Jaquet gedurende een jaar aan het project uit te lenen. Dankzij deze bereidwillige medewerking kon op 1 augustus 1977 het werk beginnen.

Aangezien de beschikbare tijd - een jaar - veel korter was dan was geschat, werd van het begin af uitgegaan van een werkschema waarbij steeds in fasen aan het werk een zodanige afronding gegeven zou kunnen worden dat er in elk stadium van voltooiing een bruikbaar geheel zou bestaan zonder al te groot risico voor terugval in de vroegere chaos. De te kort bemeten beschikbare tijd moest helaas vaak ook resulteren in een mindere nauwkeurigheid en gedetailleerdheid dan wel gewenst was.

In het eerste stadium werden de bundels door het ruim aanwezige hulp personeel van de verpakking ontdaan en door ons vervolgens uitgesplitst op herkomst waarna de inhoud op fiches beschreven werd. Hierbij werden de afzonderlijke archieven door middel van een letter op het fiche van elkaar onderscheiden waarna door een assistent aan het fiche en aan de daarbij behorende bundel per archief een doorlopend nummer gegeven werd en de nieuw gevormde bundels, weer voorzien van een voorlopige verpakking, in het rek geplaatst werden. (Zie schema op pagina 56)

Eind december 1977 kon aan de werkzaamheden van deze eerste fase, begonnen als een sprong in het duister, de laatste hand gelegd worden. Aan het volijverige en nauwgezette hulppersoneel werd ter viering van dit feit een kleine maaltijd aangeboden. Er waren 26.000 bundels beschreven, ingedeeld, vernummerd en verpakt. In januari begon de tweede fase waarin per archief de fiches nader bekeken werden, zo nodig verbeterd, geüniformeerd en geordend. Reeds tijdens het werken in de eerste fase rezen er vermoedens dat een aantal afzonderlijk beschreven financiële archieven beter bij elkaar gebracht zouden kunnen worden en gezamenlijk geüniverseerd. Deze bestanden waren namelijk ontstaan ofwel als afdelingsarchief dat later zelfstandig was geworden ofwel als archief van een afdeling ontstaan en later door de toenmalige administratie toegevoegd aan en vermengd met het rechtsopvolgende moederarchief.

De dossiers en verballen gevormd door deze bureaus en diensten van het latere Departement van Financiën werden daarom in één inventaris bijeengebracht waarbij geprobeerd is via het indelingsschema zoveel mogelijk afspiegeling te geven van de vroegere situatie.

Deel I van deze inventaris, bevattende de dossiers, kwam in de maand februari in concept gereed. Deel II, de verballen, kwam gereed tot het jaar 1850. Met de verdere afwerking hiervan heeft het Arsip Nasional zich, "in eigen beheer", belast.

De ordening van de archieven van de Wees- en Boedelkamer leverde door de ingewikkelde en vaak onduidelijke structuur nogal wat problemen op maar kon toch in redelijke tijd gereed komen. Eind maart 1978 was ook dit archief klaar.

Meer tijd eiste de ordening van het **archief** van de Directie der Cultures. Dit archief bestond voor meer dan 35 meter uit verballen gevolgd door circa 10 meter dossiers en ongeordende stukken. Van indices was op enkele fragmenten na geen spoor te bekennen, zodat wij gedwongen waren voor het chronologisch gedeelte een rubriekensysteem te ontwerpen teneinde het gehele verbaal aan de hand daarvan in te delen.

Eind maart werd met dit karwei begonnen. Tijdens het verloop der werkzaamheden werd duidelijk dat de toenmalige administratie, te beginnen met het jaar 1837, was afgestapt van een chronologische ordening en dat het gehele verbaal vanaf die tijd ingedeeld is geweest in rubrieken. Deze indeling kon overduidelijk aangetoond worden aan de hand van bepaalde typerende beschadigingen van stukken die tot één rubriek hadden behoord.

Het door de toenmalige administratie ingevoerde rubriekensysteem kwam, op een tweetal onbelangrijke afwijkingen na, gelukkigerwijs geheel overeen met het door ons ontworpen schema. Wanneer en waarom men later deze indeling in rubrieken weer heeft ongedaan gemaakt is niet duidelijk geworden, al zijn er wel aanwijzingen dat dit is gebeurd onder auspiciën van de toenmalige Landsarchiefdienst.

In elk geval werd daarbij aan het archief als geheel een enorme schade toegebracht. Er werden reeksen fouten begaan met betrekking tot de chronologie, stukken betrekking hebbend op de cultures maar uit andere archieven afkomstig werden tussengevoegd samen met stukken die geen enkele dan alleen een chronologische relatie hadden tot het archief. Veel losgeraakte fragmenten van brieven en rapporten waren lukraak tussengevoegd zonder relatie tot de stukken waar zij eens deel van uitmaakten, vaak zelfs zonder enige chronologische relatie. Het thuisbrengen van zodanige fragmenten kostte veel tijd en moeite en had uiteraard lang niet altijd resultaat. Het herordenen van het verbaal, het herstellen voor zover mogelijk van de gemaakte fouten en het in elkaar zetten van een inventaris samen met de vele buiten verbaal gehouden of geraakte stukken hield ons tot eind mei bezig.

De resterende tijd ging heen met het ordenen en verpakken van de vele verspreid geraakte residentie-archieven. Deze archivalia, na de overdracht door de residenten in de jaren dertig losgeraakt van de op de Gajah Mada opgeslagen bestanden, zijn bestemd om in de toekomst wanneer deze bestanden aan herinventarisatie toekomen, daar bij gevoegd te worden. En passant werden nog een viertal kleine archiefjes of fragmenten daarvan geordend en verpakt. Voortdurend werd tussen de bedrijven door toezicht gehouden en actief hulp geboden bij het definitief verpakken en etiketteren van de gereedgekomen archieven. Gezien de slechte materiële toestand werd geadviseerd tot een liggende berging der dozen. De geordende en geüniformeerde fiches werden uitgetikt door mijn echtgenote, die hierin, naast de bevrediging van het mogen meewerken aan dit interessante project, ook een mogelijkheid zag om wat uit de sleur van het dagelijkse kampongleven te raken.

Begin juli kon deze fase worden afgesloten en begon de finale afwerking, waarna de inventarissen werden gefotokopieerd en op 13 juli, tijdens een kleine plechtigheid, aangeboden aan mevrouw Soemartini, die in haar toespraakje nog eens in herinnering bracht hoe haar, bij de aanvaarding van haar huidige functie, de moed in de schoenen was gezonken toen zij geconfronteerd werd met de situatie op de Pasar Ikan.

Het stemt tot vreugde bij alle betrokkenen dat althans deze last van haar schouders kon worden genomen en dat het Arsip Nasional verrijkt kon worden met een verzameling archieven die qua inhoud zeer belangwekkend is en die bovendien, met de reeds aanwezige archieven van de Algemene Secretarie, het 19e eeuwse archievenbestand in één klap vrijwel volledig maakt.

Den Haag, 9 augustus 1978
w.g. M.G.H.A. de Graaff

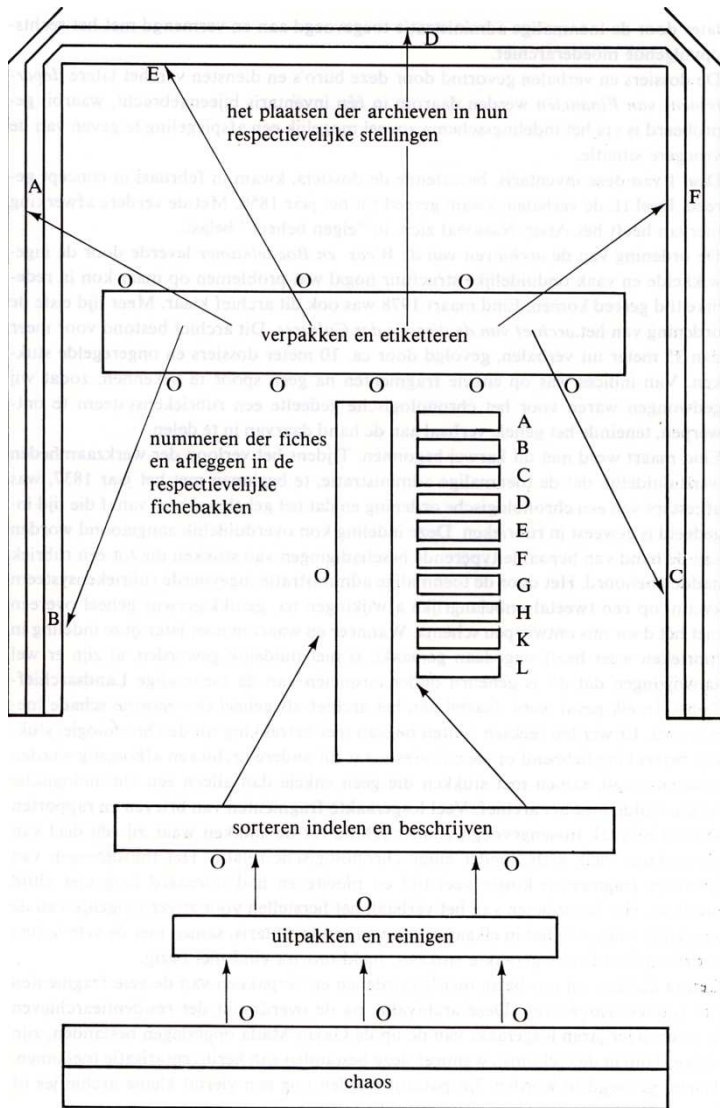
Bijlage 1

Lijst der inventarissen:

Inventaris Archieven Cultures 1816-1900	69 pagina's	
Inventaris Archieven Wees- en Boedelkamers 1816-1874	53 pagina's	
Inventaris Residentiearchieven "Pasar Ikan" 1800-1920	82 pagina's	
Inventaris Archieven Financiën, Deel I Dossiers 1816-1930	57 pagina's	
Inventaris Archieven Financiën, Deel II Verbalen 1816-1830 <i>(Toen nog in bewerking maar in de navolgende jaren afgewerkt)</i>		
Inventaris van een gedeelte van het archief van de Protestantse, later Evangelische Gemeente te Batavia 1819-1874		4 pagina's
Lijst van stukken betreffende Christiaan Bach, Officier Van Gezondheid in Nederlands-Indië. 1823-1834	1 pagina	
Inventaris van het archief van de Inspecteur Voor het Inlands Onderwijs 1864-1887	2 pagina's	
Inventaris van stukken behorend tot het Archief van de Hoofdcommissie van Onderwijs in Nederlands-Indië 1824-1865	2 pagina's	

Bijlage II

Werkschema



Deel II WOON- EN LEEFOMSTANDIGHEDEN

Huisvesting

Na een voorspoedige doch vermoeiende en langdurige (21 uur) vliegtocht werden wij op het vliegveld Halim opgevangen door Machfudi Mangkudilaga en Mona Lohanda, die ons en onze bagage per auto en Jeep begeleidden naar onze voorlopige behuizing in de wijk Kuningan. Het huis stond in de zogenaamde Pertamina Oil Village, een twee jaar tevoren, na het olieschandaal, verlaten luxe bouwproject van Pertamina en nu voor een groot deel bestaande uit half afgebouwde woningen, gelegen aan slechts voor een deel bestrate, meest vrijwel onbegaanbare wegen, met een geblokkeerde afwatering. Het voor ons bestemde huis was een van de weinige woningen die wél afgebouwd waren. Het was een in de Moorse stijl gebouwde luxe woning, aardig om te zien en royaal gebouwd. Het was voorzien van een goede en praktisch geruisloos werkende centrale airconditioning, van een, helaas defecte, warmwatervoorziening, en van water, elektriciteit en riolering.

De inrichting bestond uit een elementaire, in de stijl aangepaste meubilering, bedden en kasten en in de keuken stond een door de goede zorgen van het Arsip gevulde ijskast met alle eerste levensbehoeften. Twee butagasstellen, enig bestek en vaatwerk maakten de zaak compleet. De villa was wel is waar voorzien van twee badkamers met toilet maar bezat slechts drie slaapkamers en dat was dus voor de huisvesting van twee gezinnen met kinderen wat krap bemeten!

Mevrouw Soemartini kwam zich er nog even persoonlijk van overtuigen dat het ons aan niets zou ontbreken, waarna men vertrok met achterlating van de chauffeur, Soemardi, die ons gebracht had en die de instructie had gekregen over ons wel en wee te waken. Hij zou ons gedurende ons verblijf steeds op bijzonder prettige wijze als chauffeur terzijde staan.

Terstond na het invallen van de duisternis viel ook het licht uit en er was niemand die daar die avond iets aan kon doen. Het gebrek aan licht werd opgevangen door een attente Amerikaanse buurvrouw die prompt met kaarsen kwam, maar er was ook gebrek aan water ontstaan aangezien de elektrische pomp niet meer werkte en er geen reservoir was. Geen bad en geen toilet! Dit euvel deed zich in de twee maanden dat wij in dit huis woonden met enige regelmaat voor, soms tot drie dagen achtereen. Het was te wijten aan gebrekkig onderhoud aan het dieselaggregaat dat de huizen in het complex van stroom moest voorzien.

Afgezien van deze handicap was het een probleemloos huis. Het was bovendien gunstig gelegen ten opzichte van het stadscentrum en ook de omgeving was rustig. Wij vonden al snel in de buurt een aantal prettige mensen die ons steun verleenden bij de introductie tot het leven in de wereldstad Jakarta. De betrekkelijk centrale ligging bood bovendien mogelijkheden voor deelname aan sociale activiteiten terwijl binnen loopafstand ontspanningsmogelijkheden waren waaronder een zwembad en een bioscoop.

Dit alles veranderde op 1 oktober 1977 totaal. Op die datum verhuisden wij naar twee dienstwoningen van het Arsip Nasional, gelegen in het uiterste zuiden van Jakarta en maakte deel uit van een complex van zeven woningen waarvan er nog vijf in aanbouw waren. De weg erheen bestond voor de laatste paar honderd meter uit een slechts te voet begaanbaar pad vol stenen, vol water staande kuilen, alles bedekt met een bij regenweer spekgladde zuigende en stinkende klei. Het geheel werd begrensd en doorsneden door een aantal open riolen. De huizen stonden “in de kampong” en wat dat betekende zouden wij spoedig ontwaren!

Om te beginnen moesten onze nauwelijks opgeleverde woningen als het ware veroverd worden op de bouwvakkers die daar tot dan hun domicilie hadden. Het duurde geruime tijd voordat zij zich bij onze ideeën over privacy konden neerleggen en begrepen dat wij het niet echt gezellig vonden als zij op ons terras, dat wil zeggen voor de tot op de grond doorlopende ramen van onze slaapkamers, hun avondlijke en nachtelijke besognes verrichtten.

De eerste nacht werd er door ons dan ook praktisch niet geslapen, mede door het voor onze oren ongewone lawaai voortgebracht door rondom ons in de kampong staande moskeeën die via vervormende en op zijn aller-hardst afgestelde luidsprekerinstallaties tot laat in de avond en soms tot diep in de nacht gebeden en gezang deden weerklinken. Het godsdienstig leven schijnt bovendien voor te schrijven dat men vanaf half vier in de ochtend de gelovigen aanspoort de dag met een gebed te beginnen. Ongelovigen dienen zich daar maar bij neer te leggen. Muskietenhorren moesten we nog laten aanbrengen zodat we bij alles ook

nog door horden muggen werden wakker gehouden: moskeeën, mensen, muskieten.....

Het duurde even voor wij aan deze nieuwe situatie gewend waren, maar de hinder en het ongemak verbonden aan het wonen op een bouwterrein bleef ons nog enige maanden achtervolgen.

Pas eind december waren de laatste huizen klaar en kreeg het complexje een meer bewoond karakter. Langzamerhand echter raakten wij meer en meer doordrongen van de bezwaren verbonden aan het wonen in een kampong. Bij elke bijzondere gelegenheid werd er wel ergens in de kampong feestgevierd en dat ging altijd gepaard met het in de bomen hangen van kolossale luidsprekers die dag en nacht soms tot drie of vier nachten achtereen de meest afgrijslijke Arabische muziek uitschalden, afgewisseld met gebeden en godsdienstig gezang gelardeerd met vaak hysterisch klinkende toespraken. Dergelijke feesten begonnen vroeg in de morgen met een knallend vuurwerk waarna de diverse luidsprekers opgestart werden. Een enkele keer waren er dicht bij elkaar zelfs tegelijk twee, een keer zelfs drie van zulke feesten aan de gang waarbij men kennelijk trachtte elkaar te overstemmen. Dan was zelfs het voeren van een geschreeuwd gesprek onmogelijk geworden. Al snel begrijpen wij de meewarige blikken van mensen, ook Indonesiërs als we vertelden dat we in de kampong woonden! Gelukkig waren er ook pluspunten. De omgeving was schoner, vrijer en koeler en als het niet net geregend had kon je zelfs een beetje door de kampong wandelen.

De moeilijke bereikbaarheid van onze woning was en bleef gedurende ons verblijf echter wel de grootste handicap. Daardoor vielen vele sociale activiteiten gewoon niet te realiseren, ook al omdat het meestal niet mogelijk was om per telefoon, als die er al zou zijn, afspraken te maken zodat rekening gehouden moest worden met urenlange ritten in de auto om op goed geluk de mensen te treffen waar je op bezoek wilde. Daaruit volgde ook dat bezoekers schaars waren: het huis was niet alleen moeilijk te bereiken, het was ook zeer moeilijk te vinden wegens het ontbreken van straat/pad namen en huisnummers, terwijl bij regen de wegen er naar toe onbegaanbaar waren.

Aan de andere kant bleek het wel makkelijk bereikbaar voor inbrekers. In de nacht van 4 op 5 februari 1978, terwijl iedereen, ook de nachtwaker, in diepe rust verzonken was, werden uit ons huis meegenomen een typemachine, een cassette recorder, een houten juwelendoos met naaigerei, diverse scharen, brillen en verdere kleinigheden. De toegang was verkregen door het forceren van de tralies van een harmonica raamsysteem. Regelmatig verdwenen 's nachts en overdag trouwens voorwerpen uit huizen en erven. Meestal beperkte zich dat gelukkig tot kleinigheden, hoewel bij een van de huizen ook de complete elektrische waterpomp gestolen bleek te zijn. De nachtwaker een brave man, was in dienst van het Arsip Nasional, maar werd door ons betaald en volgens de publieke opinie had ik de man onmiddellijk moeten ontslaan. Omdat hij niet in onze dienst was konden wij dat moeilijk doen en bovendien kon natuurlijk ook een nachtwaker in slaap sukkelen en was er voor mij geen enkel bewijs dat hij in het spel was betrokken iets wat ook van alle kanten gesuggereerd werd.

Dit gebeuren en onze reactie daarop was symptomatisch voor de ons onbekende problematiek rond het in dienst hebben van bedienden. Van alle kanten wordt je aangepraat om ze nooit helemaal te vertrouwen en steeds zijn er soms onbeduidende voorvallen die zo'n advies lijkt te rechtvaardigen. Niets zou echter onrechtvaardiger zijn dan hen allemaal als potentiële dieven te beschouwen want, hoewel zij soms verdenkingen op zich laadden, gaven zij vaak evenzoveel blijken van eerlijkheid en betrouwbaarheid, en bleek vaak later hun onschuld in zaken waarvoor wij hen al in de beklagdenbank geplaatst hadden.

Ons personeel bestond uit:

1 nachtwaker:	Sodik
1 chauffeur:	Sumardi
1 kokki:	Mira
1 wasvrouw	Ngaenah, (met kind!)
1 tuinjongen	Ayo (echtgenoot van de wasvrouw,)

Hoewel het natuurlijk best mogelijk was bepaalde dingen zelf te doen, is toch het hebben van bedienden in Indonesië een vrijwel onontkoombare zaak.

De kokki verdiende een niet gering deel van haar loon voor ons terug door op de Pasar inkopen te doen tegen prijzen waarvoor een westerling de waren nooit zou hebben kunnen verkrijgen. Zij was daar dan wel een halve dag mee bezig. Met bescheiden pauzes werkte zij van vijf uur in de ochtend tot acht uur in de avond. Ook de wasvrouw die tevens het huis schoonhield maakte deze uren. Dat wassen gebeurde geheel met de hand en met koud water en met het bijzonder vuile werk dat ik deed was er elke dag veel te wassen. Daarnaast verleende zij ook assistentie in de keuken. De salarissen zijn voor onze begrippen zeer laag, zij werkten voor 75 à 100 gulden per maand, de gangbare norm voor bedienden bij Europeanen Bij Indonesische gezinnen liggen de lonen aanmerkelijk lager, tussen de 30 en 40 gulden. Een en ander op basis van kost en inwoning. Alle kosten voor medische verzorging komen ten laste van de werkgever, terwijl regelmatig steun gevraagd en verleend werd voor kosten voortvloeiend uit familieaangelegenheden, feesten en andere bijzondere zaken.

Zo werd aan de chauffeur eenmaal een belangrijke som gegeven toen deze niet in staat bleek zijn jaarlijkse huursom te voldoen. Zijn erbarmelijke huisvesting werd verbeterd door het op onze kosten laten maken van een cementen vloer en het van steen op metselen van het onderste deel van de wanden van zijn woning. Voordien liep het huis bij elke zware regenval onder water. Het hopeloze en tegelijk onontkoombare van deze verbetering was dat de verhuurder van het huisje hem prompt de huur opzegde om het na afloop van de lopende huurtermijn voor meer geld aan een ander te kunnen verhuren. Ook hier moest weer een mouw aangepast worden.

Het hebben van bedienden is geen luxe maar een noodzaak. Het helpt bovendien zij het tijdelijk een paar mensen aan een betrekkelijke welstand. De belasting van het hebben van bediende echter is groot, vooral psychisch. Ze zijn voortdurend in je buurt, zeker in zo'n klein huis, ze laten niet toe dat je zelf dingen regelt en drukken je steeds met je neus op het feit dat jij de grote meester bent die alles weet en kan en vooral bezit. Er wordt steeds van je verwacht dat je dit allemaal waar gaat maken. Het leven op bescheiden voet, zoals het niet hebben van televisie en dergelijke luxe artikelen, drukt op het imago van het personeel. Hoe openlijker de baas zijn geld laat rollen hoe hoger het aanzien van de bediendes.

Het was een ware verademing toen wij ze tenslotte aan nieuwe werkgevers konden overdragen, waarbij met nadruk gesteld moet worden dat het stuk voor stuk fijne sympathieke mensen waren die ons het gehele jaar door goed en trouw hebben gediend en waarvan het afscheid nemen aan weerszijden met tranen en veel emoties gepaard ging.

Aangezien ons huis rondom voorzien was van een grote oppervlakte aan kale grond hebben wij deze direct laten beplanten met gras en met de van ons eerste huis meegenomen stekken van o.a. Hibiscus. Dat gras werd plantje voor plantje gepoot en moest overvloedig besproeid worden, uitgedund en gewied. Er groeide een heel lastig en vervelend onkruid tussen met gemene stekeltjes. Na enige weken getracht te hebben dit wieden zelf te doen moesten wij deze ongelijke strijd toch opgeven en overlaten aan een tuinjongen, in casu de toch al bij ons ingetrokken echtgenoot van de wasvrouw. Deze had er zijn handen nog vol aan want hij hield zich ook bezig met het aanleggen van een groenten- en kruidentuin, het schoonhouden van het terrein en van de goten in de nabije omgeving en het verrichten van onderhoudswerk aan het huis. We hebben de aanleg van de tuin en van het maken van een vijvertje daarin al snel laten realiseren omdat dit voor ons een stukje recreatie bij huis betekende en we ons de eerste periode, gezien onze beperkte toelagen geen uitstapje konden veroorloven. Vooral voor Marjolein vormden de tuin, de vijver met goudvissen, naast de poes met vier jonkies die bij ons haar intrek had genomen, een zeer welkome afleiding.

In de tuin stonden een tweetal grote klapperbomen en een Djeruk Air boom, terwijl door ons in een zijvak een twintigtal papayabomen was geplant en twee bananenbomen. De tijd was echter te kort om van deze bomen, afgezien van de Klapperboom, nog de vruchten te kunnen plukken.

De tuinjongen die overal "langs de weg" planten voor onze tuin vond had ook een heel veld Cingkong (Cassave) aangelegd waar na verloop van korte tijd al van gegeten kon worden. Naburige Kapokbomen leverden voortdurend rijpe vruchten af die door de bedienden tot bruikbare kapok verwerkt werden, terwijl de over ons erf scharrelende kippen het geheel af en toe iets idyllisch gaven. Helaas lokte de vijver ook grote kudde padden die tijdens hun nachtelijke amoureuze activiteiten een oorverdovend gebrul lieten horen dat ons urenlang uit de slaap kon houden. Geregeld moest ik er dan ook 's nachts op uit om met een emmer de stelletjes uit de vijver te vissen en ze elders te dumpen!

Het ligt voor de hand dat de meeste tijd thuis werd doorgebracht op het terras of in de tuin. Binnen kwam je over het algemeen alleen om te eten of te

slapen. De aanschaf van een airconditioning apparaat was wel overwogen maar was aanvankelijk gezien onze financiële toestand niet mogelijk. Later toen we meer armslag hadden hebben we er met het oog op de korte resterende tijd maar van afgezien. Het is echter toch zeer aan te bevelen althans een kamer in huis te hebben waar je kleren, boeken en schoenen, fototoestellen etc. niet bederven of schimmelen, waar je een luchtpostbrief kunt schrijven zonder dat deze voortdurend aan je armen blijft kleven, waar je bij ziekte een beetje op verhaal kunt komen en waar je tenslotte af en toe gewoon eens heen zou kunnen vluchten als de drijfmatte hitte te veel wordt.

Concluderend moet gezegd worden dat met een goede huisvesting veel van de problemen verbonden aan een verblijf in de tropen ontlopen, althans gedragen, kunnen worden. Aan deze huisvesting moeten dan ook de hoogste eisen gesteld worden. De ligging ten opzichte van werk, stadscentrum en school, de betrouwbaarheid van elektriciteit en watervoorziening, de aanwezigheid van enige vorm van airconditioning, het zijn allemaal zaken die van tevoren volledig geregeld dienen te zijn, wil het huis zijn functie van een veilige en betrouwbare haven kunnen vervullen. Zodra daar wat aan schort kunnen ook andere problemen van een verblijf opeens ondraaglijk groot gaan lijken.

Het vervoer

Voor het vervoer van en naar school en kantoor werd ons door het Arsip een kleine, vijf jaar oude, Fiat 1000 ter beschikking gesteld. Wel te verstaan voor de twee families! Met chauffeur en onder de mededeling dat deze wagen ook verder geheel door ons gebuikt zou mogen worden. Bij gebruik buiten diensttijd zouden wij dan de chauffeur compenseren en ook de benzine betalen. Aangezien ons de middelen ontbraken om zelf in vervoer te voorzien werd dit aanbod door ons gaarne aanvaard. Het Arsip zorgde voor 10 liter benzine per dag en voor de grotere reparaties. De in de loop der tijd in aantal sterk toenemende kleine reparaties kwamen voor onze rekening, later toen de auto alleen nog voor ons gezin zou rijden moest ik een aantal keren ook de grotere reparaties betalen terwijl vanaf dat moment de benzine geheel voor onze rekening kwam.

Op de keper beschouwd was deze vervoersfaciliteit voor twee gezinnen toch wel erg beperkt. Dit gaf al problemen toen wij nog betrekkelijk dicht bij het centrum van Jakarta woonden, onhoudbaar werd de toestand toen we onze nieuwe woningen in Ragunan betrokken. De reis via school naar kantoor, een afstand van 20 kilometer kostte een uur, als de vrouwen daarna wilden winkelen of deelnemen aan sociale of culturele activiteiten moest de chauffeur dezelfde afstand terug om ze op te halen en weg te brengen. Vervolgens moest hij om één uur de kinderen van school halen en thuisbrengen, waarna hij weer rechtsomkeert moest maken om te zorgen dat hij om half drie op kantoor was om ons op te halen en thuis te brengen. Vaak moest hij dan nog weer de vrouwen ophalen en thuis brengen. Dan had hij vrijwel zonder rust al 130 kilometer gereden. Vaak moest er echter ook 's middags gereden worden: elke dinsdag bijvoorbeeld kregen de kinderen Indonesische dansles in Jatinegara, vaak moest er gezwommen worden, kleren of schoenen gekocht terwijl ook nog de wekelijkse inkopen gedaan moesten worden. Om zes uur was het donker en we streefden er naar om voor donker thuis te zijn. Vaak moest echter ook 's avonds een beroep op de chauffeur gedaan worden ten behoeve van activiteiten op school of voor het afleggen van bezoeken of het bijwonen van evenementen. Geregeld moesten er dan ook taxi's ingeschakeld worden hoewel we dit, gezien de risico's, vooral 's avonds niet graag deden.

Het zal duidelijk zijn dat het gemeenschappelijk gebruik van deze auto ons voortdurend verplichtte tot overleg en planning en dat dit onvermijdelijk tot conflictsituaties moest leiden, zeker in een land waar plannen zonder meer al zo moeilijk is. Hierbij speelde nog een grote rol het ontbreken van telefoon, zodat gemaakte afspraken niet onverwachts herroepen konden worden en onaangekondigde bezoeken steeds het risico in zich droegen dat de bezochte niet thuis was. Bovendien werd de planning vaak gedwarsboomd door het feit dat de auto op de meest ongelegen momenten kapot was (of kapot werd verklaard!) terwijl de chauffeur wegens te zware belasting ook niet steeds beschikbaar was.

Zodra de regentijd inzette moest de Fiat vervangen worden door een Jeep aangezien de toegangswegen tot onze huizen bij regen dermate modderig en glad waren dat zelfs een Jeep er zelfs met voorwielaandrijving nog de grootste moeite mee had en na verloop van tijd helemaal geen kans meer zag om bij het huis te komen. De laatste honderd meter moesten we dan glibberend en wadend door de vuile modder te voet afleggen. Ook de auto's van de schaarse bezoekers die

de weg konden vinden liepen vast in de modder en moesten er met man en macht weer uitgetild worden.

De jeep bood wat meer ruimte maar was bij langere tochten erg oncomfortabel. Schokkend op de stugge vering, op de smalle bankjes ingeklemd zittend tussen de bagage, bezaten we dan onze ziel in lijdzaamheid. De Jeep verbruikte bovendien veel benzine (1 op 4) en bij zware regenval sloeg geregeld de motor af, dit in tegenstelling tot de Fiat waarvan de motor alleen bij regenval niet warmliep en de dienst staakte. Aan beide oude en versleten wagens zijn in dat jaar alle mogelijke mankementen opgetreden, hoewel ons dat nooit in echt hopeloze situaties heeft gebracht. Steeds kon met kunst en vliegwerk (en geld!) de zaak weer aan het draaien gebracht worden. Dat lange tochten in het ook op de buitenwegen razende verkeer zo toch niet erg aantrekkelijk waren hoeft hier geen betoog. Er waren echter niet veel alternatieven. De grotere steden zijn vaak per vliegtuig wel te bereiken maar dat is toch voor ons te duur gebleken. De treinen zijn altijd overvol en zeker niet geschikt voor langere afstanden met jonge kinderen. Autobussen rijden zeer frequent maar altijd onverantwoordelijk hard. Alle grote wegen worden dan ook gemarkeerd door karkassen van verongelukte autobussen, terwijl bij stadsbussen het risico beroofd te worden erg groot is.

De laatste maanden werden de vervoersperikelen enigszins verlicht doordat de familie Jaquet de beschikking kreeg over een minibusje van de Indonesische vertegenwoordiging van het KITLV. De tot dan voor gemeenschappelijke rekening genomen exploitatiekosten van de wagens kwamen echter vanaf dat moment geheel voor onze rekening. Bovendien waren de werkzaamheden inmiddels verplaatst naar het nieuwe archiefgebouw gelegen op loopafstand van onze woningen.

Gelukkig konden wij het met de chauffeur Sumardi bijzonder goed vinden Hij heeft ons het gehele jaar door op prettige en persoonlijke wijze en zonder een krasje gereden.

Concluderend moet gesteld worden dat het vervoer in een stad als Jakarta na de huisvesting, het grootse probleem is. Mede door het ontbreken van telefonische communicatie mogelijkheden hangt alles in feite af van de beschikbaarheid van de auto. Is deze beschikbaar dan moet er nog rekening gehouden worden met lange niet geheel risicoloze ritten in een warm en zeer vies stadsklimaat. Bij toekomstige uitzendingen zal dan ten aanzien van het vervoer geen enkele twijfel moge bestaan.

Er hangt teveel van afl

Ontspanning

De mogelijkheden voor ontspanning zijn in Jakarta, toch een wereldstad met meer dan 6 miljoen inwoners, niet bijzonder groot, als men het op dat moment overigens al sterk beknotte nachtclubleven even buiten beschouwing laat. De activiteiten in het door de Ambassade geleide Erasmushuis, cultureel en sociaal trefpunt, waren lofwaardig maar de resultaten waren meestal aan de povere kant. Afgezien van de regelmatig georganiseerde voorstellingen van Indonesische Gamelan- en Wayangkunst waren er in Jakarta weinig culturele evenementen. Een enkele maal kon een concert van de Indonesische radio bijgewoond worden, één maal werd daar zelfs met succes een complete Italiaanse opera uitgevoerd.

Bioscoopbezoek was ook geen aantrekkelijke optie gezien het gehalte van de vertoonde films. Er is een Dolfinarium, er is een kruising tussen Madurodam en een openluchtmuseum en er is vooral een schitterende dierentuin die vaak door ons werd bezocht. Openbare zwembaden zijn schaars en voor Europeanen meestal niet aantrekkelijk, vooral voor de kinderen die onophoudelijk worden geroepen, betast en omringd door hele scharen Indonesische kinderen, zodat er van zwemmen meestal niet zo veel kon komen. Dat was wel mogelijk in de meeste grotere hotels.

Wij hadden aanvankelijk het geluk dat dicht bij ons huis in Kuningan een zwembad was, oorspronkelijk bestemd voor het gehele complex. Bij gebrek aan bewoners konden wij dat vrijelijk en meestal als enige gasten gebruiken. Dat was een heerlijk rustpunt, men was er aan witte mensen gewend en we werden er nooit gestoord. Daar trokken we dan ook vaak heen, het was voor onze Marjolein een van de weinige mogelijkheden voor ontspanning buitenshuis. Elke dinsdag zodra ik thuis kwam van het werk, dat wil dus zeggen rond half vier, trokken wij naar de Jalan Bunga nr. 5 in Djatinegara, woon en werkhuis van Bernard Suryabrata, oud leider en oprichter van het gamelangezelschap Babar Layar waar Margreet ook in gespeeld heeft. Hij had daar een studio voor Indonesische

volksmuziek, verbonden aan de Universitas Nasional waar hij doceerde. Deze studio houdt zich onder zijn leiding bezig met het opsporen van oude (muziek)kunstvormen en het vastleggen daarvan op band en met het activeren van de belangstelling daar voor en het opleiden van dansers en spelers. Marjolein kreeg daar dans- en gamelanles en ik zelf probeerde wat handvaardigheid te krijgen in het houtsnijden. De weekenden werden, als vervoer beschikbaar was, besteed aan zwemmen, winkelen en bezoeken aan kennissen. Dit laatste werd altijd bemoeilijkt door het ontbreken van telefoon. Vakanties werden doorgebracht aan het strand van de oude Wijnkoopsbaai, Pelabuhan Ratu aan der Zuidkust van Java, of in het heerlijke Carita aan de straat Sunda, waar een schitterende zee was, een heerlijk strand en romantische, eenvoudige, maar complete bamboe-huisjes en uitzicht op de groeiende Anak Krakatao!

Een paar keer zijn we “Naar Boven” gegaan, de Puncak op waar we soms konden logeren in een huisje van kennissen. Een bezoek aan de werkende vulkaan Tangkuban Perahu was voor allen een ongeëvenaarde sensatie. Zelf hebben we tenslotte nog een tocht gemaakt naar de Bromo, een eveneens nog werkende vulkaan gelegen in een sprookjesachtige omgeving in de buurt van Soerabaja. Op de terugweg bezochten we Djokjakarta.

Kosten van levensonderhoud

Er is over de kosten van levensonderhoud in Jakarta geen exact beeld te geven. Het is in absolute zin een zeer dure stad om in te leven, zowel voor de inwoners zelf als in nog sterkere mate voor buitenlanders. Toch presteren bijvoorbeeld wegwerkers het om hier van fl. 1,50 per dag rond te komen, terwijl een hoogleraar er per maand met ca. 300 gulden per maand niet rond kan komen en bijbaantjes moet zoeken, bijvoorbeeld als taxichauffeur.

Deze getallen zullen echter de Europeanen die enige tijd met een gezin in Jakarta moeten wonen en werken weinig houvast bieden. Het leven in een tijdelijke “losgerukte” situatie is altijd al veel duurder. Bedragen die voor huisvesting moeten worden neergeteld zijn meestal zo buitensporig hoog dat de opdrachtgevers het bedrag voor huisvesting buiten de feitelijke toelage houden en voor eigen rekening nemen. In ons geval werd huisvesting verschaft door het Arsip en valt dus buiten dit bestek.

Europese waren zijn meestal duur en zij zijn niet altijd te vervangen door producten uit de lokale markt. Melk en brood bijvoorbeeld zijn noodzakelijke maar duur betaalde zaken. Vlees, eieren en kip zijn eveneens vrij duur, groente in vergelijking weer wat goedkoper. Bij de berekening van de kosten van levensmiddelen moet rekening gehouden worden met het feit dat de bedienden en hun aanhang er ook van mee moeten eten. Daartegenover staat het feit dat de kokki meestal in staat is om goed af te dingen op de markt en zo veel goedkoper in kan kopen dan een Europeaan.

Buitenshuis eten is goedkoop wanneer men genoeg neemt met wat mindere eisen aan hygiëne. Dan kan men voor weinig geld langs de weg smakelijk eten. Het behoeft geen betoog dat men dan wel risico's loopt die voor een gezin onaanvaardbaar zijn. De betere restaurants zijn veel duurder maar toch goed te doen. Het overige uitgaansleven is peperduur, met uitzondering van de kleinere theatertjes waar vaak authentieke volkskunst wordt vertoond. De toeristische projecten zijn groots, soms te groots, opgezet en daardoor zeer duur. De dierentuin was daarentegen weer heel goedkoop. Gaat men met taxi's, die best goedkoop zijn, dan wordt de prijs toch weer opgedreven door de grote afstanden en de lange duur door het vastzittende chaotische verkeer. Een Europeaan trekt gewoonlijk voor zulke zaken toch veel hogere bedragen uit dan een Indonesiër. In het algemeen moet de Europeaan veel en veel meer betalen voor dezelfde goederen en diensten dan een Indonesiër.

Gezondheidszorg

Gedurende ons verblijf zijn wij natuurlijk niet steeds gevrijwaard geweest van ziekten. Voor echt ernstige gezondheidsproblemen kon een beroep gedaan worden op het Amerikaanse Hospitaal in Jakarta dat naar verluidt over alle faciliteiten kon beschikken. Daar kon men ook injecties halen. Het is echter wel de vraag wie die diagnose “ernstig geval” kan of wil stellen. Met Marjolein hebben wij een keer half Jakarta rondgereden op zoek naar een capabele huisarts. Die

zoektocht in nachtelijk Jakarta is uiteindelijk op niets uitgelopen. Wij hebben toen maar eigen medicaties toegepast en dat hielp ook. Margreet heeft echter een keer ruim 3 weken constant zeer hoge koorts gehad zonder aanwijsbare oorzaak. De lokale huisarts die vlak bij woonde gaf op mijn verzoek recepten af voor wat ik maar wilde, voornamelijk penicilline, maar zelf komen kijken was er niet bij. Op een gegeven moment vond ik het echter te bont worden en heb hem kunnen bewegen toch even te komen kijken. Zijn diagnose, gemaakt vanuit de deuropening van de slaapkamer, verder durfde hij niet te komen, was: typhus of paratyphus! Wel gaf hij een opdracht voor een laboratoriumonderzoek om vast te stellen wat er aan de hand was. Dat bloedonderzoek kon hij niet zelf verrichten maar daarvoor moest Margreet in een Jeep gehesen worden en gebracht. In het laboratorium was een wachtkamer ingericht waar een temperatuur heerste van 15 graden. Niet erg geschikt voor iemand met 40 graden koorts. Bloedonderzoek werd snel en efficiënt verricht maar gaf geen uitsluitsel. In elk geval geen tyfus of paratyfus! Vanaf dat moment zette het herstel echter zeer snel in en een paar dagen later was ze weer gezond. Wat het geweest is blijft een raadsel.

Het verdient aanbeveling om in de toekomst zich vooraf grondig te oriënteren op de medische mogelijkheden en de telefoonnummers etc vast te leggen voor geval van nood.

III WERKOMSTANDIGHEDEN

Voor de uiteindelijke resultaten van ons werk moge verwezen worden naar het Officieel Verslag dat hierover werd uitgebracht en dat is opgenomen als hoofdstuk I van dit rapport.

In deze context dienen echter een aantal facetten te worden opgenomen die in het oog gehouden dienen te worden bij het voortzetten van onze relatie met het Arsip Nasional.

Het wetenschappelijk kader bestond in 1977 uit:

Mevr. Drs. Soemartini, Directeur
Drs. Machfudi Mangkudilaga, waarnemend Directeur
Mevr. Julianti Parani
Pak Soendoyo
Mevr. Mona Lohanda
Yudi Hidayat
Mevr. Tiurma Lumbang Tobing
Djoko Utomo

Behalve Soendoyo, die al voor de oorlog bij het Landsarchief in dienst was en vloeiend Nederlands sprak, hebben allen een opleiding gevolgd in het buitenland, voornamelijk in Nederland maar ook in Amerika en Singapore.

Middelbaar kader is niet aanwezig. Het lager personeel vormt een grote ongedifferentieerde groep, waaronder de chauffeurs, de kokkin, de tuinjongens de inpakkers en de sjouwers. Vaak zijn het analfabeten maar er zitten ook mensen bij met een middelbare opleiding en sommige daarvan zoals de genoemde Yanto en Nanang beschikken over een goed verstand en inzicht en zouden uitstekend hoger gewaardeerd werk kunnen doen in plaats van sjouwen, inpakken en etiketteren. Hun salarissen zijn navenant laag en liggen tussen de vijftig en tachtig gulden per maand.

Het was bijzonder teleurstellend te moeten ervaren dat van de opleidingen die het hoger kader in het buitenland genoten heeft over het algemeen weinig of niets was terug te vinden, met uitzondering van Djoko en in mindere mate Yudi waar tenminste nog iets was blijven hangen van de met zoveel inspanning overgebrachte kennis en inzicht.

Over het algemeen bestond er geen enkele notie van de betekenis en de zin van begrippen als minuut, klapper, resolutie etc.

Zo kon het gebeuren dat Mevr. Soemartini, onder goedkeurend geknik van Machfudi, Julianti, Djoko en Soendoyo kon volhouden dat het Arsip niet beschikte over de originele besluiten van de Gouverneur-generaal. Zij meende ten onrechte dat deze serie in originali op het Algemeen Rijksarchief berustte en dat zij zelf slechts een afschrift van deze besluiten bezaten. Daarom hechte zij er veel waarde aan om bijvoorbeeld uit de door ons als “Voor Vernietiging Vatbaar” bestempelde stukken uit het archief Financiën na 1900 de extracten te halen van de besluiten waarbij de G.G. ambtenaren benoemde, bevorderde dan wel ontsloeg. Met deze extracten wilde zij, ten koste van enorm veel werk, hun onvolledige serie extractbesluiten G.G. vollediger maken. Onze betogen dat ten eerste deze besluiten ook al in hun eigen archief berustten en daar via klappers en indices volledig toegankelijk waren en ten tweede dat het archivistisch een doodzonde is om archieven van verschillende herkomst door elkaar te mengen, waren aan dovemansoren gesproken. Julianti Parani kreeg opdracht een lijst te maken van de ontbrekende jaren in de serie extractbesluiten en om de geconstateerde gaten straks gaan opvullen uit de VVV copie-extracten die wij juist als overtollig terzijde hadden gelegd. Het lijkt overbodig meer voorbeelden te geven

De huidige personeelsstructuur toont een grote kloof tussen managers en uitvoerders waarbij het hogere kader zich vrijwel niet meer met praktische

zaken bemoeit. De uitvoering van de opdrachten wordt overgelaten aan de hiertoe volstrekt onvoldoende geoutilleerde lagere medewerkers. Die kunnen de opdrachten die zij krijgen niet overzien, geformuleerd als deze zijn door mensen die losgeraakt zijn van alle praktische kennis ten spijt van alle moeite die aan hun opleiding in het buitenland werd gespendeerd. Enige uitzondering hierop vormde Djoko die, zeer betrokken bij alles wat hij deed, steeds weer moedeloos wegzonk in eigen ontoereikendheid. Ook Julianti en Mona Lohanda toonden meer te willen en te kunnen maar zaten ingesnoerd in het systeem.

Wat er toch nog aan goede dingen gedaan wordt, wordt uitgevoerd door mensen die daarbij voortdurend op hun tenen moeten lopen, werkend aan de uiterste grens van opleiding en vermogen en die gefrustreerd raken als er te weinig interesse wordt getoond in hun werk en als er een volstrekt ontoereikende beloning tegenover staat.

Deze kloof, in opleiding en salariëring zal voor een regelmatige ontwikkeling van het Indonesisch archiefwezen een ernstige belemmering blijken te zijn. De indruk werd gewekt dat bij de leidinggevende staf alle energie werd opgesoupeerd door managing problemen en dat de managing kant goed soms zelfs overdadig van personeel was voorzien en blijk gaf behoorlijk te kunnen functioneren. Hierbij speelt de goede en energieke leiding van Mevr. Soemartini een grote rol. De archief technische kant is echter veel minder goed bedeed. Hier spelen de slechte betaling en het minder gunstige imago van de archivaris een grote rol. Het lukt daardoor kennelijk niet voldoende afgestudeerden te werven die de voor het archief vak benodigde intellectuele en mentale eigenschappen bezitten. Een archiefloopbaan trekt geen mensen aan die zich hiervoor volledig willen inzetten en betaalt niet genoeg om deze geringere aantrekkelijkheid te kunnen compenseren. Veel stafleden moeten dan ook neveninkomsten zoeken door het geven van allerlei lessen ofwel hebben eigen inkomsten. Een middenkader, dat met minder imago en minder geld wil en kan toekomen, past niet in het gehanteerde personeelsbeleid. Voegt men hierbij de taalproblemen met een in hoofdzaak in het Nederlands gesteld archiefbestand dan lijken de problemen rond de personeelswerving wel voldoende geschetst.

Deze kwalitatief en kwantitatief onderbezette sector moet toch de volgende problemen te lijf:

1. De opbouw van een apparaat dat de archiefzorg voor nog niet overgedragen archieven kan overnemen.
2. Het opbouwen en bemannen van regionale en lokale archiefdiensten;
3. Het institutionaliseren van de archiefdienst binnen het geheel van het bestuursapparaat;
4. Het opzetten van archief technische opleidingen;
5. Het opzetten van een adequate terminologie;
6. Het conserveren van een door klimaat en andere omstandigheden vaak in slechte conditie verkerend archiefbestand;
7. Het inhalen van een grote achterstand bij het inventariseren;
8. Het voldoen aan een snel stijgende vraag om steun en informatie bij archiefonderzoek door het bestuursapparaat en bezoekers.

Het zal duidelijk zijn dat elke aanvraag om steun vanuit Nederland met de grootste zorg bekeken zal moeten worden. Indien steun gevraagd wordt ten aanzien van opleiding van personeel zullen hoge eisen gesteld moeten worden op het vlak van intelligentie, mentaliteit en motivatie, maar ook ten aanzien van de kennis van het Nederlands.

De teleurstellende ervaring in de afgelopen periode heeft geleerd dat de huidige universitaire opleiding in Indonesië op het gebied van vreemde talen ernstig tekortschiet zodat een veel langere studie nodig is wil men mensen afleveren die het Nederlands zo goed beheersen dat zij wat dat betreft op min of meer gelijke voet kunnen staan met hun Nederlandse medecursisten. Alleen dan kan er een goed resultaat verwacht worden. Steun vanuit Nederland zal zich de eerste tijd niet kunnen beperken tot het in gang zetten van projecten tijdens kortdurende verblijven. Zij zal zich de eerste jaren vooral moeten richten op het volledig voltooien van een project binnen de gestelde tijd. Het opgang zetten van een project en het daarna aan hen overlaten is onverantwoord en zinloos.

Veel steun kan verleend worden bij het opzetten van een terminologie, doch dat kan in fasen gebeuren, evenals het geven van lessen aan een eventueel in

Jakarta op te richten archiefschool. Gezien de toenemende vraag in Indonesië kan niet gewacht worden tot voldoende opgeleide krachten aanwezig zijn om zelf te inventariseren.

Het beleid zal zich de komende tijd moeten blijven richten op zowel opleiding als op praktische hulp bij het inventariseren.

IV BEGELEIDING

Door Nederlandse instanties.

Hoewel het project Pasar Ikan met een zeer positief eindresultaat kon worden afgesloten waren er toch ook zoals uit het voorgaande wel gebleken is een aantal factoren die op het verblijf helaas een minder gunstig stempel hebben gedrukt.

De voornaamste oorzaak was wel de onvoldoende voorbereiding, het gebrek aan ervaring en het tekortschietend inlevingsvermogen van de instanties die het project behoorden te begeleiden, te weten het Ministerie van CRM, het Bureau Indonesian Studies van het Ministerie van Onderwijs en de Nederlandse Ambassade te Jakarta. Het duidelijkst aanwijsbare gevolg was een totaal onvoldoende financiële armslag die ons verblijf in Jakarta de eerste maanden onnodig moeizaam heeft gemaakt.

Reeds in 1974 waren door het Departement van CRM de aanbevelingen overgenomen die waren voortgekomen uit mijn bezoek in dat jaar aan Jakarta. Bij dat bezoek in het kader van de microfilmovereenkomst met Indonesië was ook bekeken in hoeverre en voor welk project door Nederland personele steun verleend zou kunnen worden. Aanbevolen werd om voor de inventarisatie van de zogenoemde Pasar Ikan archieven gedurende twee jaar een tweetal archivariissen uit te zenden. Op grond van een bereidverklaring hiertoe van de zijde van het Ministerie volgden een tweetal medewerkers van de Tweede Afdeling gedurende het collegejaar 1975/76 het eerstejaars college Bahasa Indonesia aan de Rijksuniversiteit Leiden welke cursus met goed gevolg werd afgesloten. Daarna is het Pasar Ikan project ten departemente op de achtergrond geraakt en toen in 1977 de langverbeide aanvraag uit Indonesië aankwam bleek CRM hiervoor op de begroting geen geld te hebben uitgetrokken. Slechts voor één archivaris kon, voor één jaar, geld beschikbaar worden gesteld. Het project werd uiteindelijk gered toen, vanwege het Cultureel Akkoord, aanvullende gelden beschikbaar kwamen, zij het dat ook dit zich slechts uitstrekte over één persoon gedurende één jaar. Daarbij werden bovendien maxima aan de toelagen gesteld die in hoge mate afweken van de toen gangbare normen. Het kwam er op neer dat de maandelijkse toelage die normaal meer dan 2000 gulden bedroeg werd teruggebracht op 1000. Het Ministerie van CRM heeft zich, wellicht mede door de dwangpositie waarin het zich had laten brengen hiertegen niet kunnen verzetten. Het Bureau Indonesian Studies dat namens het Cultureel Akkoord opereerde grondde haar beslissing op ervaringen die dit bureau had met het uitzenden van wetenschappers naar Indonesië. Wat niet bij die berekeningen betrokken werd was dat het hier uitsluitend jonge mensen betrof die zonder gezin en de daaraan verbonden verantwoordelijkheden in Indonesië verbleven voor studiedoelinden en er dan ook meestal een proefschrift aan overhielden en wij hoogstens een paar stoflonden!

Bovendien was hun standplaats vrijwel nooit het peperdure Jakarta en was er bij de berekeningen geen rekening gehouden met de sterke prijsstijgingen van de laatste twee jaar.

Aanvankelijk waren wij met de voorstellen akkoord gegaan, in de overtuiging van de gegrondheid van de aangevoerde argumentatie. Wij wilden ons niet rekenen onder de "zich in weelde wentelende" Europeaan en met hun grote luxe huizen, auto's, zwembaden etc. De langzamerhand binnenkomende informatie uit Jakarta bracht ons echter aan het twijfelen over de vraag of onze toelage wel voldoende zou zijn om er met een gezin op redelijke wijze in Jakarta van te kunnen leven. Er kwam een discussie opgang met het Bureau Indonesian Studies (BIS) dat de uitzending van Jaquet verzorgde en met het Ministerie van CRM dat mijn uitzending voor haar rekening nam. Deze mondelinge en schriftelijke gedachtewisseling werd onaangenamer naarmate bij ons meer materiaal, onder andere van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, binnenkwam dat onze vermoedens bevestigde en versterkte.

Ons voorstel om, in nauw overleg met de ambassade in Jakarta, een experiment aan te gaan (een volle toelage gedurende drie maanden, daarna op grond van de opgedane ervaringen een definitief bedrag vaststellen met verrekening van het eventueel teveel ontvangene) werd van de hand gewezen. De sterkste verzekeringen werden gegeven dat het allemaal wel mee zou vallen en dat we als de toelage toch niet voldoende zou blijken te zijn via de ambassade en onder overlegging van bewijsmateriaal om aanvulling konden vragen. In onze ogen dus min of meer als bedelaars. Terwijl van de voortgang van het project

hebben wij uiteindelijk, zij het met zeer gemengde gevoelens, met deze toezeggingen maar genoeg genomen.

Voor de feitelijke voorbereidingen was intussen weinig tijd beschikbaar, tijd die ook werd opgeslorpt door de overdracht van onze lopende werkzaamheden aan onze tijdelijke opvolgers en het afwerken van allerlei bezigheden van het moment.

De ambtelijke molens intussen maalden traag, zo traag dat de toegezegde gelden voor uitrusting en inrichting eerst eind augustus 1977 op mijn rekening werden bijgeschreven zodat ik met een aanzienlijk saldotekort naar Indonesië vertrok.

In een eerder hoofdstuk is reeds gesproken over de kosten van levensonderhoud in Jakarta, maar door de vele nieuwe ervaringen en sensaties en het werken met een onbekende munteenheid kwamen wij pas na een aantal weken tot de ontdekking dat het geld ons als water uit de handen was gevloeid. Vanaf dat moment werd van de gemaakte uitgaven nauwkeurig boekgehouden. Toen bleek dat wij slechts een zeer bescheiden budget overhielden om van te leven. Zuinig levend en weinig uitgaand hadden wij per maand meer dan fl. 3000,- uitgegeven. Hierbij waren natuurlijk niet berekend enkele grotere uitgaven voor inrichting waarvoor we tenslotte een vergoeding hadden gekregen en de uitgaven voor vakanties etc. Dit was voor beide gezinnen meer dan ons salaris en toelage samen, na aftrek van de vaste posten. De briefwisseling werd dus hervat!

De zeer bescheiden voet waarop wij ons nu moesten gaan bewegen raakte ongewild ook aan Mevr. Soemartini bekend. Zij was daarover zeer geschokt en vreesde bovendien dat op deze basis geen verdere uitzendingen van personeel meer zouden plaats vinden. De ambassade, reeds in een vroeg stadium op de hoogte gebracht van onze uitzendvoorwaarden beperkte zich tot het tonen van verbazing. Dankzij een gecombineerde actie van Mevr. Soemartini en de Algemene Rijksarchivaris Mr. Ribberink kwam eind December echter met de toezegging dat onze toelage tot het normale niveau zou worden opgetrokken en wel met terugwerkende kracht vanaf het moment van vertrek. Een zeer verheugende ontwikkeling die echter slechts een deel van de aangerichte schade kon herstellen.

Door alle toestanden was collega Jaquet een tijdlang overspannen en niet in staat tot werken, maar ook overigens heeft dat moeilijke eerste halfjaar een stempel gedrukt op ons hele verblijf.

Leven en werken in Jakarta met een gezin is onder alle omstandigheden nooit makkelijk. De stad is overvol, vies en druk, gevaarlijk, heet en lawaaiig. Er hoeft niet veel bij te komen of al deze elementen maken een langduriger verblijf onaangenaam en op de langere duur zelfs ondraaglijk. Afgezien van de gebrekkige financiële armslag in het eerste halfjaar hebben CRM en BIS kans gezien om welhaast bij elke gelegenheid een demonstratie te geven van onvoldoende zorg, traagheid en onwelwillendheid. Een stroom van op zich kleine feiten deed zich aan ons voor die ons voortdurend confronteerde met het feit dat er maar erg weinig belangstelling voor ons wel en wee bestond bij die instanties die organisatorisch voor de goede gang van zaken verantwoordelijk waren. Het gevoel van volslagen isolement dat daardoor ontstond werd alleen verzacht door de zeer plezierige communicatie die er voor beide partijen was van de kant van hun eigen kantoor.

Pregnant voorbeeld van de falende begeleiding vanuit CRM en ambassade was de kwestie van de verzekering tegen ziektekosten. Mijn eigen verzekeringsmaatschappij kende geen buitenland- dekking maar desgevraagd deelde men mij op het departement mee dat voorzien was in de verzekering voor ziektekosten alsmede in de reis- en bagageverzekering. Het Rijk zou in al die gevallen volledig risicodragend zijn. Achteraf bleek dit echter geenszins het geval te zijn. Bij brief van 23 september 1977 berichtte CRM aan de ambassade dat het Ministerie van Financiën kort na ons vertrek had medegedeeld dat ik bij nader inzien toch een eigen ziekteverzekering moest afsluiten omdat het Rijk niet risicodragend wilde zijn! De ambassade werd verzocht dit aan mij te willen doorgeven. Dat laatste ondervond echter enige vertraging. Pas op 7 december kreeg mijn collega Jaquet tijdens een receptie een kopie van deze brief van CRM met het verzoek deze aan mij door te geven. Het feit dat we al die tijd niet verzekerd waren geweest wekte bij ons uiteraard enige beroering. Het bleek niet mogelijk elders

een passende verzekering te vinden zodat CRM de reeds gemaakte en te maken medische uitgaven uit eigen kas heeft moeten opdraaien. Hetzelfde speelde zich af met de inboedelverzekering. Ook hier zou het Rijk risicodragend zijn, maar toen wij de schade van een woninginbraak op dat Rijk wilden verhalen bleek de onjuistheid van deze bewering. Ook hier moest CRM uiteindelijk voor de kosten opdraaien.

Hoewel een en ander voor ons uiteindelijk geen financieel bezwaar opleverde, gaf het toch steeds een onprettig gevoel declaraties te moeten indienen bij een instantie die toch min of meer te kennen had gegeven dit soort betalingen uit goedheid te verrichten en niet als gevolg van een zakelijke overeenkomst. Het idee dat eigenlijk alle financiële regelingen die CRM getroffen had wezen op een onzakelijke, slecht georganiseerde en verkeerd gebrachte aanpak maakte ons erg onzeker over wat ons verder nog boven het hoofd zou kunnen hangen. Noch CRM, noch het BIS zijn, ondanks de aangebrachte correcties, in staat geweest deze onzekerheid bij ons weg te nemen.

Door het ARSIP NASIONAL R.I.

De begeleiding die door de staf van het Arsip gegeven werd was in veel opzichten optimaal. Op administratief gebied werden de problemen snel en efficiënt opgevangen en dat betekent dat veel ambtelijke zaken, immigratiekwesities, werkvergunningen etc. snel en vaak buiten ons om geregeld werden.

De zorg voor onze huisvesting was vooral in de eerste Kuningan-fase goed. De opvang en de maatregelen die genomen waren om ons door de eerste dagen heen te loodsen waren voortreffelijk. De problemen die zich rond de huisvesting op de locatie Ragunan voordeden werden minder soepel en soms in het geheel niet opgelost. De verantwoordelijkheden hiervoor lagen kennelijk bij een andere administratieve sector en van die zijde liet men ons min of meer weten aan ons geen boodschap te hebben. Een aantal zaken moest daarom door ons zelf en op onze kosten geregeld worden.

Ook op het werk was de administratieve begeleiding zonder problemen. Er was steeds voldoende personeel aanwezig om te verpakken en te vernummeren en te etiketteren. De aanwezigheid van twee topkrachten onder dit hulppersoneel te weten Yanto en Nanang was ons een grote steun. Zij zorgden met grote nauwkeurigheid en intelligentie voor een correctie nummering en berging en de voortgang van het werk.

De feitelijke steun en belangstelling van de zijde van de wetenschappelijke staf was helaas minimaal. Bij de opzet van het project dachten wij er op zijn minst van te kunnen uitgaan dat de inmiddels in Nederland opgeleide Tiur, Djoko en Yudi met ons zouden samenwerken en we meenden te kunnen rekenen op de steun, stimulans en interesse van de zijde van de staf. Onze verwachtingen werden teleurgesteld. Aan Tiur werd al direct een andere taak in het bedrijf gegeven zij heeft slechts zeer incidenteel aan het project meegewerkt. Yudi had naast veel andere taken de opdracht ons terzijde te staan. De weinige keren dat door hem daadwerkelijk assistentie werd gegeven had deze maar beter achterwege kunnen blijven want de correctie achteraf van de door hem gemaakte fouten kostte meer tijd dan hij erin geïnvesteerd had. De fouten sprongen bovendien niet zozeer voort uit onkunde of onbegrip, maar meer uit slordigheid en ongeïnteresseerdheid. De enige van het drietal die, vooral de laatste maanden, volop en hard heeft meegewerkt was Djoko. Deze heeft vaak op de toppen van zijn kunnen gewerkt en daarmee een grote bijdrage geleverd aan het welslagen van het Pasar Ikan Project.

Er werden van de zijde van de staf geen aanwijzingen gegeven betreffende de uitvoering van het werk, ook niet als daar speciaal om gevraagd werd. Wat dit betreft was het rendement minder dan gehoopt had mogen worden. Met name was het ontbreken van de mogelijkheid om aandacht te besteden aan de voorgenomen in-service training een grote teleurstelling. Hier zal bij volgende projecten zeker veel aandacht aan geschonken moeten worden. Naast het nuttige inventariseren van archieven is toch het grote doel het scheppen van de mogelijkheid aan het Arsip om dit werk ooit zelfstandig en zonder hulp van derden te kunnen doen. Op dit gebied zijn we helaas met het project Pasar Ikan weinig opgeschoten.

TOEGIFT

Leuteronomium Boek III

Verzen 1-21

1. En Moph was gevallen en zijn val was groot. En Yank sloeg het land van Nip met vurige ballen en de val van Nip was groot. En het was in die dagen dat Rapwi kwam naar het land Djawa, waar Mohok troonde in een groen paleis. En er waren krijgsknechten uit het land van Brit, maar de krijgsknechten uit de lage landen mochten Djawa niet betreden en er was veel gemurmureer en gejammer in het land Djawa.
2. En Rapwi was overal en vooral nergens en regeerde het volk. En de krijgs-cherubijn Ashos sloeg zijne vleugelen uit en bracht Cotex en Cutex en Celotex overal. Maar het wilde volk met de ruige hoofden van de Pelopors en Pemuda's, zij legden lagen voor Mohok en de krijgsknechten van Brit. En men zond boodschappers naar de koning van Uno om schepen te zenden om te brengen het verlaten volk naar de lage landen.
3. En zij die de boter er uit gebraden hadden in het Zuidland, zij kwamen als sprinkhanen, als sprinkhanen kwamen zij en hun huis was Mes. Toen zei het volk dat in leemhutten woonde: Oh Ashos, waarom wonen deze lieden in het huis van Mes en wij in de stinkende hutten? Ziet, de schepen die de koningen van Bel, Baal en Uno zenden zijn weinig en wij zijn het wachten moe!
4. Toen opende Ashos zijn mond, glimlachte en sprak: "Oh, ontevredenen. Ik kan u niet helpen. Daar is het monster Nica, vlei het met plengoffers en met reukoffers, wellicht zal hij u helpen".
5. Want er waren vele monsters op Djawa. Daar was Nefis, Comtech en de gladde Nigieo. En zij waren groot in het land Djawa, maar Nika was de grootste.
6. En allen waren gekleed in de gewaden der krijgsknechten, maar zo dat een ieder anders gekleed was. En de verwarring was groot en zij liepen door elkanderen als de bliksemen.
7. En toen Nika uit het Zuidland kwam was met hem het monster Kadepe. En het monster Kadepe verslond Rapwi. En Nika vervelde en baarde Amakab en Amakab had een droom. En het droomde dat heel Djawa lag aan de voeten van Amakab.
8. En er was Evak, die ook lagen legde bij de schepen. En alle monsters waarden rond in het land Djawa. En zij vermengden zich met hen die de boter er uit gebraden hadden in het Zuidland en woonden met hen in het huis Mes. En de weklachten stegen op uit de leemhutten waarin het volk woonde.
9. En in die dagen kwam er een grote vogel uit het westen en zijn naam was Hemelmeester en er was Ar en Kath en Esdap. Zij kwamen niet om te helpen het arme volk dat in de leemhutten besloten was, zij kwamen en zeiden: "Waarom zit Mohok daar in zijn groen paleis"?
10. En Mohok zond Ashos en zij brachten Ar en Kath en Esdap en zij gaven hen veel zoete wijn.
11. En er werden tafelen gegrift en er was Deres en Sahir en vele anderen en zij zaten om een ronde tafel zeventien dagen. En het volk verwonderde zich zeer.

12. En de geest van Moses en Aaron zweefde over het land lang voordat het boek Exodus geschreven was.
13. En de wereld wentelde en het land Djawa wentelde mee en het witte volk verdween en Djawa zag nieuwe heersers en het land brandde en er was kommer.
14. En andermaal kwam er een witte vogel uit het Westland en zijn naam was Boeng. En Boeng braakte twee malen, twee malen braakte Boeng en uit zijne holten vielen twee zonen van het witte volk.
15. En zij sloegen hunne tenten op in het kamp van Kuning en in het huis Ragun en zij woonden daar zeventig maal zeven dagen en hunne dagen waren zwaar en vervuld van zweet en stof.
16. En hunne namen waren Pahèn en Paprit en zij dolven in het werk van de Pasar en Ikan, want er was chaos en zij werkten in het land van Arsip en het was zwaar.
17. En zij gingen tot Soemar, Koningin van Arsip, en koningin Soemar troostte hen en bracht koelte en spijs en drank in overvloed.
18. Toen sloegen zij het monster Pasar en het monster Ikan en kluisterden hen in witte vellen die zij nummerden. Zeventig maal zeven nummerden zij en er was vreugde in hun hart.
19. En de bewoners van het land Arsip verwonderden zich zeer en alom was er feest, want de monsters waren verslagen.
20. En toen Pahèn en Paprit hunne dagen volbracht hadden, verlieten zij het land Djawa en namen met zich zeven lasten van hetgeen zij gevonden hadden in het land van Soera.
21. En daar waren kommen en schotelen en ook beelden brachten zij en wielen van brons waarmee de tijd zelve kon verdeeld worden en kostbare gewaden. Dat alles namen zij toen zij verlieten het land Djawa en zij brachten het naar hunne holen in het koude Westland en het vervulde hunne harten met vreugde.

(Van hogerbund ingegeven gedachten tijdens het werken bij het Arsip Nasional in Jakarta.)





*De start van iedere ochtend:
uitgepakte en afgestofte bundels die op ons wachten om te worden
ontleed, geïnbalanceerd, beschreven en geclassificeerd*



Nanang en Janto prepareren het werk tijdens een pauze



*Eind december 1977 is het eerste traject klaar
Frits en ik met onze trotse medewerkers
(ook onze chauffeur juicht mee)*



Nu volgt het fijnere werk.....



*de finale controle, de oplossing van probleem gevallen
en het definitief ordenen van de 22.381 fiches*



*die uiteindelijk,
door de vlotte vingers van Margreet,
werden overgezet*

in acht inventarissen !



*Op 13 juli 1978 werden deze tijdens
een kleine plechtigheid overgedragen
aan de Directeur van het Arsip Nasional R.I.
Mevrouw R.A. Soemartini*



*Een tevreden handdruk markeerde het einde van deze
grootse onderneming*

Verslag verblijf in Indonesië in 1984

A. INLEIDING

In de eerste helft van 1984 waren twee medewerkers van het Algemeen Rijksarchief werkzaam bij het Arsip Nasional te Jakarta, te weten; M.G.H.A. de Graaff van 5 februari tot 26 mei en A.M. Tempelaars van 5 februari tot 4 augustus.

Opdracht was het inventariseren van het aldaar berustende gedeelte van de archieven van de Algemene Secretarie 1944-1950 en tevens om een eerste aanzet te geven bij de inventarisatie van de vooral voor regionaal onderzoek zo belangrijke residentiearchieven.

Fondsen voor de reis en het verblijf werden door het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur ter beschikking gesteld. Het Arsip Nasional zorgde voor het nodige transport ter plaatse. De begeleiding van het project door het Ministerie van WVC en de Nederlandse Ambassade te Jakarta verliep probleemloos. Hetzelfde kan gezegd worden van de begeleiding door de Indonesische instanties: probleemloos, efficiënt en, ook in de persoonlijke sfeer, plezierig.

B. VERSLAG DER WERKZAAMHEDEN

I. Algemene Secretarie

Dit archief, dat een omvang heeft van ca. 60 meter, bevat de schriftelijke neerslag van de activiteiten van het hoogste staatsorgaan in het voormalig Nederlands-Indië over de periode 1944-1950. Tevens bevinden zich hierbij de stukken van de Indische regering in ballingschap in Australië over 1942-1944: de Nederlandsch-Indische Commissie voor Australië en Nieuw-Zeeland. Het archief heeft een oorspronkelijke ordening gehad, die gebaseerd was op een rubriekenindeling ingevoerd eind 1944 begin 1945.

De naoorlogse roerige situatie in Indonesië en de voortdurende staatkundige wijzigingen hebben zeker hun weerslag op de archiefvorming gehad. Bij de inventarisatie werd een gebrekkige en slordige dossiervorming geconstateerd. Ook het toegepaste ordeningsplan van de toenmalige administratie zal in de uiteindelijke inventaris diverse interventies behoeven om de staatkundige en bestuurlijke veranderingen naar behoren tot uiting te laten komen. De administratie heeft te veel rubrieken ingevoerd, die elkaar wederzijds niet uitsluiten.

Door de staf van het Arsip Nasional was voor onze komst reeds een begin gemaakt met de ordening van de geheel door elkaar geraakte rubrieken. Bovendien was men bijna gereed gekomen met het op lijst brengen van de inhoud van elke doos. Bij deze eerste bewerking waren al veel op drift geraakte dossiers min of meer op hun plaats gebracht.

Na een eerste oriëntatie in het archief, waarbij een dertigtal proefbeschrijvingen werden gemaakt van de inhoud van een willekeurig aantal dozen, werd begonnen met het zoveel mogelijk weer in de oude orde plaatsen van het gehele archiefbestand volgens een gelukkig bewaard gebleven rubriekenlijst. Daarna werd een aanvang gemaakt met het bundelen, uitschriften, her- en onderverdelen van de rubrieken en het maken van de beschrijving. Er moest in deze fase van het werk van worden afgezien de inhoud van de bundels ook chronologisch te ordenen. Daar bleef ook later geen tijd voor over.

Er deden zich bij deze werkzaamheden een aantal problemen voor. Ten eerste bleek, dat de gebruikte rubriekenlijst omstreeks 1948 op diverse plaatsen ingrijpend was aangepast en uitgebreid. Bovendien hadden er verwisselingen plaats gevonden in de nummering, waarin de bestaande rubrieken nader waren onderverdeeld. Een vervelende bijkomstigheid was daarbij, dat de toenmalige administratie in veel gevallen bij het aangeven van deze nieuwe nummering geen rekening heeft gehouden met de vroegere dossiervorming. Aldus hebben veel op rubriek en nummer bijengeplaatste stukken betrekking op verschillende onderwerpen met als scheidingskenmerk de datum waarop de nieuwe ordening werd ingevoerd. Hierdoor moest iedere bundel in zijn geheel worden doorgenomen. Hoewel het archief zich dus niet in die totale chaos bevond, die men op grond van sommige berichten had kunnen verwachten, bleek de herordening toch een zeer tijdrovend werk te zijn. De drie Indonesische stafmedewerkers, die samen met ons dit project uitvoerden en voltooiden hebben zich aanvankelijk beziggehouden met het toegankelijk maken van grote bundels benoeming en ontslag van regenten, deelstaatbestuurders en vorsten van zelfbesturende landschappen. In deze bundels schuilt een schat aan informatie over de gebeurtenissen op lokaal niveau. Daarom richtte de ordening zich behalve op persoonsnamen ook op de geografische benaming van het betreffend gebied. De bestanddelen, die betrekking hebben op de politieke en administratieve ontwikkeling van de gewesten en daerah's vorderden een veel intensievere bewerking dan de meeste andere series. De inhoud van deze bewerking is vaak zeer belangrijk, vooral ook omdat over de politieke ontwikkeling op lokaal en regionaal niveau in Nederland vrij weinig te vinden is. In zijn totaliteit blijkt het archief van de Algemene Secretarie, zoals dit berust bij het Arsip Nasional, toch rijker aan gegevens te zijn dan aanvankelijk vermoed. De centralistische opzet van het Indisch bestuur deed iedere te nemen beslissing van enige importantie belanden ten burele van de Luitenant-Gouverneur-generaal en zijn Secretarie, een situatie, die vergelijkbaar is met de Staatssecretarie van Koning Willem I. De taak van de Departementen van Algemeen Bestuur lag dan ook voornamelijk op het organisatorische vlak en op de toelevering van voordrachtbesluiten aan de Algemene Secretarie. De inmiddels opgedane ervaring met het Indische Departement van Sociale Zaken onderschrijft deze constatering. In verband hiermee is het percentage stukken, dat voor vernietiging zal worden voorgedragen aan de Directeur van het Arsip Nasional zeer gering gehouden: ca, 5%. Het betreft hier voornamelijk stukken betreffende administratief-huishoudelijke kwesties van de Algemene Secretarie zelf. Waar enige twijfel bestond omtrent het al of niet bewaren werd gekozen voor het eerste.

Samen met de in 1954 naar Nederland overgebrachte geheime en kabinetsbestanddelen krijgt dit archief van het belangrijkste centrale staatsorgaan een bijzondere betekenis en doet het ontbreken van de meeste departementale archieven uit die periode aanzienlijk minder pijnlijk zijn. Het in Jakarta berustende openbare bestanddeel bevat veelal de neerslag van alle werkzaamheden gericht op het herstel van het bestuursapparaat. Aanvankelijk gericht op het herstel van het bestuur in de archipel als geheel, later meer gericht op de bestuurlijke organisatie in de gevormde en te vormen deelstaten. Het archiefbestand bevat dan ook naast veel informatie over benoemingen van personeel ook veel gegevens over de situatie ter plaatse en over de economische en politieke ontwikkelingen van het gebied als geheel.

De beschrijving van de dossiers, het uitsplitsen en het eventueel samenvoegen kostte ons vier maanden. Het wegwerken van de losse stukken, het aanbrengen van correcties en verfijningen kostte nog eens een maand. Toen waren ruim 2000 beschrijvingen gemaakt, van een voorlopig nummer voorzien en in dozen verpakt. Van de fiches werden uit veiligheidsoverwegingen xeroxkopieën gemaakt en de originelen werden per diplomatieke post naar Nederland opgezonden. Het zal nodig zijn bij het uiteindelijke ineenzetten van de inventaris af te wijken van de oorspronkelijke rubriekenindeling, mede omdat rekening gehouden moet worden met de ordening van de in Nederland berustende bestanddelen van het archief van de Algemene Secretarie. Het is de bedoeling, dat de twee bestanddelen een zoveel mogelijk parallel lopende indeling krijgen. Met deze afwerking zal nog wel enige tijd gemoeid zijn. Over het ten slotte in Jakarta uit te voeren omnummeren en definitief verpakken zijn reeds de nodige afspraken gemaakt.

II. Departement van Sociale Zaken

Naast onze werkzaamheden aan het archief van de Algemene Secretarie werd tijd besteed aan het assisteren van drie Indonesische stafmedewerkers, die zich toedegden op het inventariseren van het archief van het voormalig Departement van Sociale Zaken (1946-1950), eertijds vermengd met dat van de Algemene Secretarie.

Na proefinventarisatie bleek, dat de aan de stukken indertijd toebedeelde code-aanduidingen, bestaande uit een cijfergroep, geen enkele relatie had met de aard en inhoud der stukken. De ware aard van deze codering is waarschijnlijk een wat ingewikkeld uitgevallen agenda-rubricering per dag geweest. Voor het overige is het archief van dit departement verdeeld geweest in een aantal functionele hoofdgroepen zoals: huisvesting, maatschappelijke zorg, financiën, begroting etc. Uitgaande van deze hoofdgroepen werd begonnen de dozen en de dossiers op datumvolgorde te leggen en ze vervolgens naar een aantal ontworpen schema's op basis van de organisatiestructuur van het departement onder te verdelen. Aan de hand van deze richtlijnen en schema's werd de inventarisatie aangepakt. Er is naar gestreefd de onderrubrieken beperkt te houden: de belangrijkheid van het archief noopt niet tot een al te gedetailleerde onderverdeling.

Hoewel bij het afsluiten van onze werkzaamheden in Jakarta de inventarisatie van het archief van het Departement van Sociale Zaken nog niet was voltooid zal het resterende toch binnen redelijke tijd in eigen beheer bewerkt kunnen worden.

III. Residentie-archieven van Semarang en Surabaya.

De residentie-archieven bevinden zich in het depot aan de Jalan Gajah Mada, waar minder gunstige beheersomstandigheden gelden dan in de nieuwe gebouwen in Cilandak. Aanvankelijk werd initieel onderzoek verricht in de residentie-archieven van Semarang en Surabaya, aangezien deze archieven vrij compleet bewaard zijn gebleven en aldus een goede indruk kunnen geven van de werkwijze van de Indische overheidsadministratie op residentieniveau. Semarang en Surabaya als stapelplaatsen van cultuurproducten vormden tevens de centra, waar de bestuurlijke lijnen van Midden- en Oost-Java samenkwamen. Geconcludeerd kon worden, dat beide archieven qua structuur en opzet een grote mate van gelijkenis vertoonden.

Gedurende de maand juni werd geruime tijd besteed aan het onderzoek naar de wijze waarop het residentie-archief van Semarang geïnventariseerd zou kunnen worden. Het beslaat globaal de periode 1725-1890, met de nadruk op de jaren 1795-1880, en heeft een omvang van 315 meter. Het Semarangse archief, waarin opgenomen dat van het gouvernement Java's Noordoostkust (tot 1809), bestaat voor het merendeel uit series: verballen, vonnissenregisters, periodieke rapportage van de controleurs der Landelijke Inkomsten en Cultures en een grote verscheidenheid aan gebundelde briefwisselingen. De rigide leiding, die uitging van de Generale Directie van Financiën in Batavia heeft ertoe geleid, dat veel materiaal zich bevindt binnen een raamwerk van periodiek in te dienen rapporten, staten en overzichten. Allereerst vanwege de zorgelijke materiële toestand is inventarisatie dringend geboden. Op middellange termijn moet het merendeel van dit bestand als verloren worden beschouwd. Microverfilming na inventarisatie is de enige kans tot behoud van dit bronnenmateriaal. Door ca. 10 personeelsleden van de inventarisatieafdeling van het Arsip Nasional is van het ongeordende bestand een overzicht in de volgorde zoals het op de plank staat samengesteld, dat echter door gemis aan coördinatie in beschrijving in de praktijk minder bruikbaar is. Series zijn als zodanig moeilijk te herkennen en bevinden zich verspreid door het uit vele honderden bladzijden bestaande overzicht. Aangezien de tijd ontbrak om materieel met de inventarisatie een aanvang te maken, is op voorstel van mevrouw Soemartini op 27 juni een inventarisatievergadering belegd met de staf van het Arsip Nasional. In deze vergadering gaf mevrouw Soemartini een algemene inleiding over de inventarisatieproblematiek, die zich toespitste op het tekort aan gekwalificeerd personeel. Drs Djoko Utomo gaf zijn ervaringen weer met de residentie-archieven en adstrueerde zijn betoog met het ordeningsschema, zoals dit gebruikt is bij het Pasar Ikan-project. Zelf besprak ik de beginselen, die bij de inventarisatie van residentie-archieven voorop moeten staan zoals: splitsing van de elkaar opvolgende bestuurlijke archieven, herstel van de oude orde, seriebeschrijving etc. Vooral van belang is het om tot een reconstructie te komen van de administratie der Landelijke Inkomsten en Cultures. De resultaten van een dergelijk onderzoek kunnen tevens bij de inventarisatie van andere residentie-archieven gebruikt worden. In de toekomst zal de "residentie-inventaris" van het

Pasar Ikan-project, waarin afgedwaalde residentie-archivalia beschreven staan, geliquideerd moeten worden. Tevens is het noodzakelijk een onderscheid te maken tussen de residentie-archieven van Java en die van de Buitenbezittingen. Voor de laatstgenoemde categorie golden veelal andere bestuurlijke regelingen.

IV. Inventarisatie-adviezen algemeen.

Bij voortdoring werd een beroep gedaan op onze kennis en ervaring met betrekking tot andere inventarisatieprojecten. Zo werd aan een groep studenten van de Universitas Indonesia, die op het Arsip Nasional een technische stage vervulden, tekst en uitleg gegeven. Zij zijn bezig met de inventarisatie van door voortdurende reorganisaties in de war geraakte bestanddelen van departementale archieven.

De archivaris van de Daerah Istimewa Aceh, die een werkbezoek bracht aan het Arsip, vroeg ons oordeel over een proeve van inventarisatie van het archief van het Centrale Secretariaat van deze provincie. Deze naar het lijkt, zeer geslaagde proef betrof archivalia over het jaar 1970, die wegens het ontbreken van bruikbare toegangen een ontoegankelijk geheel vormden. Bij deze proefinventarisatie werd op geslaagde wijze de inventaris van het archief van de Directie der Cultures als model gebruikt. Het zou goed zijn als meer inventarissen op deze wijze een modelfunctie zouden kunnen krijgen.

Met de archivaris van de provincie Sulawesi Selatan eveneens op werkbezoek in Jakarta, werd de inventaris besproken, die door zijn dienst is samengesteld van de bestuurlijke archieven van het district Bonthain. De stukken, gevormd door diverse elkaar opvolgende administraties lopend over de periode 1920-1960, werden beschreven volgens het pertinentiebeginsel zonder evenwel acht te slaan op de herkomst. In samenspraak met drs. Djoko Utomo werden richtlijnen gegeven om tot een redressering van deze inventaris te komen.

V. Werkbezoeken,

1. Werkbezoek Surakarta

Op verzoek van mevrouw Soemartini werd op 26 en 27 april een werkbezoek gebracht aan de bibliotheek en archiefbewaarplaats van de Mangkunegaran te Surakarta ten einde ten aanzien van de daar uit te voeren werkzaamheden advies uit te brengen.

De archieven van de Mangkunegaran, die ongeveer de periode 1835-1950 beslaan, zijn ondergebracht, tezamen met de bibliotheek, in de dienstgebouwen bij het paleis in Surakarta. De speciale positie, die de Vorstenlanden van Midden-Java binnen het Indische staatsbestel innamen, heeft de omstandigheid geschapen, dat de bestuurlijke en privé-archieven van het Mangkunegarase Huis deels vermengd zijn.

De staf ter plaatse, die belangeloos zijn werkzaamheden tijdens de kantooruren van 9-12 verricht, bestaat voor het merendeel uit gepensioneerden. Hun werklust en interesse om tot een goed geordende bibliotheek en archief te komen ervoeren wij als opmerkelijk. Met subsidies van de Ford Foundation maakt de Amerikaanse Nancy Florida van de Cornell University met behulp van deze staf een catalogisatie van de bibliotheek en de manuscriptverzameling.

Onderzoekers van universiteiten en andere wetenschappelijke instellingen maken thans al gebruik van de mogelijkheid deze verzamelingen ter plaatse te raadplegen. De archieven, die voor het merendeel ontoegankelijk zijn, bestaan in hoofdzaak uit de volgende onderdelen:

1. Privébriefwisseling van Mangkunegaran VII, ca. 1910-1939, ca. 6;meter. Op alfabet geordend door mevr. drs. M. Djajadiningrat in samenwerking met drs. J. Erkelens, vertegenwoordiger van het KITLV in Indonesië.

2. Correspondentie betreffende het bestuur van de Mangkunegaran, ca. 1835-1940, **ca.** 13 meter. Rubriekmatig geordend en daarbinnen analytisch beschreven. Moeilijk te raadplegen vanwege het ontbreken van een doos- en dossiernummering.
3. Administratie op financieel terrein van de Mangkunegaran (rijksbegrotingen, verslagen van ondernemingen etc.). Geplaatst bij de bibliotheek, periode ca. 1900-1940, omvang ca. 20 meter.
4. Overheidsadministratie, 20e eeuws, ca, 70 meter. Ongeordend, deels in bundels, bevat tamelijk veel materiaal uit de Japanse periode. Ongeveer 10 meter archief moet als definitief verloren worden beschouwd vanwege vroeger opgelopen waterschade.
5. Kaartmateriaal: manuscriptplans van gronden en gebouwen in het Mangkunegarase Rijk, 19e en 20e eeuws, omvang twee grote stapels. Ontoegankelijk vanwege het feit, dat alles aan elkaar gekleefd is.

6. Een kast archiefmateriaal van de ondernemingen van de Soesoehoenan van Surakarta, ca. 5 meter.

De materiële staat verschilt niet veel van de meeste Indonesische archieven. Een vrij hoge zuurgraad van het papier gecombineerd met schimmelvorming en insectenvraat komt regelmatig voor. Een deel van de eerdergenoemde overheidsadministratie zal als definitief verloren moeten worden beschouwd. Over het algemeen valt de materiële toestand en de bruikbaarheid van de archieven echter wel mee. Een aantal geselecteerde manuscripten is gevat in melinexhoezen na eerst ontzuurd te zijn.

Conclusies en aanbevelingen.

Ten aanzien van de inventarisatie zal het volgende verricht moeten worden:

ad 1: De ordening, die is aangebracht door Djajadiningrat en Erkelens is bruikbaar, maar niet optimaal omdat slechts op alfabet is geordend en geen onderwerpen zijn aangegeven. Om het optimaal te maken zou een lijst van correspondenten, aantallen brieven en onderwerpen opgesteld moeten worden. Het laatste heeft echter gezien de toestand waarin de rest van het archief verkeert geen hoge prioriteit.

ad 2: De door het personeel van het Arsip Nasional indertijd samengestelde rubriekmatig ingedeelde lijsten kunnen zeer goed gebruikt worden als basis voor een eenvoudige rubriekgewijs ingedeelde inventaris. Wel moet de verloren gegane nummering van dozen en dossiers worden hersteld. De aanwezigheid van analytische beschrijvingen voor dit bestand maakt de raadpleging eenvoudiger, maar voor de verdere bewerking verdient deze werkwijze geen aanbeveling gezien de tijdrovende aard ervan.

ad 3: De administratie op financieel terrein biedt geen al te grote moeilijkheden. Dit bestand kan seriematig geordend worden.

ad 4: De ordening van de 70 meter overheidsadministratie zal voor een ervaren archiefmedewerker van het Arsip Nasional geen al te grote moeilijkheden opleveren mede gezien de omstandigheid, dat ter plaatse een toegewijde en met kennis van zaken toegeruste staf aanwezig is. Het enige probleem, dat zich hier zou kunnen voordoen betreft de zeer beperkte werktijden. Wanneer na de beschrijving van de bundels, banden en losse stukken de daarop aangebrachte coderingen en rubriekaanwijzingen duidelijk zullen zijn, zal het verder ineenzetten van de inventaris volgens traditioneel model waarschijnlijk geen problemen opleveren. Er zijn tijdens het bezoek reeds enige proefbeschrijvingen gemaakt.

ad 5: De restauratie van het kaartmateriaal is urgent en zal alleen kunnen geschieden in een gespecialiseerd restauratieatelier. Dit zou eventueel kunnen geschieden in samenwerking met het Centraal Laboratorium van de Universiteit van Amsterdam. Realisatie zou kunnen geschieden door het overzenden van het

materiaal naar Amsterdam, dan wel in de restauratieateliers van het Arsip Nasional onder leiding van een daartoe door het Centraal Laboratorium uit te zenden deskundige. Hierover zal nader overlegd moeten worden.

ad 6: Dit bestand valt buiten het bestek, doch lijkt geen moeilijkheden op te leveren. Na het voltooien van de inventaris van de Mangkunegaran kunnen deze bedrijfsarchieven van de Soesoehoenan eveneens geïnventariseerd worden. Dit tweede project is van beperkte omvang.

Ten aanzien van de materiële staat werd het volgende aanbevolen:

1. De plaatsing van het gehele bibliotheek- en archiefbestand in één ruimte, waardoor regelmatige fumigatie gerealiseerd kan worden. De geconstateerde aanwezigheid van grote hoeveelheden termieten maakt dit een zaak van de hoogste urgentie.
2. Het restaureren en ontzuren van de daarvoor in aanmerking komende archiefbestanddelen is urgent. Misschien zou dit in samenwerking met het Arsip Nasional kunnen geschieden.
3. Een exacte scheiding tussen archief- en manuscriptmateriaal aan de ene kant en bibliotheekmateriaal aan de andere kant zal in de toekomst uitgevoerd moeten worden. Alleen op deze manier kan het oorspronkelijke archiefbestand gereconstrueerd worden.
4. Ter voorkoming van verder verval zou het aanbrengen van airconditioning zeer wenselijk zijn. Dit is ook met name van belang voor de uitgebreide fotoverzameling.

Rest een woord van waardering en dank voor de uitermate prettige en deskundige wijze waarop de staf ons heeft ontvangen en voorgelicht. Met medewerkers van dit gehalte lijkt het voortbestaan van deze archieven gewaarborgd.

2. Werkebezoeken Semarang, Surabaya en Gresik

Op 28 april, 11 en 12 mei werden bezoeken gebracht aan de provinciale archiefbewaarplaatsen van de provincie Midden-Java te Semarang, van de provincie Oost-Java te Surabaya en van de gouvernements Cementfabriek te Gresik.

Bovengenoemde bezoeken vonden plaats op uitnodiging van het Arsip Nasional en van de betrokken instanties. Het bezoek aan de archiefbewaarplaats te Semarang vond plaats in aansluiting aan het bezoek aan de archief- en bibliotheekafdeling van het Hof van de Mangkunegaran te Surakarta. Zowel de reis als het verblijf werden bekostigd door het Arsip Nasional. De bezoeken aan de archiefbewaarplaatsen in Oost-Java vonden plaats tijdens een korte vakantie aldaar. Hier was het transport ter plaatse en de verdere verzorging in handen van het Arsip Nasional. Alle tochten werden op uitstekende, efficiënte en zeer plezierige wijze georganiseerd en begeleid door drs. Djoko Utomo, stafmedewerker van het Arsip Nasional.

Op zaterdag 28 april werd bezocht de archiefbewaarplaats van het gouvernement Midden-Java te Semarang. Voor de opvang en selectie van de archieven uit de periode ca. 1951-1980 is een nieuw gebouw opgericht met kantoorruimten en depots. In de depots verrijdbare stellingen en airconditioning. Het geheel was reeds in vol bedrijf. Het eerste wat opviel was een grote loods met hoog opgestapelde dozen gevuld met archief van het gouvernementskantoor. Op de buitenkant van de dozen waren indicaties aangebracht betreffende herkomst en periode. Selectieteams met kennelijk gemotiveerde medewerkers brachten een selectie tot stand, waarbij in eerste instantie ca. 50% van de aangeboden archiefbestanden voor vernietiging werd bestemd. Deze selectie bestaat voornamelijk uit z.g. "non-arsip"-documenten zoals documentatie, dublures, kopieën etc. De overblijvende stukken werden voorlopig beschreven, zoveel mogelijk geordend en per afdeling op lijsten gebracht. Vervolgens werden zij van genummerde omslagen voorzien en in dozen geborgen. Men tracht daarbij zoveel mogelijk tot dossiervorming te komen. Waar een zodanige ordening reeds aanwezig was, werd deze gehandhaafd. Bij elke afdeling treft men echter een vrij grote groep "losse stukken" aan. Dat zijn stukken, die of van een bepaald dossier zijn afgedwaald, of bij de betrokken afdeling geen specifieke bestemming hebben gekregen. Deze stukken werden volgens een speciaal ontworpen rubriekensysteem geordend, waarbij ook gebruik gemaakt werd van de ordeningskenmerken van het al in dossiers of rubrieken

ingedeelde archief. De praktische ordening van deze stukken vindt plaats in een sorteerkast voorzien van vakken met de betreffende rubriek- of dossieraanduiding. Het was bijzonder verrassend te merken, dat voor deze sorteerkast algemeen de benaming "loketkas" werd gebruikt. Zo is de loketkas, die in Nederland als een museumstuk is bijgezet, hier op zeer toepasselijke wijze weer in alle glorie hersteld. Steekproeven met de inmiddels reeds gevormde inventarislijsten toonden aan, dat de stukken op deze manier snel opvraagbaar waren.

De gehele procedure is opgezet en begeleid door Djoko Utomo, die hiervoor regelmatig speciale cursussen geeft aan de betrokken medewerkers.

Het is de bedoeling, dat de aldus geschoonde en geordende archieven te zijner tijd zullen worden overgebracht naar een op een aangrenzend terrein te bouwen kantoor en archiefdepot van het Arsip Nasional. Hiermee zal dan een zeer nuttige en nauwe samenwerking, een symbiose, tot stand kunnen komen tussen het dynamisch en het statisch archief. Een ontwikkeling waar menigeen jaloers op zou kunnen zijn en die voor beide partijen in gelijke mate profijt zal opleveren.

Het hierboven gestelde geldt in gelijke mate voor de archiefbewaarplaats van het gouvernement Oost-Java te Surabaya en voor de archiefbewaarplaats van de cementfabriek Semen Gresik, die respectievelijk werden bezocht op 11 en 12 mei 1984. Een zeer geslaagde uniforme planning, die in alle opzichten tot een uniforme procedure heeft geleid, zij het in verschillende stadia van ontwikkeling.

Uit alles blijkt, dat de drijvende kracht achter deze ontwikkeling, Djoko Utomo, niet alleen in staat blijkt een goed werkprogramma te ontwerpen, maar bovendien de capaciteiten heeft om de mensen te motiveren en te stimuleren om deze plannen ook op de juiste wijze uit te voeren. Door middel van cursussen en training wordt gezorgd voor een goede follow-up en begeleiding. In de toekomst zal dit moeten leiden tot het inventariseren en ordenen door de administraties zelf onder leiding en toezicht van het Arsip Nasional. De invoering van een uniforme archiefcode voor het ordenen van gouverneursarchieven verdient aanbeveling.

Het feit, dat bij alle drie bezoeken opviel was dat de archiefproblematiek steeds op het hoogste niveau in de organisatiestructuur van de betrokken instanties werd behandeld. Daardoor kunnen boven de afdelingen staande archiefteams gevormd worden. Zo werden de beste mogelijkheden geschapen zowel op personeels- als op materieel gebied, hetgeen van groot belang is voor de verdere uitbouw. Het afvaardigen van twee personeelsleden van iedere beleidsafdeling naar het archiefteam, zoals wij dit constateerden in Gresik, is een goede gedachte, waardoor de band met de lopende administratie behouden blijft. Tijdens de ontvangsten en besprekingen met de diverse instanties bleek telkens weer de tot daden bereide belangstelling bij de gezagsdragers.

In Gresik werden wij zelfs ontvangen door de President-directeur van deze onderneming en werden besprekingen gevoerd met een aantal andere topfunctionarissen van dit bedrijf. In Semarang en Surabaya was hetzelfde het geval.

De hierboven geschetste situatie geeft een ontwikkeling weer, die nog slechts zeer korte tijd aan de gang is. Er kleven dan ook nog wel enige bezwaren aan.

Zo bestaat er een te sterke neiging dossiers analytisch te beschrijven en wordt aan de dossiervorming en ordening nog te weinig aandacht geschonken. De gereedgekomen inventarislijsten vormen thans reeds een flinke stapel en deze stapel zal onaanvaardbaar groot zijn als al het aangeboden archief behandeld zal zijn. Men zal dan ook reeds in een vroeg stadium alle aandacht moeten besteden aan het samenvoegen van bescheiden, aan dossier- en rubriekvorming en tot meer systematische ordening. Gelijktijdig zal dan met behulp van duidelijke criteria het vernietigingspercentage opgevoerd moeten worden. Tevens zal aandacht geschonken moeten worden aan de stukken, die op termijn vernietigd kunnen worden. De mogelijkheden voor een zodanige verbetering zijn aanwezig.

Naarmate meer tot nu toe volslagen ontoegankelijke archieven op deze wijze toegankelijk gemaakt worden, zal ook het besef groeien, dat een goed archiefbeheer onontbeerlijk is, ook bij die instanties die daaraan tot nu toe nog te weinig aandacht hebben besteed. Voor een goed en consequent beleid is de beschikbaarheid van voorstukken bij te nemen beleidsbeslissingen essentieel.

De grote en voorlopig wel blijvende handicap ligt op het personele vlak. De veel aandacht opeisende opleiding van personeel krijgt een te laag rendement, wanneer dat personeel snel weer wordt overgeplaatst naar andere afdelingen. Het werken met vrijwilligers en gepensioneerden geeft weinig stabiliteit bij de opbouw van een apparaat.

De problemen waarmee het archiefwezen in Indonesië te kampen heeft zijn groot en zullen in de naaste toekomst niet kleiner worden. Desondanks is men in staat geweest om op een zeer doeltreffende wijze een begin te maken met het wegwerken van een gigantische achterstand, die in de periode tussen 1942 en 1970/1980 was ontstaan. Het Arsip Nasional is er bovendien duidelijk in geslaagd een grote groep belanghebbende en betrokken instanties archief-minded te maken. Dit moet leiden tot een verdere uitbouw van het Indonesisch archiefwezen en daarmee tot behoud van onvervangbare gegevens.

3. Werkbezoek Ujung Pandang

Op invitatie van de archivaris van de provincie Sulawesi Selatan, drs. Nur Baso, werd van 12-20 juli 1984 een werkbezoek gebracht aan de archiefbewaarplaats in Ujung Pandang. Verzocht was een toelichting te komen geven aan staf en medewerkers over de inventarisatie in het algemeen en de scheiding van geheel verward geraakte archiefbestanden in het bijzonder. Het Arsip Nasional in Sulawesi Selatan is een goed voorbeeld van de ontwikkelingen op het terrein van provinciaal archiefbeheer die momenteel in Indonesië gaande zijn. De archivaris beschikt over een kleine, doch energieke ploeg medewerkers en zijn dienst is gehuisvest in het gerestaureerde Fort Rotterdam, waar het provinciaal museum en andere culturele instellingen eveneens hun behuizing hebben gevonden. De kantoor- en archief ruimten zijn echter volstrekt onvoldoende voor modern archiefbeheer. Het archiefdepot, waar ca. 100 a 150 meter archief is opgesteld, is vol en laat geen verdere uitbreidingen toe. De nieuwbouw van het Arsip Nasional nadert echter zijn voltooiing en binnen enige maanden kan het nieuwe pand betrokken worden. Er zal dan een begin kunnen worden gemaakt met de dringende overname van archiefbestanden van diverse administraties. Via archiefinspecties heeft men deze toekomstige ontwikkelingen al nauwkeurig in kaart kunnen brengen.

Het Arsip Nasional beheert de archieven van de provinciale bestuursorganen, waarbij de aantekening dat de archieven van het gouvernement Celebes van voor 1880 in Jakarta aan de Jalan Gajah Mada berusten. Van de periode nadien is verhoudingsgewijs een fractie bewaard gebleven. De Japanse bezetting en de roerige dagen nadien hebben hun tol geëist en het is niet verwonderlijk, dat vele archiefbestanddelen op drift zijn geraakt en men de drie bestuursniveaus vermengd in de dozen aantreft. De archivistische staf heeft het materiaal veelal analytisch beschreven, waarbij het onderwerp bepalend was voor de plaatsing in de inventaris. Op herkomst heeft men evenwel geen acht geslagen. Dat men de inventarisatietechniek best onder de knie heeft blijkt uit de inventaris van de papieren van de politicus M. Saleh Lahade, die mij getoond werd. Het gemis schuilt in het feit, dat men niet vertrouwd is met de Nederlandse registratiesystemen en geen van de personeelsleden de Nederlandse taal voldoende beheerst.

Een lector van de Universitas Hasanudin heeft onlangs het initiatief opgevat hen de beginselen van het Nederlands bij te brengen. Op donderdagavond en zondagochtend worden wekelijks lessen van twee uur gegeven.

De toelichting, die gegeven werd, richtte zich allereerst op de bestuurlijke opbouw van het gouvernement en op de noodzaak om tot een splitsing te komen van de archieven van de drie bestuursniveaus, gouverneur, assistent-resident en controleur, die immers elk hun eigen verantwoordelijkheden hadden. Verder dienen ook splitsingen te worden aangebracht in geval van omvangrijke organisatiewijzigingen van het bestuur. Dit is o.a. het geval, als in 1938 het gouvernement Celebes opgaat in de Grote Oost en -in de naoorlogse situatie- de federale opbouw binnen de Negara Indonesia Timur.

Voorts werd enige tijd besteed aan de bespreking van inventarissen en van de gebruikte beschrijvingstechniek.

Op verzoek van de archivaris werd nog deelgenomen aan een archiefinspectie in Makale bij het distriktskantoor van het Departement van Godsdienst. Men gebruikt hierbij gestandaardiseerde formulieren, die door de administratie ingevuld dienen te worden. De ambtenaar van het Arsip Nasional beziet tevens de plaatsing van het archief, de mate van ordening en de omvang ervan, terwijl met het personeel ter plaatse richtlijnen ter verbetering werden besproken. In het naburige Rantepao werd voorts een bespreking met enige dominees gehouden om tot overdracht te komen van de oudere zendingsarchieven, waarin veel interessant materiaal voorkomt over de gezondheidszorg en de scholing. Onder voorbehoud van een beslissing van de kerkeraad was men bereid hierin het Arsip Nasional ter wille te zijn.

C. BEVINDINGEN

Er is alle reden om met voldoening op het verblijf van Indonesië terug te zien. Ditmaal ligt de voldoening minder in het feit dat weer een belangrijk archief toegankelijk is geworden, als wel in de verheugende constatering van de gestage bloei van het archiefwezen in Indonesië. Er zijn bij het Arsip Nasional grote vorderingen gemaakt. Met name de ontwikkeling op het gebied van de regionale archieven is indrukwekkend. Belangrijk punt daarbij is, dat de lokale autoriteiten thans een duidelijk begrip schijnen te hebben van de waarde van een archief. Dit uit zich in de eerste plaats in de behoefte aan goed hanteerbare registratuursystemen. Hierin wordt thans in nauwe samenspraak met het Arsip Nasional voorzien. Het volgende punt, dat de aandacht heeft is het schonen en herordenen van reeds gevormde archieven, waarbij het zwaartepunt ligt bij de archieven uit de periode 1950-1980.

Dit is een gigantische arbeid, die alleen slagen kan als zij van de eerste tot de laatste fase goed gecoördineerd wordt aangepakt, als een goed sluitend registratuursysteem aanwezig is en als de mensen, die het moeten uitvoeren goed gemotiveerd zijn. Aan al die voorwaarden wordt, vooral dank zij de activiteiten van het Arsip Nasional, redelijk tot goed voldaan. Probleem daarbij is, dat de ijver waarmee gewerkt wordt makkelijk leidt tot mechanisch werken volgens een voorgeschreven patroon, waarbij wel veel archief bewerkt en beschreven wordt, maar waarbij dossiervorming te weinig aandacht krijgt. Dit resulteert in een enorm aantal op zich correcte beschrijvingen, die echter door hun aantal de toegankelijkheid van het archief belemmeren. Dit probleem heeft de volle aandacht van het Arsip Nasional en door middel van cursussen en persoonlijke begeleiding wordt getracht de mensen meer "dossier gericht" te maken. Het moet echter allemaal van een paar mensen komen. Hun ijver is onvolprezen, maar het zijn geen duizendpoten. Bovendien zijn zij in veel gevallen zelf nog in een leerfase, zodat de kennis, die zij moeten doorgeven vaak nog niet voldoende gerijpt is. Structureel zit het echter goed in elkaar. Men is zich bewust van de tekortkomingen, die er nog aan kleven en werkt hard om die te overwinnen. Een voordeel daarbij is de uniforme opzet van de regionale archiefdiensten en de uniforme werkwijze.

Elke verbetering, die wordt aangebracht heeft zo zijn uitstraling naar een groeiend aantal regionale archiefbewaarplaatsen. Een positief punt bij de opzet van deze diensten is, dat de bewaarplaatsen waar de archieven worden geselecteerd, geordend en voorlopig opgeslagen, grenzen aan de gedeeltelijk nog op te richten gebouwen van het Arsip Nasional, waarheen zij ter bestemder tijd zullen worden overgebracht. Zo is er een nauwe relatie tussen de archiefvormende en de archiefbeherende instanties gewaarborgd. Een situatie, waar menige westerse archiefdienst jaloers op zal zijn.

Het feit, dat steeds meer instellingen aandacht gaan schenken aan hun archieven en hun Augiasstal willen opruimen, maakt dat het werkterrein van het Arsip Nasional steeds in omvang toeneemt. Echter, het aantal gekwalificeerde krachten groeit slechts langzaam en er gaat veel tijd verloren met reizen. Desondanks staat bij het Arsip Nasional ook op andere terreinen de ontwikkeling niet stil. Belangrijke archiefbestanden worden binnengehaald en er zijn goede contacten met de universitaire wereld.

Ook de huisvesting voldoet aan moderne eisen. De nieuwgebouwde bewaarplaatsen zijn goed beveiligd en voorzien van klimaatbeheersing. Binnen afzienbare tijd zullen ook de laatste archieven uit het brandgevaarlijke gebouw aan de Jalan Gajah Mada overgebracht worden naar het nieuwe gebouwencomplex in Cilandak, Zuid-Jakarta.

Het archiefwezen heeft in de Indonesische maatschappij bestaansrecht gekregen en is dankzij de inspanningen van mevrouw Soemartini en haar staf geaccepteerd en gerespecteerd. Dit betekent voor de praktijk van de samenwerking, dat elke investering die erin gebracht wordt zinvol is, zowel voor de gevende als voor de ontvangende partij. Het is immers niet meer zo, dat de inbreng van buitenaf zich beperkt tot het aanvankelijk gestelde doel (het inventariseren van een bepaald archief bijvoorbeeld). Het gaat zich in zijn gevolgen uitstrekken over een veel wijder terrein.

D. AANBEVELINGEN.

I. Steun bij de opleiding van personeel.

In het licht van het bovenstaande is er alle reden om op dezelfde voet voort te gaan met het verlenen van steun bij het opleiden van archiefpersoneel. Het aantal gekwalificeerde krachten moet worden opgevoerd wil de uitbouw van het moderne archiefbeheer niet ten koste gaan van het werk aan de bestanden van vóór 1950. Deze bestanden nemen door een actief acquisitiebeleid gestaag in omvang toe. Zij verkeren in het algemeen in een vrij slechte materiële staat en zijn meestal niet voorzien van toegangen. De animo om over te dragen zal niet groter worden als blijkt, dat de ontvangen archieven nog jaren in hun ontoegankelijke en slechte materiële staat moeten blijven liggen wegens gebrek aan deskundige mankracht. Gezien de eerder geschetste gunstige ontwikkeling van het archiefwezen in Indonesië is hulp bij de opleiding van personeel nuttiger dan ooit te voren. Er zijn momenteel geschikte en gemotiveerde kandidaten voorhanden.

II. Personele steun ter plaatse.

Ook de uitzending van Nederlandse stafleden naar het Arsip Nasional blijft een nodige zaak. Met het inventariseren van de honderden meters grote residentiearchieven is een bescheiden begin gemaakt tijdens ons verblijf in Jakarta. Er zitten echter aan het ordenen en beschrijven van deze archieven, die zich vaak over een periode van 150 jaar uitstrekken, veel haken en ogen. Talrijke veranderingen in de organisatie van het bestuur voltrokken zich in deze periode, terwijl ook het te besturen gebied door samenvoegingen en afsplitsingen veel wijzigingen onderging.

Dit alles heeft zijn weerslag gehad op de archiefordening. Er zijn bijna niet meer ontwarbare puzzels ontstaan. Gezien de gelijkvormigheid van de residentiearchieven is het raadzaam voorbeeldinventarissen samen te stellen van één residentie op Java en één residentie in de z.g. Buitenbezittingen, aangezien voor de laatste categorie veelal andere bestuurlijke regelingen golden.

Het gaat bij de residentiearchieven in totaal om ongeveer een kilometer archief, dat bovendien voor een groot deel in vrij slechte materiële staat verkeert. Deze archieven, die kort voor de Tweede Wereldoorlog van de diverse residenties zijn opgevraagd en verzameld, zijn nooit naar behoren beheerd. Een niet onbelangrijk gedeelte is teruggevonden tijdens de inventarisatie van de z.g. Pasar Ikan-archieven, waarmee zij totaal waren vermengd. Zij zijn toen in 1977-1978 ter plekke voorlopig geïnventariseerd.

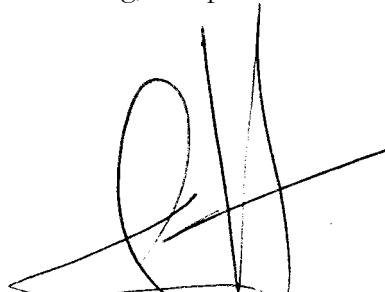
Het is de bedoeling, dat ook deze afgedwalde bestanden weer op hun juiste plaats worden ingevoegd in het basisarchief. Het ontbreekt momenteel nog aan voldoende deskundig personeel om dit karwei aan te pakken. Inventariseren en vervolgens conserverend verfilmen is dringend noodzakelijk, willen de in deze bestanden vervatte unieke gegevens niet voor altijd verloren gaan.

Het zou dan ook zeer zijn toe te juichen als uitzendingen voor bepaalde perioden ook voor de komende jaren mogelijk zouden blijven. Bovendien kan op deze manier training "on the spot" worden gegeven. Het zal dan om een directe samenwerking met de Indonesische collega's gaan met de nadruk op de overdracht van kennis en ervaringen. Het nut van het aanwezig zijn van een "vraagbaak" heeft zich ook in de afgelopen periode voortdurend bewezen:

III. Steun bij de conservering.

Tijdens ons bezoek aan het archief van de Mangkunegaran te Surakarta werden ons een drietal stapels kaarten getoond, meest manuscripten uit de 18e en 19e eeuw, voor zover dat althans beoordeeld kon worden. Ten gevolge van een overstroming waren deze kaarten bijna volledig aan elkaar gekleefd. In Indonesië is waarschijnlijk niemand te vinden, die de vaardigheid bezit deze kaarten naar behoren te scheiden en te restaureren. Het zou dan ook zeer aan te bevelen zijn deze massieve bundels over te brengen naar het Centraal Restauratie Laboratorium in Amsterdam teneinde aldaar de nodige werkzaamheden te laten verrichten.

Den Haag, 6 september 1984



(M.G.H.A. de Graaff)



(A.M. Tempelaars)



Werkbezoeken Oost-Java





Midden Java





Uitvoerig overleg met de staf van het Mangkunegaranse Hof onder meer over hulp bij de restauratie van de archieven

Verslag, bevindingen en aanbevelingen naar aanleiding van het verblijf van twee Nederlandse archivariissen bij het Arsip Nasional Republik Indonesia te Jakarta
december 1987- mei 1988

INLEIDING

In de periode december 1987 - mei 1988 waren twee medewerkers van de Tweede Afdeling van het Algemeen Rijksarchief werkzaam bij het Arsip Nasional te Jakarta, te weten A.M. Tempelaars van december 1987 tot mei 1988 en M.G.H.A. de Graaff van januari tot mei 1988.

Opdracht was om aan een aantal Indonesische stafleden zodanige instructie en begeleiding te geven, dat zij in staat zouden zijn de inventarisatie van een groot en gecompliceerd archief zelfstandig tot een goed einde te brengen.

De instructie zou worden gegeven aan de hand van de inventarisatie van het archief van de residentie Semarang (1720-1880) en het archief van de Wees- en Boedelkamer te Batavia (ca.1851-1954).

Fondsen voor de reis en het verblijf ter plaatse werden door het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur ter beschikking gesteld, terwijl het Arsip Nasional zorgde voor de nodige vervoersfaciliteiten.

Evenals de vorige keren is ook nu de voorbereiding en de begeleiding het project door het ministerie en de ambassade ter plaatse probleemloos verlopen, terwijl ook nu weer van de zijde van Arsip Nasional en de overige betrokken Indonesische instanties op prettige en efficiënte wijze steun ontvangen werd.

VERSLAG DER WERKZAAMHEDEN

A. Inventarisatie residentie-archief Semarang (1720-1885)

Het archief der voormalige residentie Semarang werd in de jaren dertig uit de residentie overgebracht naar het Landsarchief in Batavia. De omvang bedroeg ongeveer 370 meter. Om onduidelijke redenen is kort daarna een gedeelte, ca. 70 strekkende meter, overgebracht naar het archiefpakhuis aan de Pasar Ikan. Van daar werd het met de overige Pasar Ikan archieven in 1976 weer teruggevoerd naar het hoofdgebouw aan de Jalan Gajah Madah. Het was inmiddels geheel vermengd geraakt met de andere archieven, die op de Pasar Ikan waren opgeslagen. In de periode 1977/1978 werd het in het zogenaamde Pasar Ikan project weer afgescheiden en apart geïnventariseerd met de uiteindelijke bedoeling om wanneer de inventarisatie van het hoofdbestanddeel van het residentie-archief Semarang zou worden ter hand genomen daarin weer te worden geïncorporeerd.

De werkzaamheden begonnen met het vormen van de aan ons toe gewezen groep medewerkers en het met hen bespreken van de algemene strategie. Er werden opdrachten verstrekt om gegevens over de taak, organisatie en personele opbouw van de residentie te verzamelen. Uitvoerig werd met het team het hoe en het waarom van een dergelijke documentatie besproken en er werden aanwijzingen gegeven met betrekking tot de bronnen, die hiervoor in de eerste plaats in aanmerking zouden moeten komen. In een later stadium werden ook andere bronnen, zoals de verzameling microfilms van in Nederlandse archieven berustende particuliere verzamelingen bij het samenstellen van deze documentatie betrokken.

Vervolgens werd in de kaartenverzameling van het Arsip Nasional naar voor ons doel bruikbare kaarten van de residentie Semarang gezocht. Dit was des te meer nodig omdat gebleken was, dat de residentie Semarang in de loop van de 19e eeuw talloze wijzigingen heeft ondergaan, zowel wat betreft de omvang als wat betreft de administratieve indeling van het gebied.

Het resultaat was een kleine doch zeer bruikbare informatiebron waaruit bij het inventariseren menigmaal dankbaar geput werd en die tijdens het inventarisatieproces voortdurend kon worden aangevuld met nieuwe gegevens. Het bijeenbrengen van zoveel mogelijk gegevens voordat aan het eigenlijke inventariseren kon worden begonnen was iets waar men erg aan moest wennen. Het was, gezien de onvolledigheid en de slechte toegankelijkheid van de bibliotheken ook een verre van eenvoudige taak. Aan de andere kant was het juist in deze moeilijke situatie een erg leerzaam proces waardoor de tijd die erin werd geïnvesteerd nuttig besteed was.

Overigens waren de feitelijke inventarisatiewerkzaamheden reeds een aantal jaren geleden begonnen. Men heeft hiertoe met een vrij groot aantal medewerkers beschrijvingen op fiches gemaakt van de inhoud van de omslagen en bundels. Deze beschrijvingen, gemaakt over een lange periode, en door een steeds wisselend bestand aan medewerkers, waren helaas lang niet altijd bruikbaar. Een gebrek aan coördinerend toezicht was er mede de oorzaak van, dat gelijksoortige bestanden op soms totaal verschillende wijzen beschreven werden en daardoor of niet of slechts met zeer veel moeite geïdentificeerd konden worden. Vaak ook waren de beschrijvingen op zich correct, maar ontbraken een of meer essentiële gegevens, zoals een exacte datering of de materiële omvang.

Alle "verdachte" beschrijvingen moesten dus allereerst gecontroleerd en waar nodig verbeterd worden. Vervolgens moesten van een klein doch ingewikkeld restbestand nieuwe beschrijvingen gemaakt worden. Het begeleiden van deze werkzaamheden vergde veel kostbare tijd. Intensief werd ingegaan op de vereisten voor een complete beschrijving waarbij tegelijkertijd aandacht werd besteed aan het herkennen van bestanden, die niet tot het archief van de residentie Semarang behoorden, maar in het verleden om allerlei redenen daarbij geplaatst waren.

Aangezien daaraan behoefte bleek te bestaan werd een handleiding samengesteld waarin de algemene basisprincipes werden uitgelegd volgens welke dit soort grote archieven aangepakt zouden moeten worden (Zie bijlage I). In deze handleiding wordt ook ingegaan op het probleem van de afgedwaalde archivalia en op het gebruik van de computer bij het bewerken van grote chronologisch geordende bestanden. Tijdens het doornemen van de fiches was namelijk gebleken, dat een vrij groot deel van het totale bestand bestond uit chronologisch geordende briefwisseling. Indexen, klappers en agenda's werden echter, op een enkele uitzondering na,

niet meer aangetroffen zodat deze bestanden geheel ontoegankelijk waren. Nadat één van de op het Arsip Nasional aanwezige computers hiertoe beschikbaar was gesteld werd een programma ontworpen om op een efficiënte wijze dit chronologisch bestand toegankelijk te maken. Hoewel dit programma zeer goed voldeed hebben wij er in dit stadium van afgezien om te proberen hiermee het gehele chronologisch geordende deel van het archief (circa 70 meter) over de periode 1816-1854 toegankelijk te maken. De hoge eisen, die dit werk stelt aan het vermogen van de medewerkers om de vaak moeilijk leesbare, in niet eenvoudig Nederlands gestelde teksten op inhoudskenmerken te bepalen en in te delen zou veel te veel van de kostbare tijd van de weinige hiervoor beschikbare ambtenaren vergen. De medewerkers hebben er echter nuttige ervaring mee opgedaan. Voor hen was het de eerste ervaring met het gebruik van de computer bij archiveringswerkzaamheden.

Blijft zo het chronologisch gedeelte over de periode 1816-1853 voorlopig ontoegankelijk, een troost is dat gebleken is dat met name voor wat betreft deze periode de belangrijkste stukken niet in het chronologisch gedeelte zijn te vinden, maar dat deze stukken zijn opgenomen in onderwerpsbundels. Kennelijk heeft ook de toenmalige administratie ingezien, dat aan een groot chronologisch geordend archief grote bezwaren kleven. De chronologisch geordende brieven en bijlagen (verbalen) zijn sedert het jaar 1854 voorzien van een onderwerpsaanduiding. Bovendien zijn zij niet, zoals in de voorgaande periode, ingebonden. Hierdoor wordt het mogelijk deze serie op onderwerp uit te splitsen en te ordenen. Hiervoor zal een "sorteerorgel" bestaande uit een opeenstapeling van open dozen gebruikt worden. Het was aardig om te merken dat, zoals we ook in 1984 reeds hadden gezien, voor dit apparaat ook hier de Oudnederlandse naam "loketkas" in Indonesië nog steeds in gebruik is!

Vervolgens werd begonnen met het ontwerpen van een schema voor de ordening van het niet-chronologisch gedeelte van het archief. Hierbij werd gebruik gemaakt van de bijeengebrachte documentatie en van gegevens geput uit de inmiddels aangetroffen jaarverslagen van de residentie. Diverse mogelijkheden voor een definitieve ordening werden besproken. Uitvoerig werd ingegaan op de voor- en nadelen daarvan en op de noodzaak tot het sluiten van compromissen. Men had er vaak moeite mee te aanvaarden, dat er geen uniforme regels op dit gebied bestaan en dat het ordenen altijd bestaat uit een laveren tussen archivalische principes en praktische bruikbaarheid.

Het dualistisch karakter van het Nederlands bestuur in Indonesië, waarbij steeds op twee niveaus bestuurd werd, zorgde voor extra problemen. Bovendien was de neerslag van veel van de activiteiten van het zogenaamd Inlands Bestuur neergelegd in Javaans schrift en jammer genoeg bleek slechts een enkeling in staat deze stukken te lezen.

Tenslotte kwam de vernietigingsproblematiek aan de orde. Het archief was indertijd ongeschoond overgedragen en bevatte naar schatting ruim 30% vernietigbaar materiaal. Aangezien het hier om moeilijke en onherroepelijke zaken gaat en er nog maar weinig ervaring op dit gebied bestaat werd de norm echter niet al te hoog gesteld. Op grond van een in onderling overleg opgestelde vernietigingslijst zal ruim 15% direct afgevoerd kunnen worden. Het gaat hierbij vooral om dubbelen, dagstaten, vergunningen, kasstaten en verdere comptabele gegevens. Nadat deze werkzaamheden waren afgerond en de fiches waren ingedeeld werd een aanvang gemaakt met het per rubriek nogmaals materieel controleren en het vervolgens definitief ordenen van de archivalia. Op het moment van ons vertrek was bijna 25% van het totale bestand per rubriek geordend, geschoond en van een voorlopig inventarisnummer voorzien. Elke rubriek die klaar was werd vervolgens in de computer ingevoerd met een hoofd-bestandsnaam een sub-bestandsletter. Als dit proces geheel is afgerond en alles in de computer is ingevoerd kunnen deze onderdelen in de juiste volgorde aan elkaar worden gelast en van een definitief inventarisnummer worden voorzien. Deze werkwijze heeft het voordeel, dat ieder werk krijgt toegemeten naar capaciteit en beschikbare tijd. Tevens ontstond hierdoor de mogelijkheid het ordenen van de moeilijkste rubrieken althans gedeeltelijk nog onder ons persoonlijk toezicht te laten verlopen.

B. Inventarisatie van het archief van de Wees- en Boedelkamer Batavia.

N.B. Zie tevens de nota over dit project, Bijlage II.

Met de directeur van het Arsip Nasional was afgesproken, dat de eerste maand besteed zou worden aan het opstarten van het project tot inventarisatie van het archief van de Wees- en Boedelkamer Batavia (WBK), met een omvang van 1200 Meter en lopende over de periode ca. 1851-1954. Aldus werd op 1 december 1987 begonnen met een bespreking met de betreffende archivisten over de te volgen werkwijze. Het Arsip Nasional had het archief recentelijk in ongeordende staat overgenomen van het Departement van Justitie, nadat daaraan voorafgaand al door een ploeg medewerkers voorlopige beschrijvingen waren vervaardigd in de archiefruimten van het departement. Deze beschrijvingen bleken echter beperkt bruikbaar, omdat

- a) de meeste medewerkers het Nederlands niet beheersen,
- b) de mensen over geringe kennis van de organisatie van de WBK en de door deze colleges toegepaste archiefordening beschikken,
- c) er te weinig coördinerend toezicht was om bij soortgelijke stukken tot een eensluidende beschrijving te komen.

Naar aanleiding van deze bespreking werd besloten de eerste week geheel te besteden aan onderzoek naar de organisatie, de wettelijke regelingen en de instructies. Hiertoe werden de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië, de Staatsbladen en de Regeringsalmanakken geraadpleegd, de belangrijkste informatie hieruit gekopieerd, samenvattingen vervaardigd en met de Indonesische archivisten doorgesproken.

De tweede week werd besteed aan een gezamenlijk onderzoek naar de toegepaste archiefordening door de twee colleges, die in 1885 werden samengevoegd. Dit is met name van belang om de bruikbaarheid van de oude ordening te kunnen vaststellen, voordat men aan de feitelijke inventarisatie begint. De basis van beide archieven bleek te bestaan uit series net-resoluties, met daarnaast series minuut-resoluties met bijlagen. De agenda's met klappers op namen en zaken vormen een bruikbare ingang op deze series. Daarnaast bestaan er binnen het archief vele series specifieke bescheiden, die echter weer in verband staan met de resoluties door de aantekeningen, die erop gesteld zijn bij welk besluit ze zijn afgedaan. Andere series afzonderlijke bescheiden hebben direct betrekking op een specifieke taak van de WBK. Bijvoorbeeld, de aanwezigheid van registers van tweede huwelijken, van overlijden en testamenten komt voort uit de aan de WBK toebedeelde taak tot registratie van eigendomsovergang in geval van onbeheerde boedels.

Voorts konden de boekhouding, het curatorschap van de Weeskamer over failliete boedels en het beheer van de Boedelkamer over het Chinese hospitaal in Batavia als afzonderlijke taken onderscheiden worden. Deze gegevens werden in een hoofdschema vastgelegd, zodat -uitzonderingen daargelaten- ieder stuk categoriaal ingedeeld zou kunnen worden. Tevens werd vastgelegd welke series in het archief werden aangetroffen met aantekening van hun specifieke uiterlijke en inhoudelijke vorm. Een belangrijk aspect vormt de vernietiging binnen dit ongeschoonde archief, zodat de stukken die niet voor blijvende bewaring in aanmerking komen kunnen worden afgescheiden. Het is in de eerste fase van inventarisatie met name productief criteria op te stellen voor de macroselectie. Een aantal series, zoals bijvoorbeeld de minuten van begeleidende brieven van de secretaris, kon op lijst worden gebracht, zodat -naar schatting- een eerste vernietiging van ca. 25 tot 30% kan worden bereikt.

In de twee hierna volgende weken werd begonnen met het feitelijk op volgorde plaatsen van de basisseries binnen deze archieven, te weten de besluiten met bijlagen en de toegangen hierop. In de hierna volgende maanden werd zo nu en dan een halve werkdag besteed aan het oplossen van zich voordoende problemen en aan het toezicht op de voortgang.

C. Overige activiteiten.

1. Werkbezoeken aan de archiefbewaarplaatsen van het Departement van Openbare Werken en van de Provincie West-Java c.a.

Op verzoek van het Arsip Nasional vond medio april 1988 tezamen met de vicedirecteur, drs. Machfudi Mangkudilaga, en een der stafleden, drs. Djoko Utomo, een driedaags werkbezoek plaats aan het Departement van Openbare Werken (Pekerjaan Umum) in Jakarta en Citeureup en aan het provinciaal bestuur van West-Java in Bandung. In het eerste geval lag de nadruk op de archivering van de vooroorlogse archieven van dit departement. In het tweede geval werd met name ingegaan op het archiefbeheer op provinciaal, gemeentelijk en plaatselijk (het z.g. "kecamatan") niveau. Onze taak bestond eruit bij de diverse vergaderingen en inspecties aanwezig te zijn en waar nodig van advies te dienen.

Na inleidende besprekingen op het Departement van Openbare Werken in Jakarta liet het Hoofd Post- en Archiefzaken ons een dringend probleem zien: het ordenen van de omvangrijke -veelal Nederlandstalige- documentatie van het vooroorlogse departement, die thans in volledige wanorde verkeert. Deskundig personeel en begrotingsgelden waren niet voorhanden. Het belang van deze verzameling schuilt in het feit, dat thans vele vooroorlogse openbare werken aan reconstructie toe zijn en men regelmatig een beroep doet op het departement ter verkrijging van gegevens. Het hoofd PAZ deed een verzoek om Nederlandse hulp bij het toegankelijk maken van dit bestand. Wij geven dit verzoek gaarne ter overweging door.

Voorts werd in Citeureup -40 km ten zuiden van Jakarta- een bezoek gebracht aan de nieuwe bewaarplaats voor de vooroorlogse departementale archieven. Hier bleek het vrijwel complete archief van Openbare Werken (ca. 1864-1942) te berusten. Het project om dit archief te inventariseren is thans al drie jaar getemporiseerd wegens het gebrek aan begrotingsgelden. De verminderde inkomsten van de Indonesische overheid doen zich op tal van terreinen gevoelen. Daarentegen is het opvallend, dat in alle archiefbewaarplaatsen, die gedurende ons bezoek werden aangedaan, de materiële voorzieningen uitstekend waren. Aan behoud van het basismateriaal wordt door de Indonesische regering een duidelijke prioriteit gegeven. Ons inziens een verstandige keuze.

Het bezoek aan het provinciaal bestuur van West-Java in Bandung werd aangevangen met een bespreking met de provinciaal secretaris en diens stafleden om de toekomstplannen van het Arsip Nasional met betrekking tot het toezicht op het archiefbeheer te verduidelijken. Vervolgens werd bij de Afdeling Post-en Archiefzaken de wijze van archivering bekeken. Wat met name opviel was de omvang van deze administratie. Men moet zich hierbij voor ogen houden, dat het grondgebied van de provincie West-Java groter is dan dat van geheel Nederland en een inwonertal heeft van 24 miljoen. De in gebruik zijnde archiefcode kende 10 hoofdrubrieken, te beginnen met rubriek 1 "Algemeen" tot de laatste rubriek 10 "Diversen". Met name de genoemde rubrieken en de rubrieken 8 "Ambtenarenzaken" en 9 "Financiën" namen het merendeel van het archief in beslag. Onzerzijds werd geadviseerd de rubrieken "Algemeen" en "Diversen" in het bijzonder nader te definiëren, zodat een al te gemakkelijke manier om archivalia "weg te schuiven" zou kunnen worden geblokkeerd. In een loods met bijbehorende kantoren werd vervolgens het project tot selectie en inventarisatie van de ca. 25 km provinciale archieven uit de periode ca. 1951-1980 geïnspecteerd. Deze volledig ontoegankelijke archieven worden allereerst ontdaan van dublures en niet-archiefstukken zoals documentatie, waarna een inventarisatieploeg ruwe plaatsingslijsten van de afzonderlijke bestanden vervaardigt. Het vernietigingspercentage ligt evenwel betrekkelijk laag, omdat een lijst van stukken, die niet voor blijvende bewaring in aanmerking komen, ontbreekt. Vanuit het Arsip Nasional wordt er hard aan gewerkt dit probleem te ondervangen.

De zorg, waarmee men ook op gemeentelijk niveau in Indonesië met archieven omgaat bleek treffend tijdens een kort bezoek aan het archief van de stadsgemeente Bandung, een keurig bewaard en goed toegankelijk archief daterend vanaf de oprichting van deze gemeente omstreeks 1910 tot 1942. Een gelijke zorgvuldigheid bleek ons uit het bezoek aan de bewaarplaats van het dynamische en semistatische archief van een van de kecamatans ("ondergemeenten") van Bandung.

[Buiten het verslag om mag hier onofficieel het volgende aan toegevoegd worden. Tijdens ons bezoek aan het gemeentearchief Bandung waren behalve de "officials" ook enkele oude lieden aanwezig die onze verrichtingen met aandacht gadesloegen. Toen wij op het punt stonden afscheid te nemen en wij ook deze mensen een hand gaven merkte ik op dat een van hen duidelijk geëmotioneerd was. Ik sprak hem daarop aan en hij vertelde toen dat hij, evenals de andere oudere lieden, een oud ambtenaar was, ooit belast met het beheer van deze archieven. Nog nooit, zei hij had enig superieur, noch in de Hollandse tijd noch later, ooit enige waardering getoond voor hun werk aan die archieven. Hij was tot tranen toe ontroerd door onze zo duidelijk uitgesproken lof voor hun werk en zei dat voor hem zijn leven nu pas als geslaagd kon worden bestempeld en dat hij nu kon sterven in de overtuiging iets nuttigs te hebben gedaan voor zijn land.]

2. Colleges studenten Universitas Indonesia.

Een tweetal ochtenden werd een intensief werkcollege gegeven aan de studenten Archivistiek van de aan de faculteit der Letteren van de Universitas Indonesia verbonden opleiding voor het archief- en bibliotheekwezen. Deze opleiding, die zich voornamelijk richt op het omgaan met moderne archieven, voorziet in een grote behoefte, is elk jaar voltekend en de gegradueerden zijn zeker van een betrekking bij overheid en bedrijfsleven.

Aan de hand van voorbeelden uit de praktijk werden de studenten vertrouwd gemaakt met archiefsystemen en stelsels. De studenten, voor wie dit de eerste kennismaking was met een echt oud archief, toonden grote belangstelling en begrip, hetgeen onder meer bleek uit de vele vragen, die tijdens en na het college op ons werden afgevuurd.

BEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN

Het Arsip Nasional worstelt nog steeds met een overvloed aan taken en een groot tekort aan deskundig personeel. Een gevolg hiervan is geweest, dat de voorgenomen instructie en praktische training aan minder stafleden ten goede is gekomen dan in de bedoeling lag. Een aantal van de aan ons toebedeelde medewerkers kon helaas slechts in een soms zeer gering gedeelte van de toegemeten tijd in het team meewerken. Het verschil in kennis en niveau, dat daardoor al gauw ontstond werkte demotiverend en de pogingen om dat te overbruggen kostten ons veel extra tijd. Het uiteindelijke rendement is daardoor lager uitgevallen dan was gehoopt.

Een lichtpunt is, dat vooral de bijscholing van die stafleden, die in het verleden in Nederland de Archiefschool hebben gevolgd zeer effectvol is geweest. Yunita Sitompul die in 1982-1983 de Archiefschool heeft gevolgd, voltooide op goede wijze de in 1984 door ons opgezette inventarisatie van het archief van het voormalig Departement van Sociale Zaken 1945-1950, terwijl Senja Kala Yahya, die de Archiefschool bezocht in 1985-1986, ons op uitstekende wijze en met grote inzet bij het inventarisatieproject Semarang heeft bijgestaan. Op haar rust nu de grote verantwoordelijkheid leiding te geven aan de afronding van het project.

Wanneer dit project is voltooid dan is tevens een onderdeel van de in 1977-1978 voorlopig geïnventariseerde zogenaamde Pasar Ikan archieven geliquideerd en opgegaan in het archief van herkomst, het archief van de residentie Semarang. Inclusief het Pasar Ikan gedeelte is dan ruim 350 meter archief van een van de belangrijkste residenties voor het publiek toegankelijk gemaakt.

De waarde van dit archief voor het wetenschappelijk onderzoek is bijzonder groot. Het archief bevat het basismateriaal voor tientallen scripties, dissertaties en studies op een groot scala van onderzoeksterreinen. Deze waarde krijgt nog een extra accent omdat het hier een vrijwel volledig bewaard bestand betreft.

De materiële toestand baart echter grote zorgen. Het papier is vaak bros en te zuur en de stukken zullen in veel gevallen niet zonder meer voor het publiek beschikbaar kunnen komen. Het maken van microfilms heeft dan ook een hoge prioriteit, want het is duidelijk dat de wetenschappelijke wereld met grote spanning op het uitkomen van de inventaris zit te wachten.

De tijdens het inventarisatieproces tevoorschijn gekomen "verdwaalde" archiefbestanden doen verlangend uitzien naar de inventarisatie van de nu nog volkomen ontoegankelijke archieven van de overige residenties. Dit bestand beslaat meer dan 900 meter. De in het archief van de residentie Semarang aangetroffen omvangrijke bestanddelen van bijvoorbeeld het archief van de Hoofdinspectie voor het Inlands Onderwijs te Batavia, waarvan vroeger reeds in het Pasar Ikan bestand grote onderdelen werden gevonden versterken de verwachting, dat wellicht in de toekomst een compleet archief van deze inspectie kan worden gereconstrueerd. De reeds gevonden bestanddelen bevatten belangwekkende series inspectieverslagen en statistieken.

De voorgenomen reconstructie van het archief van de Afdeling Statistiek van de Algemene Secretarie (zie het verslag pag. 4 ** en de instructie pag. 27 en 28) ziet er eveneens hoopvol uit. Niet alleen in de residentie archieven maar overal verspreid kunnen bestanddelen van dit afdelingsarchief worden aangetroffen. Met het toegankelijk maken en ordenen van dergelijke afgedwaalde bescheiden stijgt de toch al hoog te schatten waarde van het archiefbezit van het Arsip

Nasional te Jakarta. Steeds weer blijken bestanden, die als verdwenen werden beschouwd toch nog ergens aanwezig te zijn. De archivariissen van de voormalige Landsarchiefdienst hebben in het verleden vaak van de hun toevertrouwde archiefbergplaats een archiefverberg-plaats gemaakt, waar hobbyisme dagelijkse praktijk was: een erfenis waar de Indonesische archivariissen van nu dagelijks mee geconfronteerd worden. Nu langzamerhand een aantal stukjes van deze legpuzzel weer op hun plaats zijn teruggelegd worden de contouren zichtbaar en opent zich een hoopvol perspectief.

Dit hoopvolle perspectief kwam ook te voorschijn tijdens het bezoek aan Bandung. Steeds weer blijkt hoeveel er hier en daar nog bewaard is en met welke zorg men deze oude bestanden, wanneer zij eenmaal boven water zijn gebracht, omringt. Zoals betoogd, ontbreekt het echter aan voldoende deskundig personeel en aan ervaring. Daardoor zijn veel van de ondernomen activiteiten op zijn hoogst stabiliserend en ontbreekt het aan mankracht en deskundigheid om grotere bestanden aan te pakken.

Wanneer er geen uitzicht is om dergelijke grote bestanden binnen redelijke termijn te bewerken en toegankelijk te maken kan men er beter helemaal maar van afzien. Een niet bewerkt archief is in de meeste gevallen beter af dan een archief dat half bewerkt is en in de steek gelaten. Ondertussen gaat het verval voort. De materiële toestand van het residentiearchief Semarang is vaak zorgwekkend. Als straks dit archief geïnventariseerd is kunnen microfilms van bepaalde bestanden vervaardigd worden en kunnen plannen voor restauratie worden opgesteld. De inventarisatie, verfilming en restauratie van de overige residentiearchieven (een totaal bestand van bijna 900 meter) is uiterst urgent willen de daarin opgeslagen unieke gegevens niet voor altijd verloren gaan.

De verdere uitbouw van het beheer over de moderne archieven vraagt terecht veel aandacht. Het veiligstellen van de bestanden daterend van vóór 1942 vormt voor het Arsip Nasional vaak een te grote extra belasting. De opleiding aan de Archiefschool verbonden aan de Universitas Indonesia levert ieder jaar een groot aantal geschikte en gemotiveerde krachten af. Een voortgezette opleiding van diegenen onder hen, die zich aan het Arsip Nasional verbonden hebben is van het grootste belang.

De steun, die Nederland in het verleden heeft gegeven bij deze opleiding zou zo mogelijk gecontinueerd moeten worden. Ook voortzetting van de door Nederland te geven in-service training blijft broodnodig. De in ons eindverslag 1984 hieromtrent gegeven mededelingen hebben nog niets aan waarde ingeboet. Zeker nu een veilige bewaring in nieuwe goed geoutilleerde archiefgebouwen is gewaarborgd is een spoedige ontsluiting van deze uiterst kwetsbare bestanden van het grootste belang.

Afzonderlijke vermelding verdient de eerder gememoreerde projectaanvraag van het Hoofd Post- en Archiefzaken van het Departement van Openbare Werken in Jakarta om met Nederlandse hulp zijn verzameling Nederlandstalige documentatie en "grijze literatuur" weer toegankelijk te maken. Dit is dringend nodig in een periode, waarin veel vooroorlogse openbare werken aan reconstructie toe zijn en het departement bij voortdurende geconfronteerd wordt met problemen, waarbij de genoemde documentatie een oplossing zou kunnen bieden. De omstandigheid doet zich voor, dat een in Nederland woonachtige Indonesische stagiair, Wati Dengkeng, haar opleiding aan de Rijksarchiefschool binnenkort hoopt te beëindigen, om vervolgens naar Indonesië terug te keren. Het zou wenselijk zijn als zij, die enige jaren aan de Technische Universiteit Delft bouwkunde heeft gestudeerd bij dit project ingeschakeld zou kunnen worden.

Resumerend dient gesteld te worden, dat voortgang van de hulp van Nederlandse zijde bij de ordening van het oude archief van het grootste belang is. Pas na inventarisatie kan men overgaan tot microverfilming en conservering. Gezien de slechte materiële toestand van de archivalia kan het laatste niet veel uitstel meer dulden. Bij deze assistentie zal wederom de nadruk dienen te liggen op training ter plekke.

Gezien de goede resultaten van de voortgezette opleiding in Nederland zal ook in de toekomst hiermee moeten worden voortgegaan. De kern van deskundig personeel waarover het Arsip Nasional tot nu toe beschikken kan, is nog te gering.

De microverfilming tenslotte, van belangrijke delen van het archief van de residentie Semarang, zal een zeer waardevolle bron van informatie binnen bereik van de wetenschappelijke wereld brengen. De voortzetting van de uitwisseling van microfilms op basis van de hiertoe in 1972 gesloten overeenkomst achten wij dan ook van het grootste belang.

Den Haag, 30 mei 1988.

M.G.H.A. de Graaff
A.M. Tempelaars

BIJLAGE I

HET BESCHRIJVEN EN ORDENEN VAN
RESIDENTIE-ARCHIEVEN

HET BESCHRIJVEN EN ORDENEN VAN RESIDENTE-ARCHIEVEN

Voordat men het beschrijven en ordenen van het archief van een residentie kan beginnen moet men eerst een duidelijk beeld hebben van de werkzaamheden die door de resident en zijn ambtenaren werden uitgeoefend. Ook moet men weten wat het doel van deze activiteiten was.

Om dit te weten te komen staan ons diverse bronnen ter beschikking. In de eerste plaats de Regeringsalmanak van Nederlandsch-Indië. Deze bevat gegevens over de organisatie en de personele bezetting van de residentie in de loop der jaren. Met behulp van het Staatsblad van Nederlandsch-Indië kunnen veranderingen in de omvang en indeling van de residentie in kaart gebracht worden. Wanneer een enigszins complete serie jaarverslagen van de residentie aanwezig is kunnen dergelijke gegevens ook daaruit gehaald worden. Vervolgens dient een grondige studie gemaakt te worden van op zijn minst de hoofdstukken Binnenlands Bestuur en Belastingen in de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië. Eventueel nog ontbrekende kennis kan nog aangevuld worden met werken als Kleintjes, "De Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië". De op deze manier verkregen kennis moet op een korte en overzichtelijke manier worden vastgelegd. Veel van het gevondene zal men in een later stadium nodig hebben, ook voor het schrijven van de inleiding op de inventaris. De aldus samengestelde documentatie geeft een duidelijk beeld van de activiteiten van de resident en zijn ambtenaren, activiteiten die in het archief van de residentie hun schriftelijke neerslag gevonden hebben.

Zo'n residentie archief bestaat in de 19e eeuw meestal uit een aantal series ²

1. Serie Algemene Briefwisseling. Deze werd vaak gescheiden bewaard en bestaat dan uit:

a. serie ingekomen stukken en b. serie uitgaande stukken

De series a en b zijn later meestal vervangen door één serie uitgaande en ingekomen stukken. Hierbij zijn de ingekomen brieven en de concepten of minuten van de uitgaande stukken steeds achterelkaar geborgen. Vaak zijn de ingekomen stukken geborgen in het dubbel gevouwen blad van de minuut.

Dus:

c. serie ingekomen en minuten van uitgaande stukken.

Zo'n serie wordt wel VERBAAL genoemd.

2. Serie(s) briefwisseling met een bepaald persoon of met een groep personen.

Bijvoorbeeld:

- a. serie briefwisseling met de gouverneur-generaal,
- b. serie briefwisseling met de assistent-residenten,
- c. serie briefwisseling met andere residenten,
- d. serie briefwisseling met andere autoriteiten.

² Een serie is een reeks bescheiden die formeel gelijksoortig zijn. Die gelijkheid is bijvoorbeeld de redactie (akten), of het ontwikkelingsstadium (minuten, ingekomen stukken, verbalen) of de gelijkheid van de functie van de stukken (bijlagen tot de besluiten). Een reeks is een verzameling stukken die chronologisch is geordend.

3. Series briefwisseling over bepaalde onderwerpen. Bijv.:
 - a. serie ingekomen en uitgaande stukken over de suikercultuur,
 - b. serie ingekomen en uitgaande stukken over de comptabiliteit,
 - c. serie ingekomen en uitgaande stukken over de schutterij en.

4. Series briefwisseling van bepaalde autoriteiten in de residentie die een eigen archief vormden. Bijvoorbeeld:
 - a. Serie ingekomen en uitgaande stukken van de Assistent Resident voor de Politie in de residentie Semarang,
 - b. serie ingekomen en uitgaande stukken bij en van de Collecteur der Landelijke Inkomsten, Naast deze series bestaat zo'n archief meestal ook uit pakken of omslagen, waarin gegevens over een bepaald onderwerp bijeengebracht. Hier zit ook vaak briefwisseling tussen, maar over het algemeen betreft het :
 - a. Verslagen.
 - b. Staten en statistieken.
 - c. Jaarlijkse overzichten.
 - d. Circulaires.
 - e. Begrotingen, etc.

Deze hoofdindeling moet men steeds voor ogen houden bij het beschrijven en ordenen van een residentie-archief.

HET BESCHRIJVEN

A. Van chronologisch geordende briefwisseling:

Bij het beschrijven van chronologisch geordende briefwisseling moeten wij steeds, dus bij ieder pak, in de eerste plaats letten op drie hoofdpunten:

1. Van wie?
2. Aan wie?
3. Ontwikkelingsstadium ?
 - a. Concept of minuut
 - b. Expeditie
 - c. Afschrift

Als het duidelijk een concept is, hoort het stuk thuis in het archief van de opsteller van het stuk. Of het een concept is, is vaak te zien aan:

- a. correcties in de tekst,
- b. de ondertekening,
- c. de stijl van het stuk.

Is het een expeditie, dan hoort het thuis in het archief van de geadresseerde. Of het een expeditie is, is vaak te constateren aan: a. Volledige ondertekening.

- b. Aantekeningen op het stuk gemaakt door de ontvanger ervan.
- c. Agendanummers en data van binnenkomst.
- d. Vermelding van de afdeling, die het stuk moest behandelen.
- e. Vaak is ook aan de vouwen in het papier te zien, dat het stuk inderdaad per post verzonden is.

Soms komt het echter voor, dat de opsteller van een stuk een net afschrift liet maken om in zijn eigen archief op te bergen. In dat geval hoort zo'n stuk natuurlijk wel in het archief van de opsteller thuis. Bewijs hiervoor kan zijn :

- a. Er staan geen notities op.
- b. De agendanummers kloppen met de "eigen" agenda van de opsteller.
- c. Geen vouwen in het papier.

Hebben we nu aan de hand van deze criteria vastgesteld, dat de band of het pak inderdaad in het archief van de betreffende residentie thuishoort, dan moeten we nog iets belangrijks vaststellen namelijk .

4. Is het werkelijk algemene briefwisseling, dat wil zeggen van de resident met allerlei personen over allerlei onderwerpen, of:

- a. gaat het om briefwisseling met een of meer aparte autoriteiten (de gouverneur-generaal, de inspecteur der Landelijke Inkomsten en Kultures, de assistent-residenten bijvoorbeeld) of:
- b. gaat het misschien over om briefwisseling over bepaalde onderwerpen.

5. Is het briefwisseling van de Resident zelf of van zijn Assistent-resident voor de Politie of van de Collecteur der Landelijke Inkomsten, of van een andere ambtenaar in de residentie. Vaak vormden deze ambtenaren namelijk een eigen archief naast dat van de resident. We moeten steeds voor ogen houden, dat de administratie van een residentie vaak zeer gecompliceerd was. Veel ambtenaren vormden een eigen archief. Die archieven zijn in later tijd vaak vermengd met het "hoofdarchief".

Als we over de punten 1 tot en met 5 geen enkele twijfel meer hebben, kunnen we gaan beschrijven. Steeds moet men hierbij een vaste volgorde aanhouden:

- a. Van wie ?
- b. Aan wie ?
- c. Als het geen algemene briefwisseling is, dan vermelding van de geadresseerde of het onderwerp.
- d. Exacte datering (dus jaar, maand en waar nodig ook de dag).
- e. Materiële vorm (omslag, pak, deel, band, stuk of katern).
- f. Materiële toestand (conditie van het stuk).

ad a) Als we een archief van een residentie ordenen, zal het grootste deel van de briefwisseling die van de resident zelf zijn. Het is dan ook niet nodig om steeds op het fiche te vermelden: "Briefwisseling van de Resident", maar het is misschien veiliger om het wel te doen.

Als het briefwisseling betreft van de Assistent-residenten voor de Politie of van de Collecteur der Landelijke Inkomsten en Kultures, dan moet dit duidelijk op het fiche worden vermeld. Let hierbij wel op, dat de Assistent-resident ook kan optreden als waarnemend resident, als de resident zelf op dienstreis is of ziek of dood. In zo'n geval blijft het natuurlijk heten "Briefwisseling van de Resident".

ad d) Vermeld hierbij zo mogelijk ook de agendanummers of andere registratie- kenmerken.

Als het stuk of het pak op deze wijze beschreven is, krijgt het fiche een volgnummer, dat ook op de omslag vermeld moet worden. Om verwarring te voorkomen is het beter geen doosnummers te vermelden. Op de buitenkant van de doos alleen vermelden de (voorlopige) inventaris(volg)nummers.

B. Van de overige stukken

Het beschrijven van losse delen van het archief, die over het algemeen geen briefwisseling betreffen, dient met dezelfde zorgvuldigheid te gebeuren. Hierbij moet men vooral letten op het bestemmingsbeginsel. In het verleden zijn namelijk veel archieven door elkaar geraakt, omdat de toenmalige archivariissen het prettig vonden verzamelingen te maken van bepaalde stukken, bijvoorbeeld cultuurverslagen, jaarverslagen, stukken over het onderwijs, het boswezen, statistieken etc. Diverse exemplaren van het Algemeen Jaarlijks Verslag van de residentie Semarang, die in het archief van de residentie werden aangetroffen, hoorden in feite bij het archief van de Algemene Secretarie. Het waren duidelijk expeditie exemplaren, waarop agendanummers stonden van de Algemene Secretarie en de aantekening: " Deponeren in het Statistiekarchief" en in het stuk zelf waren kritische aantekeningen gemaakt in de marge. Dit zijn allemaal aanwijzingen, dat het stuk volgens het bestemmingsbeginsel overgebracht moest worden naar het archief van de Algemene Secretarie en wel in de Afdeling Statistiek. Een archief van de Afdeling Statistiek echter bestaat al lang niet meer. Het is in het verleden ten onder gegaan aan het verlangen naar documentatie. Hierbij heeft men bijvoorbeeld de niet complete serie residentie-jaarverslagen in het archief van die Afdeling Statistiek aangevuld met jaarverslagen uit de diverse residentie-archieven. Nog weer later heeft men alle stukken van of over een residentie weer ondergebracht in een residentie-archief. Vaak ook zijn onderdelen van verschillende residentie-archieven door elkaar geraakt. Bij het inventariseren van de andere residentie-archieven zal men steeds dergelijke "verdwaalde" documenten aantreffen. Het is van groot belang om steeds als men documenten aantreft, die "verdwaald" zijn, deze op een fiche goed te beschrijven. Op de omslag moet vervolgens duidelijk vermeld worden tot welk archief het stuk in kwestie behoort. Het stuk moet vervolgens met het fiche op een goed herkenbare manier worden opgeborgen. Hier voor dient men liefst een speciale kast te bestemmen waarin dergelijke verdwaalde archieven tijdelijk systematisch kunnen worden opgeborgen. Onderdelen van inmiddels reeds geïnventariseerde archieven dienen uiteraard daar alsnog bij ingevoegd te worden.

Bij het inventariseren van andere residentie-archieven dient men steeds even te checken of in de kast met verdwaalde stukken zich nog stukken bevinden, die bij het archief gevoegd moeten worden. In de loop der tijden zal deze speciale kast steeds leger worden en uiteindelijk blijven er als het goed is, alleen nog die documenten over die vroeger het Statistiekarchief vormden. Wanneer men deze documenten systematisch ordent heeft men in feite het archief van de Afdeling Statistiek van de Algemene Secretarie gereconstrueerd.

HET ORDENEN

A. De briefwisseling.

Meestal treft men in een residentie-archief diverse series briefwisseling aan (zie hiervoor de Inleiding). Bij het ordenen bewerkt men eerst de serie Algemene Briefwisseling. Deze wordt natuurlijk chronologisch geordend. Hierbij moet men steeds de volgende volgorde aanhouden:

1. Concepten of minuten van verzonden brieven.
2. Ingekomen brieven.
3. Briefwisseling (verbaal).
4. De eventueel nog aanwezige agenda's, klappers en indexen.

Bij het ordenen van de fiches van de briefwisseling zal men regelmatig fiches aantreffen, waarop slechts fragmenten beschreven zijn of losse brieven, die later ingevoegd moeten worden. Deze fiches moeten steeds per jaar aan het begin van elke serie fiches geplaatst worden. Bij het definitief verpakken en nummeren van het archief kunnen deze fragmenten en losse stukken ingevoegd worden.

In een apart hoofdstuk zal de mogelijkheid besproken worden om met behulp van de computer een nieuwe toegang op het chronologisch gedeelte te maken als er geen indexen meer aanwezig zijn. Als de serie Algemene Briefwisseling geordend is, moet men de series briefwisseling ordenen, die gevoerd is met bepaalde personen en autoriteiten, maar die niet over een bepaald onderwerp gaan. De volgorde van deze series kan men zelf bepalen of hiervoor het in de Inleiding sub 2. gegeven voorbeeld volgen. De series briefwisseling over bepaalde onderwerpen (Inleiding sub nr. 3) worden geordend in de desbetreffende rubriek. Het verdient aanbeveling deze series steeds aan het begin van elke rubriek te plaatsen (zie hiervoor Hoofdstuk B).

Tenslotte treft men series briefwisseling aan van autoriteiten in de residentie, die een eigen archief vormden, (zie Inleiding sub nr. 4).

Hier kan men twee dingen mee doen:

1. Deze briefwisseling helemaal apart houden en als een afzonderlijk archief beschouwen.
2. Deze briefwisseling behandelen als een onderdeel van het hoofdarchief en een plaats geven in de desbetreffende rubriek.

Mogelijkheid 2. verdient over het algemeen de voorkeur. Dan wordt bijvoorbeeld de briefwisseling van de Assistent-resident voor de Politie ondergebracht in de rubriek Politie en Justitie.

Het is het beste deze briefwisseling dan aan het begin van deze rubriek te plaatsen, zoals de algemene briefwisseling van de resident zelf ook aan het begin van de inventaris geplaatst wordt. De rubriek Politie en Justitie is als het ware een samensmelting van het hoofdarchief van de residentie en het archief van de Assistent-resident voor de Politie zelf.

Dit geldt ook voor de andere "eigen" archieven, die zich in een residentie-archief kunnen bevinden. Bijvoorbeeld het archief van de Collecteur der Landelijke Inkomsten en het archief van de Assistent-resident voor de Comptabiliteit.

Bij het eigenlijk zo eenvoudige ordenen van de algemene briefwisseling kunnen zich een aantal problemen voordoen. Bij het ordenen van de algemene briefwisseling van het residentiearchief Semarang bijvoorbeeld bleek het volgende: van 1816 tot 1827 werd de algemene briefwisseling van de resident gescheiden bewaard, een serie minuten van uitgaande brieven en een serie ingekomen stukken. In het jaar 1827 is men wat gaan experimenteren. Waarschijnlijk onder invloed van het in Nederland ingevoerde verbaalstelsel werden enige tijd verballen gevormd, dat wil zeggen dat de minuten van de uitgaande brieven gevoegd werden bij de ingekomen stukken, die daarop betrekking hadden. Ook werden die ingekomen stukken, die niet door een uitgaande brief gevolgd werden, per maand bij elkaar gevoegd met een minuutbesluit, waarin opdracht werd gegeven de daarin genoemde stukken "te deponeren". Deze "opbergverballen" werden samen met de gewone verballen in de chronologische serie ondergebracht. Dit experiment heeft maar korte tijd geduurd. Nog in hetzelfde jaar 1827 werd alweer overgegaan op een ander systeem. Nu werden er banden gevormd, die bestonden uit verballen, die op onderwerp alfabetisch geordend werden. Zo kwamen de stukken over de houtbossen terecht in de bundel "A-H" en de stukken over zout in de bundel "V-Z". Elk deel werd voorzien van een klapper op de inhoud. Ook dit systeem van "letterverballen" heeft geen lang leven gehad. In 1830 is men alweer ouderwets bezig met aparte series ingekomen en uitgaande stukken.

Bij de ordening van de series briefwisseling in het residentie archief Semarang werden deze experimentele series verballen gevoegd bij de serie minuten van uitgaande stukken. Met evenveel recht had men ze kunnen voegen bij de serie ingekomen stukken. Het grootste probleem bij dit soort experimenten is natuurlijk het herkennen van dergelijke bundels of delen. Als in een bundel of deel de stukken over een langere periode lopen dan 10 tot 15 dagen is dat meestal al een aanwijzing, dat er iets bijzonders aan de hand moet zijn. Als er bovendien allerlei verschillende onderwerpen in een bundel aangetroffen worden en de bundel of het deel ook nog voorzien is van een klapper, is dat een zeer duidelijke aanwijzing, dat er iets bijzonders aan de hand is. Vaak echter is zo'n klapper of inhoudsopgave niet meer aanwezig en dan moeten wij zelf naar aanwijzingen zoeken.

B. De rest van het archief.

Na het ordenen van de algemene briefwisseling blijft in een residentie-archief over het algemeen een grote hoeveelheid stukken, delen en bundels over die naar onderwerp geordend moeten worden. In de eerste plaats betreft dit de series briefwisseling over bepaalde onderwerpen. Men kan constateren dat, naarmate de administratie in een residentie groter en ingewikkelder werd de serie algemene briefwisseling steeds kleiner en de series briefwisseling over bepaalde onderwerpen groter en belangrijker werden. Dit heeft te maken met de steeds toenemende behoefte om gegevens over bepaalde onderwerpen snel ter beschikking te hebben. Zo zien we in het residentie-archief Semarang na 1830 series briefwisseling ontstaan over suiker, tabak, thee, comptabele zaken, houtbossen etc. Bij het residentiekantoor komen bovendien steeds grotere stromen tabellen, staten, statistieken en verslagen binnen opgesteld volgens door "Batavia" opgestelde richtlijnen. Deze documentatie gebruikte de resident voor het opstellen van zijn maand- en jaarverslagen. De in de loop van de tijd sterk toegenomen activiteit op het residentiekantoor leidde tenslotte tot het toedelen van speciale taken aan ambtenaren. Zo ontstond de functie van Assistent-resident voor de Politie, van Assistent-resident voor de Comptabiliteit, van Collecteur der Landelijke Inkomsten etc. Deze ambtenaren voerden een zelfstandige briefwisseling, hielden zich bezig met het opstellen en bewerken van staten, tabellen en verslagen en het samenstellen van de bijlagen voor het jaarverslag en vormden zo als het ware een "eigen archief" in het residentiekantoor. Aangezien dit alles toch onder de eindverantwoordelijkheid gebeurde van de resident zelf, is er geen bezwaar tegen deze "eigen archieven" in het hoofdarchief van de residentie op te nemen en als één geheel te ordenen conform het gestelde op pagina 136.

Om dit zeer gevarieerde geheel van archivalia te ordenen dient een ordeningsschema ontworpen te worden, dat zoveel mogelijk een afspiegeling is van de taken van de resident. Aangezien de resident in zijn jaarverslagen verslag doet van de door hem uitgevoerde taken kan de indeling van het jaarverslag gebruikt worden als basis voor een indelingsschema. Als voorbeeld volgt hier het ontworpen indelingsschema van het archief van de residentie Semarang:

- 1 Algemeen Bestuur
- 2 Schutterijen
- 3 Posterijen
- 4 Openbare werken
- 5 Landbouw Bosbouw en Veeteelt
- 6 Handel en Nijverheid
- 7 Arbeid
- 8 Onderwijs
- 9 Eredienst
- 10 Sociale Zaken
- 11 Volksgezondheid
- 12 Justitie

- 13 Personele Zaken
- 14 Belastingen algemeen
- 15 Landelijke Inkomsten
- 16 Overige belastingen
- 17 Materiële benodigdheden
- 18 Wees- en Boedelkamer
- 18 Militaire zaken
- 19 Pakhuizen
- 20 Diversen

Deze indeling geeft echter alleen nog maar het ruwe skelet, dat nader uitgewerkt moet worden. Bij deze nadere uitwerking dient men steeds de documentatie te gebruiken waarover in de inleiding gesproken is. Dat uitwerken is een moeilijk proces waarvoor nauwelijks richtlijnen zijn te geven. Immers ieder archief is een organisch gegroeid geheel en er zijn geen volkomen identieke archieven. Ook de mate van volledigheid heeft invloed op de ordening en indeling. Bij het uitwerken moet men zich in ieder geval laten leiden door de volgende criteria:

1. De organisatiestructuur van de administratie
2. De taken van die administratie
3. De behandelde onderwerpen
4. De logische opbouw van de inventaris
5. De duidelijkheid voor de gebruiker

Men zal bij het indelen volgens deze criteria steeds merken, dat men moeilijke keuzes moet maken. Inventariseren is geen vanzelfsprekend proces! Het ordenen van de fiches is het moeilijkste gedeelte van het geheel, maar ook het aantrekkelijkste.

ENIGE PRAKTISCHE AANWIJZINGEN

A. Bij het beschrijven en ordenen.

1. Streef naar volledigheid. Het is beter om wellicht overbodige informatie later door te strepen dan om onvolledige informatie later weer op te moeten zoeken.
2. Geef informatie over de materiële toestand van het archiefstuk of de bundel en probeer zo nodig al aanwijzingen voor het eventueel vernietigen te geven.
3. Aarzel niet om bundels, die over diverse onderwerpen handelen en die verder geen relatie tot elkaar hebben te splitsen.
4. Geef bij splitsing van eenheden elk nieuw gevormd omslag een eigen apart voorlopig nummer.
5. Zorg, direct bij het beschrijven al, dat de materiële omvang van de pakken niet te groot is. Het is, ook in verband met de vaak slechte materiële toestand van de stukken, wenselijk de bundels zo mogelijk niet dikker te maken dan 6 cm.

6. Gebruik zo mogelijk nieuwe omslagen en dozen. Als oude omslagen en dozen gebruikt moeten worden, verwijder dan zorgvuldig met viltstift alle oude nummers en andere aanduidingen.

7. Maak ook beschrijvingen van stukken die niet tot het archief zelf behoren, verpak deze stukken zorgvuldig en hecht de beschrijving daaraan vast. Vermeld op deze beschrijving ook de naam van het archief waarin het stuk werd aangetroffen en de naam van het archief waar het stuk naar toe moet. Plaats deze stukken met de beschrijvingen in een aparte kast voor afgedwaalde stukken en etiketteer de planken.

B. Bij het toegankelijk maken van chronologisch geordende briefwisseling.

Wanneer de series briefwisseling geordend en genummerd zijn en duidelijk gebleken is, dat er geen indexen meer aanwezig zijn, kan deze serie op twee manieren toegankelijk gemaakt worden:

1. Sorteren op onderwerp en indelen.

Dit kan alleen als de betrokken serie niet ingebonden is. Het is wenselijk om eerst een indeling te maken aan de hand van het reeds ontworpen indelingsschema. Alleen de hoofdingeling hoeft hierbij te worden gevolgd aangezien de uitgesorteerde stukken als "briefwisseling" per rubriek bij elkaar geplaatst worden. Zij worden dan geplaatst in een hoofdstuk "Algemeen" van de betrokken rubriek. Alle uitgesorteerde briefwisseling over koffie bijvoorbeeld komt dan in de rubriek Koffie onder a. Briefwisseling.

Het is het meest praktisch om voor het sorteren gebruik te maken van gebruikte dozen klein formaat, waarvan de deksel verwijderd is. Als deze dozen vervolgens liggend op en naast elkaar geplaatst worden ontstaat een sorteerorgel of "loketkas".

2. Index maken met behulp van de computer.

De chronologisch geordende briefwisseling bestond in het begin van de vorige eeuw meestal uit twee series, de ingekomen en de minuten van de uitgaande brieven zijn apart gebonden. De serie uitgaande brieven is, in theorie, het meest volledig. In de praktijk echter volgt op veel ingekomen brieven geen uitgaande brief. Aan de andere kant is de serie ingekomen stukken ook nooit volledig. Veel ingekomen stukken hebben een plaats gevonden in een of ander onderwerpsdossier. Wil men volledig zijn dan moeten beide series geïndiceerd worden. Het maken van een index met behulp van de computer is dus zeer wel mogelijk maar kost erg veel tijd. Voordat men er aan gaat beginnen moet eerst overwogen worden of dit werk wel voldoende prioriteit heeft. Het residentie-archief Semarang bijvoorbeeld heeft een grote serie algemene briefwisseling. Het is nu gebleken dat al in een vroeg stadium stukken uit deze algemene serie gehaald werden en geborgen werden in onderwerpbundels. Zo werden "Verbale" gevonden over suiker, koffie, schutterijen enzovoorts. Daardoor zijn natuurlijk de overblijvende bundels algemene briefwisseling veel minder belangrijk geworden. Men moet dus, voordat men met de computer aan het werk gaat, de series chronologisch geordende briefwisseling zeer goed taxeren. Alleen als de inhoud van voldoende belang blijkt te zijn moet men tot het verder bewerken overgaan. Bij het residentie-archief Semarang werd besloten hiermee te wachten totdat de overige nog ongeïntariseerde archieven geheel geïntariseerd zouden zijn.

Gaat men tot computerbewerking over dan kan hiervoor bijvoorbeeld het programma PFS gebruikt worden. Allereerst moeten dan de onderwerpen waarop gesorteerd moet worden bepaald worden. Bij het archief Semarang kwam men uit op 30 onderwerpen, die elk een codenummer kregen. Via het computer-programma PFS werden nu de volgende vier ordeningskenmerken ingevoerd:

a. inventarisnummer

- b. jaar-maand-dag-agendanummer
- c. codenummer
- d. toelichting

De rubriek "toelichting" geeft de mogelijkheid om te specificeren. Codenummer 24 bijvoorbeeld, Financiën, kan als toelichting krijgen: landelijke inkomsten of verpachtingen of comptabiliteit. Er is geen verplichting rubriek 4 in te vullen, men kan volstaan met "geen". De hier aangegeven volgorde is het meest praktisch, omdat de handelingen ook in deze volgorde worden verricht. Het invoeren in de computer kan jaar voor jaar gebeuren. Per jaar of groep van jaren kan dan steeds een uitdraai gemaakt worden.

M.G.H.A. de Graaff
Jakarta/Den Haag 1988

BIJLAGE II.

Aan de Directeur van het Arsip Nasional R.I. Mevrouw dra Soemartini.

NOTA INZAKE HET ARCHIEF VAN DE WEES- EN BOEDELKAMER BATAVIA (WBK)

INLEIDING

De Weeskamer Batavia (WK) werd in 1625 opgericht na het besluit van de Gouverneur-generaal van 1 oktober 1624, waarbij deze tot taak kreeg de voogdij te voeren over Europese minderjarigen en hun zaken te beheren tot hun meerderjarigheid. De taken werden echter in de loop van de 17e, 18e en 19e eeuw belangrijk uitgebreid.

De Boedelkamer (BK) werd in 1650 opgericht om dezelfde taken te regelen voor de 'on-christenen', waarmee in feite de Indonesische, Chinese en Arabische bevolkingsgroepen werden bedoeld. Aanleiding tot de oprichting was de bevolking te beschermen vanwege de vele verduisteringen van erfenissen. Tevens voerde de BK het beheer over het Chinese hospitaal ter plaatse.

Bij de invoering van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Koophandel in 1848 kwam een gescheiden wetgeving voor de Europese en de inlandse bevolking tot stand. De wettelijke taak van de WBK werd in deze wetboeken duidelijk omschreven. De scheiding op basis van de godsdienst kwam te vervallen. Het oppertoezicht over de WBK werd toebedeeld aan de Raden van Justitie, het financieel toezicht aan de Algemene Rekenkamer.

De instructie van de WK is vastgesteld bij gouvernementsbesluit van 1818 (Ind.Stbl. 72) en geheel gewijzigd in 1872 (Ind.Stb. 166). Die van de BK in 1828 (Ind.Stb. 46). De kamers kenden elk een president, leden, een secretaris en boekhouders. In 1885 werden beide colleges samengevoegd tot een college. De Indonesische, Chinese en Arabische leden van de voormalige BK hadden zitting in het college als zaken werden besproken, die hun bevolkingsgroep betrof. (N.B. De WBK's van Surabaya en Semarang waren 1808 door Daendels al samengevoegd!).

Het ressort van de WBK Batavia omvatte de residenties (in 1874): Bantam, Batavia, Krawang, Preanger Regentschappen, Cheribon, Lampongse Districten, Palembang, Benkoelen, Banka en Billiton, Riouw, Sumatra's Oostkust, de Westerafdeling van Borneo en de Zuider- en Oosterafdeling van Borneo. Voor wijzigingen in het ressort, zie de Regeringsalmanak van Nederlandsch-Indië (begin 20e eeuw kreeg Medan bijv. een eigen WBK).

De feitelijke taak van de WBK bestond uit het beschrijven van de boedels van overledenen, de afwikkeling van onbeheerde boedels en het financieel en juridisch beheer van gelden en onroerende goederen uit faillissementen. Roerende goederen uit een erfenis werden grotendeels bij vendutie verkocht. Uit de beheerde erfenissen werd de opvoeding van het betreffende weeskind betaald. Bij meerderjarigheid werd het beheerde kapitaal aan de betrokkene uitbetaald. In het geval van faillissementen kwamen de baten na het rechterlijk vonnis in beheer bij de WK, die daarbij optrad als curator, de boedel beschreef en de uitdelingslijst voor de schuldeisers opstelde. Voor het beleggen van de beheerde kapitalen was de WBK gebonden aan strikte regels. Er mocht geen risico bestaan met de beleggingen. Veelal werden de gelden als hypotheek op onroerende goederen belegd of tegen rente uitgezet bij de Javasche Bank.

De wettelijke taken van de Weeskamer waren de volgende:

- a: beheer van het kapitaal van minderjarigen, als nog geen voogd is benoemd of als de voogd onbekwaam is.
- b: toezicht op de voogdij.
- c: curatele over ongebooren kinderen.
- d: beheer van het kapitaal van onder curatele gestelden en het toezicht hierop.
- e: beheer van goederen van afwezigen of aan boord van schepen overledenen of van goederen achtergelaten op schepen.
- f: registratie en het bekend stellen van testamenten.

g: beheer van onbeheerde nalatenschappen.

h: het curatorschap van failliet verklaarden.

De wettelijke taken van de Boedelkamer waren de volgende:

1. Ten aanzien van Indonesiërs:
 - a: tijdelijk beheer van boedels.
 - b: beheer van nalatenschappen van inlandse militairen bij afwezigheid van de rechthebbende.
 - c: beheer van nalatenschappen van inlandse schepelingen van de Marine.
 - d: beheer van goederen van aan boord van schepen overledenen of aan boord achtergelaten goederen.

2. Ten aanzien van Vreemde Oosterlingen (Chinezen, Arabieren):
 - a: beheer van het vermogen van minderjarigen tot het moment waarop het beheer kon worden overgedragen aan een voogd.
 - b: registratie en het bekendstellen van testamenten.
 - c: beheer van onbeheerde nalatenschappen.

HET ARCHIEF, ca. 1851-1954

Het archief van de WBK werd in drie fasen naar het voormalige Landsarchief en het Arsip Nasional overgebracht:

A. De periode 1625-1816 op grond van het gouvernementsbesluit 1922 (Ind.Stb. 578).

B. Het gedeelte 1816-1850 werd omstreeks 1933 tezamen met de residentiearchieven naar het Landsarchief overgebracht en is geïncorporeerd in het fonds Pasar Ikan-archieven, dat in 1977-1978 werd geïnventariseerd. Het beslaat ca. 70 meter planklengte.

C. Het laatste deel over de periode 1851 - ca. 1954 werd onlangs door het Arsip Nasional van het Departement van Justitie overgenomen en heeft een omvang van ca. 1200 meter.

Het archief is ongeschoond en verkeert in wanorde. De materiële staat van de tekstdragers is redelijk tot slecht te noemen. Voorafgaand aan de overname is het archief door een ploeg ambtenaren van voorlopige beschrijvingen voorzien. De onbekendheid met de organisatorische opzet van de WBK en de ingewikkelde structuur van het archief heeft bij het beschrijven voor veel problemen gezorgd, hetgeen op de fiches duidelijk tot uiting komt.

DE INVENTARISATIE

Allereerst moeten de stukken van de Weeskamer gescheiden worden van die van de Boedelkamer. In de praktijk is dit vrij gemakkelijk afgaand op de westerse en oosterse namen, die in de stukken voorkomen. ook als het in 1885 tot een samenvoeging komt van beide colleges is dit slechts in naam. Men hield een gescheiden agenda aan voor de Europeanen ("E"), faillissementen en onbeheerde nalatenschappen ("S"), terwijl de stukken van de voormalige BK behandeld werden in de agenda "B" (Indonesiërs en Arabieren) en "CH" (Chinezen). Ook het college zelf wijzigde zijn samenstelling afhankelijk van de bevolkingsgroep waarover werd gesproken. Als we het archief van de WBK schematisch gaan indelen kunnen de volgende hoofdrubrieken onderscheiden worden:

A. ALGEMEEN:

bevattende instructies, resoluties met bijlagen, agenda's en ingangen op de agenda's.

B. RECISTRATIE:

bevattende registers van voogdijen, weeskinderen, tweede huwelijken, testamenten etc.

C. BEHEER VAN KAPITAAL EN GOEDEREN:

bevattende boedelpapieren met bijbehorende staten en registers, staten van beheerde kapitalen en goederen, vendurollen, en diverse verzamelingen akten, die het beheer betreffen.

D. FINANCIËEL BEHEER:

bevattende de boekhouding: grootboeken, balansen, journalen, kasrekeningen etc.

E. FAILLISSEMENTEN: (alleen Weeskamer!)

bevattende agenda's, klappers, verbalen, en dossiers betreffende de faillissementen (ook wel het Sequestraat genoemd).

F. BEHEER VAN HET CHINEES HOSPITAAL: (alleen Boedelkamer!)

bevattende briefwisseling, rapporten, staten en rekeningen.

De WBK kenden beide een collegiaal bestuur hetgeen betekent, dat een college in vergadering bij meerderheid van stemmen besluiten neemt. De ingekomen stukken worden op de agenda van de eerstkomende vergadering geplaatst en vervolgens afgedaan bij besluit of uitgaande brief of doorgeschoven naar een volgende vergadering, als dat voor nader onderzoek noodzakelijk bleek. De afgedane stukken werden opgeborgen op afdoeningsdatum en nummer van de agenda. In de agenda werd korte aantekening gehouden van het genomen besluit. Om die reden noemde men de agenda ook wel 'notulen'. Een klapper op namen en onderwerpen verwijzend naar de agendanummers completeerde de ingang op het archief. Men noemt dit stelsel van ordening een gewijzigd resolutiestelsel. Het komt in feite overeen met het verbaalstelsel, omdat de minuutbesluiten tezamen met de ingekomen stukken worden opgeborgen.

Bij de inventarisatie komt het erop aan om de series 'registers van net-besluiten', 'minuut-besluiten met bijlagen' en de agenda's en klappers weer volgens de oude chronologische orde te rangschikken. Het merendeel van de agenda's is bewaard gebleven en vormt -blijkens onderzoek- een goede ingang op het archief.

De stukken betreffende de registratie en het beheer (bundels boedelbeschrijvingen, testamenten; voorts registers van voogdijen, weeskinderen etc.) zijn meestal chronologisch geordend. Ook deze ordening kan hersteld worden. Op de stukken zijn aantekeningen gesteld bij welk besluit ze zijn afgedaan.

De stukken betreffende het sequestraat (faillissementen) zijn in de 19e eeuw door de Weeskamer gescheiden behandeld van de andere werkzaamheden. Men hield er een aparte agenda voor bij en de stukken werden ook afzonderlijk opgeborgen eveneens volgens het eerder genoemde resolutiestelsel. Af en toe werden echter complete dossiers betreffende een faillissement aangetroffen (19e eeuwse materiaal), in de 20e eeuw komt dit met grote regelmaat voor. Deze dossiers moeten afzonderlijk beschreven worden.

Het zij opgemerkt, dat in de Pasar Ikan-archieven van de WBK (1816-1850) ook archief voorkomt van na 1850, dat gevoegd dient te worden bij het archief over de periode 1851 - ca. 1954.

Bij de inventarisatie van dit ongeschoonde archief moet zeker rekening worden gehouden met de vernietiging. De WBK was eigenlijk een beheersadministratie voor vele 'kleine lieden'. Hierdoor treffen we grote aantallen rekeningen en verantwoordingen aan betreffende het beheer van erfenissen,

kleine uitgaven voor wezen en velerlei ander financieel beheer. Vaak handelt het om enige guldens, die jaarlijks werden bijgeschreven en waar het wettelijk beheerloon van de WBK nog vanaf werd getrokken. Het grootste deel van het financiële archief komt volgens de in Nederland geldende opvattingen niet voor blijvende bewaring in aanmerking. Het beste lijkt mij de jaarstukken en verdere periodieke stukken, die verzamelde gegevens bevatten, te bewaren, voorts de rekeningen van het beheer en de beleggingen, die aan de Algemene Rekenkamer overlegd dienden te worden.

Om binnen de series Besluiten met Bijlagen te gaan vernietigen is naar mijn mening niet productief. Het beste lijkt mij voorlopig slechts series, die niet voor blijvende bewaring in aanmerking komen, te selecteren.

Ik noem hierbij de series: minuten van uitgaande begeleidende brieven van de secretaris, vendurollen, akten van borgtocht etc.

CONCLUSIES

Het inventariseren en op volgorde plaatsen van 1200 meter wanordelijk archief is geen gemakkelijke taak en vergt moed en doorzettingsvermogen van de heer Sumardjono en zijn medewerkers. Een goed doorgevoerd vernietigingsplan zal het inventarisatieproces aanzienlijk vereenvoudigen. Bij het bewerken van zodanige omvangrijke archieven is het een vereiste, dat er voldoende ruimte beschikbaar is om met het archief te kunnen manoeuvreren. De huidige werkruimte voldoet niet aan deze eis.

A.M. Tempelaars,
Jakarta, 12 maart 1988



Het team gevormd (en aangevuld!) met de uit alle boeken en gaten van het Arsip Nasional tevoorschijn getoverde medewerkers



Mevrouw Soemartini bracht op 17 maart een heerlijke verjaardagstaart !



Werkoverleg met een van de teamleden



Ook Kala maakte graag gebruik van onze aanwezigheid om haar in Den Haag opgedane kennis uit te breiden



Teambuilding!

Teamleden gehuld in de zojuist (als mijn verjaardagscadeau) binnen-gekomen T-shirts met het logo van het "Algemeen Rijksarchief"



Studenten van de Universitas Indonesia volgen een werkcollege op het Arsip Nasional



1990

Mevrouw Soemartini ontvangt van de nederlandse Ambassadeur een Koninklijke onderscheiding uit waardering voor haar sturende rol bij de totstandkoming van deze unieke samenwerking





*Een onderscheiding die ook de heer Ribberink een jaar eerder
ten deel was gevallen
Een prachtig project Vorstelijk beloond!*

NASCHRIFT

In 1996 en in 2001 heb ik andermaal het Arsip Nasional in Jakarta bezocht en daar uitvoerig met de staf en medewerkers gesproken over de situatie bij deze dienst en over de voortgang van de samenwerking. De eerste keer was ik daar ter begeleiding van een onderzoeker van het KNMI, die in de archieven wilde zoeken naar vroeg 19^e eeuwse weerkundige waarnemingen en barometerstanden, de tweede keer ter voorbereiding van het nieuwe samenwerkingsproject, het TANAP project.

Uit deze gesprekken bleek dat er aanvankelijk, na een periode van reorganisaties, vele problemen optraden waardoor er een gevoel van malaise heerste onder het personeel, er zelfs negatieve berichten verschenen in de Indonesische pers en er enige jaren geen afgestudeerden van de Universitas Indonesia meer emplooi zochten of vonden. Deze goed opgeleide mensen zochten toen liever een baan buiten het archiefwezen om.

Bij mijn laatste bezoek in 2001 bleek gelukkig veel ten goede gekeerd. Er was sprake van een duidelijke revival, de mensen zijn goed gemotiveerd aan het werk en er heerst een prettige sfeer van goede wil en samenwerken. De goede contacten met de Universitas Nasional kwam weer op gang en resulteerde in een nieuwe generatie goed opgeleide archivariissen.

De infrastructuur ten behoeve van het op dat moment gestarte TANAP project was goed te noemen. Er waren duidelijk opdrachten gegeven het team aan niets te laten ontbreken. Alle faciliteiten werden zonder problemen ter beschikking gesteld, medewerking werd verleend bij de aanschaf van computers en randapparatuur, telefoonaansluiting werd geregeld en alles in een zeer prettige sfeer, mede onder invloed van de adjunct-directeur Djoko Utomo.

Uit een afscheids gesprek met de toenmalig directeur, dr Mukhlis Paena, bleek mij dat het Arsip Nasional bij de invoering van een nieuwe wet op de invoering van de lokale autonomie, bij toeval een grote politieke rol heeft gekregen. Het finale wetsontwerp voor deze wet kwam op het bureau van de heer Mukhlis terecht en deze constateerde dat daarin geen archiefparagraaf was opgenomen. Hij heeft toen op een A-4 tje een tekst opgesteld waarin op een bondige maar duidelijke manier werd aangegeven de rol die een goed georganiseerd archief in de nieuwe "autonome" gebieden zou moeten vervullen. Daarmee is hij naar het Departement van Binnenlandse Zaken getogen waar men hem onder verontschuldiging voor de omissie verzocht zelf deze archief paragrafen te formuleren. Hij heeft dat ter plekke gedaan, daarin en passant het eveneens vergeten bibliotheek- en documentatiewezen verwerkend. Aldus aangepast werd het wetsvoorstel naar president Wahid gebracht die het twee uur later ondertekende. Aldus de heer Mukhlis.

Gevolg was dat de regering zich begon te realiseren welke rol het archiefwezen zou kunnen spelen bij de totstandkoming van die autonome gebieden. Het zou de mensen in die gebieden het besef kunnen geven een culturele eenheid te vertegenwoordigen met een gezamenlijke geschiedenis. Goed geregisseerd vanuit Jakarta zou dit besef gebruikt kunnen worden om de bewoners af te houden van verlangens naar een verdergaande zelfstandigheid. De voor de regionale archiefdiensten uitgetrokken gelden werden vertienvoudigd. De heer Mukhlis kreeg de taak om bij de installatie van elk nieuw autonoom bestuur de aanwezigen het belang van een goed georganiseerd archiefwezen in te wijven. Spoedig, aldus nog steeds de heer Mukhlis, werd zijn toespraak het hoogtepunt van de installatie-procedures. Vervolgens werd Djoko Utomo afgevaardigd om ter plekke de technische implementatie te bespreken. Gevolg was dat deze twee heren in elkaars kielzog continue de hele archipel afreisden en zelden meer op hun thuisbasis te zien waren iets wat overigens al onze bevreemding had opgewekt.

Dit is niet het enige moment waarop ik moest constateren dat het Arsip Nasional een duidelijk politieke rol kreeg toebedeeld. Kala liet mij al eens een keurige presentatie zien, voorzien van een fraaie selectie aan kaarten affiches en foto's. Dit werkstuk was in opdracht van Megawati gemaakt en had als doel naar voren te laten komen dat de bevolking van Irian Yaya zich door de jaren heen zeer consequent had uitgesproken voor een bestaan onder de vlag van de Republiek.

Ik heb, in bedekte termen, laten merken dat het gevaarlijk is archieven te gebruiken om de meningsvorming te manipuleren omdat daarmee de geloofwaardigheid van de archiefdienst op het spel werd gezet maar ik kreeg niet de indruk dat deze boodschap begrepen werd.

Ik denk dat op dit terrein nog wel het nodige te verbeteren valt!

Ik wil eindigen met de hoop en de verwachting dat de samenwerking met Indonesië, die beide partijen al zoveel vruchten heeft opgeleverd, ook voor de toekomstige generaties nuttig en bestendig mag zijn.

Moge deze compilatie van ervaringen uit de afgelopen jaren daarbij dienstbaar zijn!

Santpoort-Zuid 18 September 2013

M.G.H.A. de Graaff

NB

In dit overzicht is uitsluitend aandacht besteed aan het archivalische deel van de samenwerking met Indonesië.

Daarnaast zijn er echter op meer terreinen van archiefbeheer vruchtbare contacten geweest met Indonesië en ook die worden nog steeds gecontinueerd. Met name de uitwisseling van kennis op het gebied van restauratie en conservering moet hier genoemd worden evenals de daarmee samenhangende overdracht van kennis op het gebied van de berging van archieven, foto's en kaarten. Ook de uitwisseling van microfilms en microfiches van grote archiefbestanden was een groot succes. Vele tienduizenden opnamen werden over en weer verstuurd.

Tenslotte mag niet onvermeld blijven dat de samenwerking zich op den duur niet meer beperkte tot Indonesië. Ook andere voormalige koloniën werden erbij betrokken, waarvan onder andere Ceylon de vruchten plukte. Het gehele proces kreeg op den duur ook internationaal een voorbeeldfunctie en oogste alom bewondering.

NASCHRIFT

In 1996 heb ik in Indonesië een medewerker van het KNMI, dr. Gunther Können, begeleid bij een onderzoek naar vroeg 19e eeuwse barometerstanden en andere weerkundige gegevens. Dit onderzoek was een onderdeel van een groter internationaal onderzoek naar het verschijnsel El Niño. Er werden op diverse, soms minder voor de hand liggende plaatsen, barometerstanden gevonden die dateren van vóór 1845, een periode waarover wereldwijd weinig of geen vastgelegde waarnemingen bekend zijn. Ik heb van de gelegenheid gebruik gemaakt om, los van het lopend onderzoek, enkele bezoeken te brengen aan het Arsip Nasional. Uit intensieve gesprekken met medewerkers aldaar is daarbij het volgende gebleken:

1. De huidige Directeur, dr. Noerhadi, zal uiterlijk over twee jaar het veld moeten ruimen in verband met het bereiken van de leeftijd van 60 jaar. Pogingen door hem ondernomen om nog 5 jaar bij te tekenen zijn vooralsnog mislukt omdat daarvoor een benoeming tot hoogleraar een vereiste is. Een dergelijke benoeming is door de Universitas Indonesia in eerste instantie geweigerd.
2. Na een aanvankelijk goed begin waarin veel reorganisaties werden doorgevoerd werd na een paar jaar de situatie voor het personeel steeds moeilijker. Stelselmatig werden toen de goede krachten uit de tijd van Mevr. Soemartini op onbelangrijke plaatsen gezet dan wel gedwongen met pensioen gestuurd. Er heerst onder het personeel een algemene sfeer van malaise. Illustratief hiervoor zijn de zeer negatieve artikelen over het Arsip Nasional die kort geleden in verschillende Indonesische kranten verschenen.
3. Sinds 5 jaar zijn bij het Arsip geen afgestudeerden van de archiefopleiding aan de Universitas Indonesia meer aangesteld. Deze zeer goed opgeleide mensen zoeken nu liever een baan buiten het archiefwezen om.
4. Ik heb deze problematiek besproken op de afdeling culturele zaken van onze ambassade in Jakarta en hen gevraagd om zo mogelijk ook van hun kant bij de betreffende Indonesische autoriteiten van hun verontrusting te doen blijken. Al te lang is door onze ambassade deze zaak gebagatelliseerd. Als deze toestand te lang voortduurt dan vrees ik dat al onze in het verleden geleverde inspanningen op het terrein van de opleiding en kennisoverdracht teloor zullen gaan. De weinige goede krachten waarover het Arsip nog beschikt dreigen en bloc op te stappen.
5. Door mij is op het Arsip gebruik gemaakt van de microfilms van de indices op het archief van de Algemene Secretarie (van voor 1932). Deze films blijken voor onderzoek zeer goed bruikbaar te zijn. In het verleden is herhaaldelijk gevraagd om een kopie van deze films in het kader van onze uitwisselingsovereenkomst. Ondanks alle toezeggingen is hiervan tot nu toe niets gerealiseerd. Het is zeer wenselijk om zodra de betrekkingen weer hersteld zijn andermaal een kopie van deze films te vragen. Nog steeds bestaat er aan de zijde van Indonesië een aanmerkelijke achterstand die met deze aanvraag ingelopen zou kunnen worden.
6. Het was zeer verheugend, om, toen ik een bezoek bracht aan het regionaal historisch centrum voor de Minangkabauwse cultuur te Padang Panjang op Sumatra, daar de microfilms en xeroxkopieën aan te treffen die door ons indertijd zijn gestuurd aan het Arsip en die van daar weer zijn doorgezonden naar dit centrum. Het is een van de tekenen die aangeven hoe goed en hoe nuttig onze samenwerking in het verleden is geweest.³

³ *Punten 1 tot 6 komen uit een rapport uitgebracht op 16 augustus 1996 aan de directeur van het Algemeen Rijksarchief.*

Het deed mij dan ook veel genoegen om bij mijn laatste bezoek aan Indonesië in 2001 te kunnen constateren hoezeer deze benarde situatie inmiddels weer ten goede is gekeerd.

De samenwerking met Nederland is weer in volle bloei, Nederlandse deskundigen worden weer structureel gestationeerd in Jakarta en studenten uit Indonesië worden hier verder opgeleid voor het vak en lopen stages bij het Nationaal Archief.

Moge deze voor beide partijen zo succesvolle samenwerking tot in lengte der dagen worden gecontinueerd!

MGHA de Graaff
Santpoort-Zuid,
Maart 2013

Van 22 Januari tot 16 Maart 2001 was ik in het kader van het Tanap project in Jakarta werkzaam op het ARSIP NASIONAL R.I.

Naar aanleiding van dat verblijf heb ik enige aantekeningen gemaakt die misschien nuttig kunnen zijn voor de verdere uitvoering van het project en in het algemeen voor onze archief-samenwerking.

Situatie bij het ARSIP.

In vergelijking met de vroegere jaren is er sprake van een duidelijk revival. De medewerkers zijn beter gemotiveerd en vooral veel opener. Dit wil overigens niet zeggen dat dat een ieder nu vrolijk aan het werk is. Er ontbreekt nog steeds een duidelijk sturend management. Het gevolg is dat er in het archivistische echelon alleen gewerkt wordt door mensen die een duidelijke opdracht hebben van hogerhand (Kala) of die zichzelf een opdracht hebben gegeven (Mona Lohanda).

Ik constateerde bij de mensen die door het Arsip geselecteerd waren voor het Tanap team (20 personen, waarvan 2 van de mannelijke kunne) tevredenheid over de mogelijkheid aan het project mee te werken. Dit ondanks het feit dat zij daarmee uit hun gewone werk weggerukt waren. In aanmerking nemend dat de geselecteerden in feite voor een groot deel staffuncties vervulden bij het Arsip moet worden geconstateerd dat ook deze staffuncties voor hen kennelijk niet als zaligmakend golden. Eerlijkheidshalve moet daarbij wel vermeld worden dat er onder hen ook mensen waren die zich grote zorgen maakten over het feit dat hun reguliere werkzaamheden nu stil kwamen te liggen.

Ik kan niet anders dan constateren dat de selectie door Djoko Utomo duidelijk gericht is op een zo goed mogelijk eindresultaat. Dat daarmee door hem genoeg is genomen met een feitelijke onthoofding van zijn apparaat, kan slechts "hoofdschuddend" geconstateerd worden. Geen hoofd studiezaal meer, geen hoofd informatie, geen hoofd inventarisatie etc. Ik vraag mij af of deze offers voor de goede zaak wel afdoende door hem doordacht zijn. Het is zeker nodig dit aspect onder ogen te zien en attent te zijn op de eventuele behoefte straks weer teamleden weg te roepen voor reguliere taken. Nu is afgesproken dat de geselecteerden uitsluitend voor het project zullen werken en dat aan hen geen andere taken kunnen worden opgedragen buiten het project om. Het zal tact en wijsheid vergen om, met de nodige souplesse, aan deze afspraak de hand te houden.

De infrastructuur van het project is goed te noemen. Er zijn duidelijk opdrachten gegeven het ons aan niets te laten ontbreken. Alle faciliteiten werden ons zonder problemen ter beschikking gesteld, medewerking werd verleend bij de aanschaf van computers en randapparatuur, telefoonaansluiting werd geregeld en elke middag stond er een eenvoudige maar goed verzorgde lunch voor ons gereed. Ook de ons toegewezen ruimten zijn zonder meer optimaal te noemen. Slechts de depotruimte waar men voornemens was het VOC archief na bewerking op te slaan voldeed niet aan de minimaalste eisen: niet of zeer slecht werkende air-conditioning, verroeste en soms vastgelopen verrijdbare stellingen, slechte verlichting etc. Over een betere ruimte wordt nog gesteggeld. Dat die er is werd door ons geconstateerd.

Het is mij andermaal duidelijk geworden hoe moeilijk het is om een goed inzicht te krijgen in het hoe en het waarom bij het Arsip Nasional. Een voorbeeld moge dit illustreren.

Voortdurend ergerden wij ons aan de afwezigheid van voor het project belangrijke personen, met name de directeur, de heer Mukhlis en Djoko Utomo, waren voortdurend "op reis". Zaken die door hen allang geregeld hadden moeten zijn (verblijfs- en werkvergunning bijv.) bleken steeds maar vooruit geschoven te worden tot het bijna te laat was. De reisagenda van Djoko was indrukwekkend maar niet duidelijk werd waar het allemaal voor diende en vragen kregen een onduidelijk antwoord. Steeds vroegen wij ons af welke zaken belangrijker waren voor deze heren dan het werk voor het archiefwezen.

Pas op de laatste dag tijdens een afscheidsgesprek dat ik had met de heer Mukhlis werd mij veel duidelijk.

Het Arsip Nasional heeft, door toeval zoals de heer Mukhlis mij vertelde, een heel sterke politieke rol toebedeeld gekregen. Het finale wetsontwerp voor de invoering van lokale autonomie kwam op het bureau van de heer Mukhlis terecht en deze constateerde dat daarin geen archiefparagraaf was opgenomen. Hij heeft toen op een A-4 tje een tekst opgesteld waarin op een zeer bondige maar duidelijke manier werd aangegeven de rol die een goed georganiseerd archief in de nieuwe "autonome" gebieden zou moeten vervullen. Daarmee is hij naar het Departement van Binnenlandse Zaken getogen waar men hem onder verontschuldiging voor de omissie verzocht zelf nog even een paar archief paragrafen op te stellen. Hij heeft dat ter plekke gedaan, daarin en passant het eveneens vergeten bibliotheek- en documentatie-wezen verwerkend. Aldus aangepast werd het wetsvoorstel naar Wahid gebracht die het twee uur later ondertekende. Aldus de heer Mukhlis.

Gevolg was dat de regering zich begon te realiseren welke rol het archiefwezen zou kunnen spelen bij de totstandkoming van die autonome gebieden. Het zou de mensen in die gebieden het besef kunnen geven een culturele eenheid te vertegenwoordigen met een gezamenlijke geschiedenis. Goed gemanipuleerd vanuit Jakarta zou dit besef gebruikt kunnen worden om de bewoners af te houden van verlangens naar een verdergaande zelfstandigheid. De voor deze archiefdiensten uitgetrokken gelden werden vertienvoudigd. Aan de heer Mukhlis de taak

om bij de installatie van elk nieuw autonoom bestuur de aanwezigen het belang van een goed georganiseerd archiefwezen in te wrijven. Spoedig, aldus nog steeds de heer Mukhlis, werd zijn toespraak het hoogtepunt van de installatie-procedures.

Vervolgens werd Djoko Utomo afgevaardigd om ter plekke de technische implementatie te bespreken. Gevolg was dat deze twee heren in elkaars kielzog continue de hele archipel afreisden en zelden meer op hun thuisbasis te zien waren.

Dit is niet het enige moment waarop het Arsip Nasional een duidelijk politieke rol kreeg toebedeeld. Kala liet ons een keurige documentie zien, voorzien van een fraaie selectie aan kaarten affiches en foto's. Dit werkstuk was in opdracht van Megawati gemaakt en had als doel naar voren te laten komen dat de bevolking van Irian Yaya zich door de jaren heen zeer consequent had uitgesproken voor een bestaan onder de vlag van de Republiek.

Wij hebben in bedekte termen laten merken dat het gevaarlijk is archieven te gebruiken om de meningsvorming te manipuleren omdat daarmee de geloofwaardigheid van de archiefdienst op het spel werd gezet maar we hadden niet de indruk dat deze boodschap begrepen werd.

April 2001

M.G.H.A. de Graaff

NB

Beoordelen of deze tekst eventueel confronterend zou kunnen zijn en schadelijk voor onze relatie met Indonesië

NASCHRIFT

In 1996 en in 2001 heb ik andermaal het Arsip Nasional in Jakarta bezocht en daar uitvoerig met de staf en medewerkers gesproken over de situatie bij deze dienst en over de voortgang van de samenwerking. De eerste keer was ik daar ter begeleiding van een onderzoeker van het KNMI, die in de archieven wilde zoeken naar weerkundige waarnemingen en barometerstanden uit het midden van de 19^e eeuw, de tweede keer ter voorbereiding van het nieuwe samenwerkingsproject, het TANAP project.

Uit deze gesprekken bleek dat er aanvankelijk, na een periode van reorganisaties, vele problemen optraden waardoor er een gevoel van malaise heerste onder het personeel, er negatieve berichten verschenen in de Indonesische pers en er zelfs enige jaren geen afgestudeerden van de Universitas Indonesia meer emploten zochten of vonden. Deze goed opgeleide mensen zochten nu liever een baan buiten het archiefwezen om.

Bij mijn laatste bezoek in 2001 bleek gelukkig veel ten goede gekeerd. Er was sprake van een duidelijke revival, de mensen zijn goed gemotiveerd aan het werk en er heerst een prettige sfeer van goede wil en samenwerken. De samenwerking met de Universitas Nasional kwam weer op gang en resulteerde in een nieuwe generatie goed opgeleide archivariissen.

De infrastructuur ten behoeve van het op dat moment gestarte TANAP project was goed te noemen. Er waren duidelijk opdrachten gegeven het team aan niets te laten ontbreken. Alle faciliteiten werden zonder problemen ter beschikking gesteld, medewerking werd verleend bij de aanschaf van computers en randapparatuur, telefoonaansluiting werd geregeld en alles in een zeer prettige sfeer, mede onder invloed van de adjunct-directeur Djoko Utomo.

Uit een afscheids gesprek met de toenmalig directeur, dr Mukhlis Paena, bleek mij dat het Arsip Nasional bij de invoering van een nieuwe wet op de invoering van de lokale autonomie, bij toeval een grote politieke rol heeft gekregen. Het finale wetsontwerp voor kwam op het bureau van de heer Mukhlis terecht en deze constateerde dat daarin geen archiefparagraaf was opgenomen. Hij heeft toen op een A-4 tje een tekst opgesteld waarin op een bondige maar duidelijke manier werd aangegeven de rol die een goed georganiseerd archief in de nieuwe "autonome" gebieden zou moeten vervullen. Daarmee is hij naar het Departement van Binnenlandse Zaken getogen waar men hem onder verontschuldiging voor de omissie verzocht zelf deze archief paragrafen te formuleren. Hij heeft dat ter plekke gedaan, daarin en passant het eveneens vergeten bibliotheek- en documentatiewezen verwerkend. Aldus aangepast werd het wetsvoorstel naar president Wahid gebracht die het twee uur later ondertekende. Aldus de heer Mukhlis.

Gevolg was dat de regering zich begon te realiseren welke rol het archiefwezen zou kunnen spelen bij de totstandkoming van die autonome gebieden. Het zou de mensen in die gebieden het besef kunnen geven een culturele eenheid te vertegenwoordigen met een gezamenlijke geschiedenis. Goed geregisseerd vanuit Jakarta zou dit besef gebruikt kunnen worden om de bewoners af te houden van verlangens naar een verdergaande zelfstandigheid. De voor de regionale archiefdiensten uitgetrokken gelden werden vertienvoudigd. De heer Mukhlis kreeg de taak om bij de installatie van elk nieuw autonoom bestuur de aanwezigen het belang van een goed georganiseerd archiefwezen in te wrijven. Spoedig, aldus nog steeds de heer Mukhlis, werd zijn toespraak het hoogtepunt van de installatie-procedures. Vervolgens werd Djoko Utomo afgevaardigd om ter plekke de technische implementatie te bespreken. Gevolg was dat deze twee heren in elkaars kielzog continue de hele archipel afreisden en zelden meer op hun thuisbasis te zien waren iets wat overigens al onze bevreemding had opgewekt.

Dit is niet het enige moment waarop ik moest constateren dat het Arsip Nasional een duidelijk politieke rol kreeg toebedeeld. Kala liet mij al eens een keurige presentatie zien, voorzien van een fraaie selectie aan kaarten affiches en foto's. Dit werkstuk was in opdracht van Megawati gemaakt en had als doel naar voren te laten komen dat de bevolking van Irian Yaya zich door de jaren heen zeer consequent had uitgesproken voor een bestaan onder de vlag van de Republiek.

Ik heb, in bedekte termen, laten merken dat het gevaarlijk is archieven te gebruiken om de meningsvorming te manipuleren omdat daarmee de geloofwaardigheid van de archiefdienst op het spel werd gezet maar ik kreeg niet de indruk dat deze boodschap begrepen werd.

